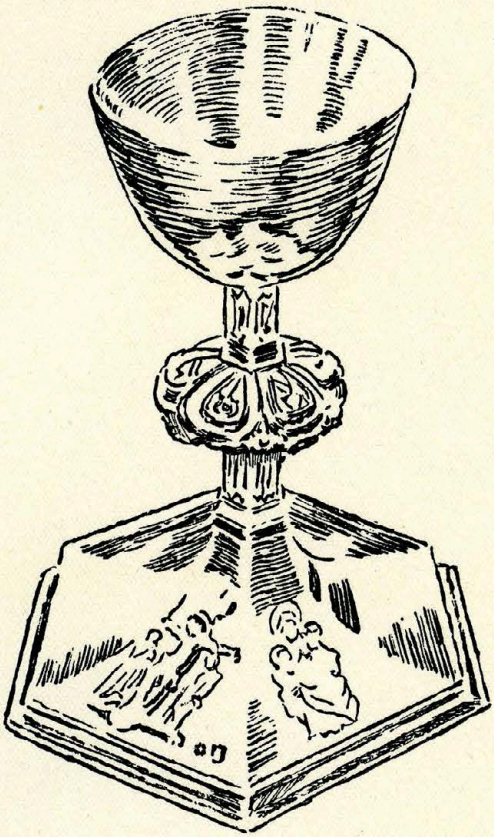

MALMÖ FORNMINNESFÖRENING 1953

MALMÖ
FORNMINNESFÖRENING

ÅRSSKRIFT 1953

TJUGOFÖRSTA ÅRGÅNGEN

INNEHÅLL:

Malmö Fornminnesförenings verksamhet 1952 5

De första universitetsutbildade malmöläkarna. I. Av med. d:r Otto Gröné 5

Kring två malmöguldsmeder. Av konstnär Einar Bager 57

Skolgossarnas prästsedlar. Av redaktör Ernst L. Ekman 68

Karl Emil Fredrik Theodor Möller. Av stadsarkivarien Leif Ljungberg 71

Vår gamla latinskola på 1860-talet och dess pojkar. Av tullförvaltaren Karl Möller † 73

Kring en gammal firma. Av direktör Viggo Zadig 98

Till en gammal målning från Malmö Stortorg. Färgbild med text av civilingenjören Axel Cronquist 123

Anteckningar till en Malmöbibliografi. Av stadsbibliotekarien Ingeborg Heintze 127

Utdrag av medlemsmatrikeln m. m. 145

Annonser ..... I—XIV

Redaktionskommitté:
Styrelsen för Malmö Fornminnesförening

Redaktör:
Leif Ljungberg
Stadsarkivet, Kyrkogatan 6, Malmö.

Författarna äro ensamma ansvariga för sina uppsatsers innehåll.

Bilden å omslaget är en av konstnär Einar Bager utförd ritning av den S:t Petri kyrka tillhöriga av Hans Olsen Guldsmed förfärdigade altarkalken.

MALMÖ FORNMINNESFÖRENINGS VERKSAMHET 1952.

Ordinarie vårsammanträde ägde rum på Malmö museum den 26 februari, varvid antikvarien fil. d:r Ragnar Blomqvist, Lund, höll föredrag över ämnet: Några drag ur Lunds äldre historia.

Föreningens vårutfärd gick den 22 maj i bussar först till Svaneholms slott, där samlingarna studerades, sedan till Skurups kyrka, vilken visades av kyrkoherden G. Wallin, och Dybecks slott, där deltagarna även hade tillfälle att ströva kring i den vårfagra parken. Gemensam middag intogs på Anderslövs gästgivaregård.

Höstens traditionella rundvandring hade denna gång utbytts emot en rundtur i buss till Katrinetorp, Petersborg, Månstorps gavlar och V. Ingelstads kyrka. Den ägde rum den 4 oktober under stor tillslutning; den c:a 4 timmar långa turen avslutades med en sammankomst på Hotell Tunneln.

Årsskriften utkom den 10 juni; liksom tidigare har den tryckts å Lundgrens Söners boktryckeri, vilket även detta år välvilligt beviljat rabatt å tryckningskostnaderna. Bidrag till tryckningskostnaderna av Einar Bagers artiklar rörande Rosenvingeska huset i 1951 såväl som 1952 års skrifter ha erhållits av Jur. d:r Ebbe Kocks stiftelse.

Medlemsantalet har under året utgjort 3 hedersledamöter, 14 ständiga och från årsavgift befriade och 526 betalande eller tillsammans 543, vilket utgör en ökning med 8.

Av kassaförvaltarens redogörelse för föreningens inkomster och utgifter framgår, att behållningen den 31 december utgjorde:

Svenska Statens 3 % obligationslån av den 1/2 1946	5.000: —	
Premieobligation av år 1943 serien 1298, obligationsnummer 667	50: —	5.050: —
23 aktier i ASEA	2.820: —	
35 „ „ Sv. Sockerfabriks AB	2.730: —	5.550: —
Berghska Fonden: Innestående i Malmö Sparbank		1.088: 67
Leif Ljungbergs Fond: Innestående i Sparbanken Bikupan		1.264: 04
Innestående i Sparbanken Bikupan		6.565: 30
„ å Postgiro		23: 80
Kontant i kassan		9: 52
	Summa kronor	19.551: 33

DE FÖRSTA UNIVERSITETSUTBILDADE MALMÖLÄKARNA. I.

Av Otto Gröné.

En läkarekår i egentlig mening med verkligt vetenskaplig utbildning kan man knappast tala om i Norden före 1700-talet. Mot slutet av 1600-talet inrättades visserligen såväl i Danmark som i Sverige en del tjänsteläkarebefattningar i de större städerna och folkrikaste landsbygdsområdena, men de voro endast ett litet fåtal och dessförinnan voro de enstaka läkare, som funnos i riket, så gott som uteslutande anställda vid de olika hoven eller hos rikets stormän.

Den dominerande roll som bardskärerna eller barberarna spelade för sjukvården i Malmö vid tiden strax efter reformationens införande har redan i en tidigare uppsats beskrivits. Den stora omfattningen av deras verksamhet fortsatte i själva verket under hela danska tiden. Utom dessa bofasta och ganska pålitliga och hederliga handhavare av sjukvården funnos emellertid en stor mängd personer, som ofta voro av tvivelaktig kvalitet och ockrade på den sjuka allmänhetens okunnighet och godtrogenhet. De kallade sig bråcksnidare, oculister, chirurger, chemiker m. m., voro ständigt på resande fot och stannade på varje ställe endast kortare tidsperioder för att på olika sätt behandla de sjuka, som ville anförtro sig åt dem.

En liten inblick i dessa sjukvårdsförhållanden i det tidigaste Malmö lämnas i domboken år 1553. Det gäller sålunda tiden för Henrik Smidts verksamhet i vår stad.

Överskriften till aktstycket lyder: "Wittnisbórd doctorskenn hagde for Rette oc beschreffnne togh."

Utförligt berättas sedan att "Johann Krumpis doctor kallis her y mallmó oc hans hustru mag-

d a l e n n a ... haugde mett seg tesse, effsh:ne wore mettborgere oc mettborgersker som the haugde for oss wtij Rette eskitt, — att the sculle fremgaae, oc siige oc bestaa, for guds oc Rettfferdughetts skylld, huerledis att the haugde handlitt mett them, baade mett Legedom oc anditt, huilcke fremginge, oc mett opracte fingr, oc udstracte arme suor wttj hellgenns eid ..."*

De inkallade vittnena uppträdde och förklarade "att han oc hun haugde hiulpitt theris hustruer, erligenn oc well, saa att the tackede them allt gott" eller "att doctorindenn hialp hennde y siinn barsell seng, saa att hun tackede gud oc hennde for sijnn hilbrede" eller "att doctorskenn haugde hiulpitt thennem baade wttj ene maade oc andt, mett urthe wand och andet, saa att the tackede hende ther fore" eller "att hun hialp hannem nesth gud wttj hans siugdom ... oc saugde seg att haffue werett y iorden haugde icke hun werett ..." m. fl. Alla voro dock icke lika förnöjda och tacksamma. Sålunda vittnade en "att the haugde hiulpitt hannem att hand skyllede thennem inthett" och en annan "att docterenn gaff ham enn driick, ther giorde ham huarckend ontt ellr gott, oc thr forre wiisthe huarckenn att tacke ellr skylle hannem ..." o. s. v.

Det är här icke fråga om någon bardskär eller barberare — dessa äro nämligen vid den tiden alla kända här i Malmö genom skråordningen av 1544 — utan tydligen rör det sig om ett äkta par, som båda ge sig ut för att kunna sköta sjuka. Om deras kvalifikationer härför är ingenting bekant. De äro emellertid icke nu anklagade för någon olaglig eller skadlig verksamhet, utan det är "doctorskenn", som önskar ett intyg om sin duglighet av magistraten. Varför detta begäres, framgår ej av handlingen. Man kan kanske gissa att hon av en eller annan anledning har behov av att styrka sin skicklighet och förmåga att sköta sjuka.

*) Det är konstnären Einar Bager, som riktat min uppmärksamhet på ifrågavarande handling i domboken. Liksom han även i övrigt i hög grad bidragit att med talrika anvisningar om originaldokument göra här nedan hopsamlade uppgifter och beskrivningar fylligare och fullständigare än vad de eljest skulle blivit. Jag vill gärna här betyga honom min uppriktiga tacksamhet för hans visade intresse för detta mitt arbete.

Det hela visar oss en mycket intressant tidsbild.

Det fanns alltså under långa tider ej någon bestämmelse i lag eller på annat sätt, som förbjöd någon att vårda sjuka. Var och en som hade lust och själv menade sig äga förutsättningar att sköta och behandla sjuka, kunde utan vidare göra detta. I Danmark tillkom först under Christian den fjärdes regeringstid (1588—1648) *Förordningen av den 10/1 1619*, som förbehöll behandlingen av invärtes sjukdomar åt de auktoriserade läkarna, medici approbati. Men för övrigt fingo barberare, apothekare, chemiker, oculister, bråcksnidare m. fl. andra fritt utöva sin verksamhet som de ville inom ganska fria gränser, dock med förbud att föreskriva invärtes medel. Även i övrigt ställdes de dock så småningom under en viss kontroll av medici approbati.

Efter Roskildefreden fingo barberarna i Malmö sina privilegier tillsvidare bekräftade den 17/7 1662 av "Hans Kungl. Majt:s och Sweriges rijks welforordnede Burggrefve uti Malmoe Lars Broman". Men snart nog eller den 17/9 1685 kom ett kungligt brev, som upphävde barberarämbetets i Malmö privilegier och förklarade att "icke allenast dhe Malmöske, utan och alla dhe barberare, som boo uthi Cristianstadh och de andre städerne i Skånske General Guvernementet, jem wähl annorstädes i provincerne, skole stå under det här i Stockholm warande Barberare Embetet, hvilket Wij nådigt hafwe authoriseret och såsom en societet godkänt, under hvilken alla städers och regements-barberare böra lyda och sortera". I Sverige kallas bardskär-ämbetet från 1646 "barbereareembetet" och från 1685 alltså "chirurgiska societeten" eller societas chirurgica. Utövarna av ämbetet benämndes "barberare" eller småningom mer och mer "fältskär" eller "kirurg".

Fram på 1600-talet började emellertid tillgången på vetenskapligt utbildade läkare, "lärde läkare" (doctores medicinae) bliva allt bättre. Tillsvidare voro dock alla i vårt land verksamma verkliga läkare utbildade vid utländska universitet och högskolor. En del av dessa voro svenska unge män, som rest utomlands för sin utbildning, men en stor del utländska läkare funno ock vägen till vårt land. Mot slutet av 1600-talet kunde man både vid universitetet i Uppsala och det nyinrät-

tade i Lund erhålla nöjaktig utbildning till läkare. Den första medicinska doktorspromotionen i vårt land ägde sålunda rum i Lund den 4 december 1689, då tysken Mathias Neumann promoverades av prof. Sackenschiöld. Vid Lunds universitets reformationsfest den 22 mars 1721 promoverades Kilian Stobaeus (d. ä.) till medicine doktor och blev den förste svenskfödde medicine doktorn, som promoverats i Sverige. I Uppsala förrättades den första medicine doktorspromotionen den 10 maj 1738 (Peter Hamnerin).

Året 1663 kan betecknas som ett märkesår inom svenska medicinalväsendets historia. Detta år sammanslöto sig nämligen de svenska läkarna i Stockholm till collegium medicorum i avsikt att tillförsäkra allmänheten bästa möjliga läkarevård genom att utöva kontroll dels över till Sverige inkommande utländska läkare dels också över alla andra, som sysslade med vård av sjuka. Sammanslutningen var till en början alldeles privat och hade uteslutande ideella mål och avsikter, nämligen att se till att allmänheten erhöll sjukvård av endast vederhäftiga läkare. Ganska snart erhöll den dock en officiell ställning och utrustades den 16 maj 1663 med kungligt privilegiebrev. Härmed följde inom kort uppgift att även fullgöra statliga uppdrag. Benämningen ändrades till collegium medicum och ett statligt ämbetsverk uppbyggdes så småningom på denna grundval. Collegium medicum blev vårt lands högsta medicinska myndighet i 150 år. Det upplöstes först den 27/1 1813, då i dess ställe bildades ett nytt ämbetsverk Sundhetskollegium, som i sin ordning år 1877 ändrades till nuvarande Kungl. Medicinalstyrelsen.

Samarbetet inom sjukvården mellan å ena sidan de vetenskapligt utbildade läkarna och å andra sidan de hantverksmässigt uppövade kirurgerna eller fältskärerna såsom barberarna nu allmänt kallades kunde i längden ej gå utan svåra friktioner och stridigheter. Ideliga kontroverser och motsättningar framkommo och långvariga bittra strider utkämpades mellan de båda skilda lägren i vårt land liksom för övrigt överallt även på den europeiska kontinenten. Skådeplatsen för sammandrabbningarna var hos oss huvudsakligen förlagd

till Stockholm mellan collegium medicum och kirurgiska societeten. Att här närmare ingå på dessa strider skulle föra för långt. Det må vara tillräckligt att konstatera att striden först bilades helt genom ett kungligt brev av den 28/10 1797, som med seger åt collegium medicum föreskrev att "med upplösande av chirurgiska societeten uppdraga åt collegium medicum en odelad styrelse och tillsyn över hela medicinalväsendet i riket, så i hvad till chirurgien som medicinen hörer."

Efter denna allmänna orientering övergå vi till de enskilda läkarna i Malmö. Vi skola följa deras verksamhet huvudsakligen i den mån den varit förlagd till Malmö eller berört förhållandena där.

Johannes Warwichius.

Den förste kände, i Malmö bosatte universitetsutbildade läkaren är Johannes Warwichius Vesaliensis eller Johannes Warwich. Han var verksam och drev läkarepraktik här från år 1577 till efter 1588. Vad man vet om honom är följande, som i väsentliga delar är hämtat från Ingerslev, Caröe, Rördam m. fl. källor.

Warwichius var född i Wesel i Westfalen. Han tillbringade sin ungdom med att enligt tidens sed resa kring och idka studier vid skilda universitet och kallade sig då Johan Rigenhagen. År 1563 tog han magistergraden i Rostock under sitt rätta namn. Följande år kallades han av Fredrik II i Danmark från Wittenberg till Köpenhamn såsom dennes livläkare. Detta skedde på grund av de bästa rekommendationer från rektorn vid Wittenbergs universitt, som härvid med stort eftertryck framhåller både hans lärdom och duglighet som praktisk läkare. Han var så verksam i Köpenhamn några år framåt.

Vad som sedan var anledningen till att Warwichius lämnade sin ställning som livläkare, är icke bekant. Men av ett kungabrev av den 3/2 1577 till länsmannen på Malmöhus Björn Kaas erfara vi följande: "Eftersom D. Johannes Warwichius er tilsinds at nedsaette sig i Malmó og der lade sig bruge for en Medico, om nogen af Adelen eller anden har hannem behof:

da haffue Wij naadigst bewilget ham fri Hus sammesteds. Thi bede Wi, at huis Os der udj Byen nogen Hus eller vaaning tilkommer, som er ledig, at I hannem et som kan were bequemmeligit tilstaar eller ogsaa, naar noget Hus eller Vaaning ledig blifwer, at han med et forsórgis."

Warwichius synes emellertid ej hava haft någon lycka eller vidare framgång med sin verksamhet i Malmö. Den fria bostaden har tydligen av en eller annan grund tagits från honom. Ett brev från kungen av den 2/4 1582 till Hendrick Mogensen, som då var hans husvärd, innehåller följande: "Paa Begaering af Dr. Johannes Varuich i Malmóe anmoder Kongen ham om at giffue denne, der skylder ham nogen Husleje af hans Gaard i Malmóe og formedelst Armod ikke kan betale nu, men dog mener at ville kunne betale ham med det fórste eller saette ham nójagtig Borgen derfor med gode Maend, saa megen Henstand med Betalingen, som hans Lejlighed og christelige Medlidenhed tilsige ham."

Den Hendrick Mogensen, som här nämnes, var liksom fadern och morfadern borgmästare i Helsingör och är enligt Einar Bager den förste genom urkunderna kände ägaren till Rosenvingeska huset vid Västergatan i Malmö. Vid här ifrågavarande tidpunkt ägde han säkert gården, som vid hans död 1583 ärvdes av hans änka Birgitte Schulte.

Den förste läkaren i Malmö synes sålunda med all säkerhet ha bott i den numera så bekanta Rosenvingeska fastigheten vid Västergatan.

Ett annat vittnesbörd om W:s bekymmersamma levnadsvilkor här i Malmö ha vi i Köpenhamns universitets räkenskaper från denna tid. Av dessa framgår nämligen att han såväl 1581 som 1582 från universitetet erhöll ett årligt understöd av 10 daler.

I boupptecknigen efter "Borgemester Jacob Pedersön" i Malmö den 23/6 1586 finner man bland hans böcker, som upptager 15 nummer, olika postillor, nya testamenten på danska och på latin, psalmbok m. m., följande anteckning, "Varwich twende smaa bóger ... Xij sk." W. uppgives alltså här som författare till "twende smaa bóger".

Denna upplysning har av tvenne skilda anledningar ett be-

tydande intresse. För det första därför att denna uppgift utgör det enda fyndet i stadsarkivet, som jag påträffat, angående Warwichius under hans Malmötid. Visserligen visas icke härmed på ett bindande sätt att W. vid denna tid var bosatt i Malmö, men uppgiften utgör dock ett sannolikhetsbevis härför. Borgmästaren skulle säkerligen icke till sin boksamling ha skaffat något arbete av Warwichius, om icke denne då varit Malmöbo. Man tager troligen ej stort fel, om man gissar, att W. som umgänges-vän till borgmästaren förärat honom sina små publikationer. Därför påträffa vi dem i förteckningen.

Den andra anledningen, som gör uppgiften värdefull, är att man förut ej synes ha känt till dessa tvenne mindre skrifter av W:s hand. I Lauritz Nielsens Danska Bibliografi är för Joh. Warwich upptagen endast "Von der Pestilenz" av år 1577. Dessa skrifter kunna därför antagas ha tillkommit senare och alltså under hans Malmötid. De äro visserligen "smaa bóger" och upptagna endast till 12 skill:s värde. Om deras innehåll vet man heller ingenting. Men bara uppgiften att de existerat är ytterst intressant. Ty ha de blivit till, sedan W. kom till Malmö, så kan detta tyda på att han kanske ej varit den misslyckade läkare-existens här, som de ovan refererade källorna låta förmoda.

Johannes Warwichius överlevde Fredrik II, som dog 1588. Han skall emellertid efter kungens död ha lämnat Malmö och Danmark. Men om hans senare levnadsöden eller om hans dödsår är oss intet bekant.

Mot slutet av den danska tiden begärde adeln i Skåne att en medicus skulle förordnas och göras tillgänglig för vården av de sjuka i denna provins. Detta gav anledning till att Lund utsågs som boningsort för en provinsial-medicus för Skåne. Befattningen blev dock ingalunda permanent besatt av tjänsteinnehavare, utan innehades endast kortare perioder av till synes tillfälligt förordnade läkare. Dessemellan förekommo långa vakanser och intervaller. Sålunda nämnas såsom läkare i Lund Gellius Sascarides 1595—1603, Chris-

topher Jórgensen Dybwad 1618, Niels Foss 1623—1645 och Johan Melchior Hupfauff 1645—1650.

De sista läkarna i Lund under danska tiden tillhörde huvudsakligen den högt aktade dansk-skånska läkaresläkten Foss eller Fossius. Den nyssnämnde Niels Foss, som 1623 förordnades till canonicus i Lund, var den förste. Hans son Christian Foss föddes i Lund 1626 och blev medicine doktor i Köpenhamn. Denne Christian F. återvände till Lund och blev med tiden professor i medicin och kurator vid universitetet i Lund. Han var en rik man, som i sin tid gjorde den nya akademien stora tjänster, men som i egenskap av en utpräglad danskvän flydde till Danmark under Carl XI:s krig. Han hade en son, Jens Foss d. y., som också blev läkare och under en period medicinsk professor i Köpenhamn. En broder till Christian F. var Jens Foss d. ä., som var född i Lund 1629. Han var också läkare och uppgives av Caröe som "provinsialmedicus i Blekinge med Bolig i Kristianstad" under tiden juli 1662—april 1664, då han blev kallad till Köpenhamn som stadsphysicus.

Malmö tillhörde helt naturligt också provinsialläkaredistriktet i Lund och hade sålunda under ovannämnda perioder möjlighet att anlita Lundaläkarna.

I S:t Peders Kirkes Regenskaber för år 1611 står den 13 Decemb: antecknat: "M: Jörgenn Schotte Medicus begraffuenn... etc."

Det har med anledning härav framkastats den tanken, att det här kan vara fråga om en verklig läkare (medicus). Ett dylikt antagande har emellertid ej från något annat håll kunnat bekräftas. Mest sannolikt synes vara att det är fråga om en bardskär mäster Jörgenn, som man velat hedra genom tillägget "Medicus" (läkare). För denna sannolikhet talar bl. a. att det både år 1610 d. 26/10 och 1611 d. 1/7 i domboken talas om en "M. Jörgen Bardscher", som alltså vid dessa tillfällen funnits i Malmö.

Mot slutet av den danska tiden finna vi emellertid helt oväntat en universitetsutbildad läkare i Malmö. Han hette

Niels Wichmand.

Bland till magistraten i Malmö ankomna brev och andra handlingar ha vi funnit följande dokument:

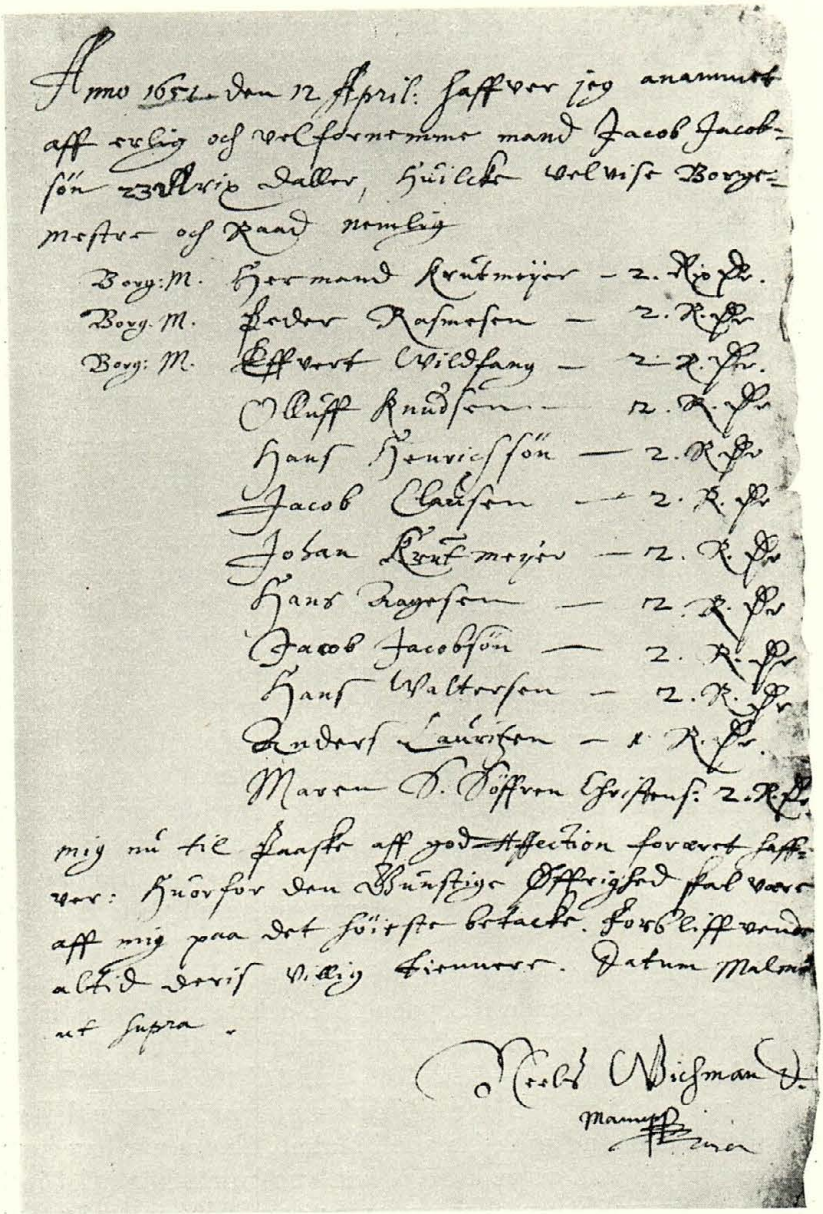

Kvitto av d:r Niels Wichmand till Magistraten i Malmö rörande arvode.
Mag. ank. skriv. B 571 a¹, MSA.

"Anno 1651 den 12 April: haffver jeg anammet aff erlig och welfornemme mand Jacob Jacobsön 23 Rix daller, huilcke welwise Borgemesterer och Raad nemlig Borg: M. Hermand Krutmeijer — 2 Rixdr, Borg. M. Peder Rasmusen — 2 Rdr, Borg: M. Effvert Wildfang — 2 Rdr, Olluff Knudsen — 2 Rdr, Hans Henrichsön — 2 Rdr, Jacob Clausen — 2 Rdr, Johan Krutmeyer — 2 Rdr, Hans Aagesen — 2 Rdr, Jacob Jacobsön — 2 Rdr, Hans Waltersen — 2 Rdr, Anders Lauritzen — 1 Rdr, Maren S. Söffren Christenz — 2 Rdr mig nu til Paaske aff god Affection foraeret haffver: Huorfor den Gunstige Öffrighed skal Waere aff mig paa det hóitste betacke. Forbliffwendes altid deris willig tiennere. Datum Malmö ut supra

Niels Wichman D.
manu p. "

Detta aktstycke erbjuder ett betydande intresse. Först därför att det torde vara den äldsta av en läkare personligen skrivna handling, som finns i stadsarkivet. Vidare därför att det med visshet visar att vid den tiden en universitetsutbildad läkare var verksam i Malmö utan att samtidigt vara tjänsteläkare. Slutligen också därför att det pekar på en direkt mellan läkaren och magistratens medlemmar gjord överenskommelse om arvode åt läkaren. Denna erinrar närmast om senare tiders familjeackord. Utbetalningen skedde som det står "nu til Paaske" och avsåg endast verksamheten under första halvåret. Den 12 October 1651 finna vi åter ett kvitto "nu til Michels dag" på ung. samma belopp, som avsåg andra halvåret.

Niels Wichmand föddes 1610 i Odense och blev student i Odense 1633. Studerade i Leyden 1638 och blev där medicine doktor 1642. Han var medicus vid danska flottan under skilda perioder dels 16/3 1644—28/2 1648 dels 1/7 1653—1/2 1654.

Det var alltså mellan dessa båda kommenderingar vid flottan som Wichmand praktiserade i Malmö. Exakt när han kom hit veta vi ej. Vad vi veta är at han var bosatt här hela året 1651 och sannolikt ett eller annat år dessförinnan, enär den nämnda överenskommelsen löper hela året 1651 och man får räkna med någon tid att förbereda denna. Vidare synes han

ha varit kvar hela året 1652. Den 18/11 1652 finna vi en skrivelse, i vilken han "ydemygelig begierendis off wellwise Borgemesterer och Raad, at de effter deris gode löffte och tilsaun wille welgiöre och skicke min nu til Michaeli forfaldne Pention — Der ere 3 eller 4 som nu resterer for et heelt aar jeg haaber de findis och med de andre willig —". I det långa loppet synes sålunda överenskommelsen ha stått på ganska lös grund. Snart nog brast den tydligen . Tiden var ej ännu mogen för ingående av hållfasta, privata avtal mellan läkare och hans uppdragsgivare.

Tecken som tyda på att Wichmand var kvar i Malmö både 1652 och början av 1653 ha vi i S:t Peders Kirkes Regenskaber. Den 20 december 1652 och den 26 maij 1653 finnas där anteckningar om att han varje gång betalt 8 dr för begravning av ett barn.

Den 6/11 1653 utnämndes han till canonicus (dvs. provinsialläkare med ett visst arvode) i Lund med förpliktelse "til att residere der, naar han ikke var i Kongens Tjenste". År 1657 var han åter medicus vid flottan.

Wichmand var för sin tid en synnerligen duglig och framstående läkare, vilket bland annat visas därav, att han den 28/1 1668 utnämndes till professor i medicin i Lund såsom en av de två första medicinska professorerna vid Lunds universitet. Redan några veckor senare avled han emellertid i Lund den 2/3 1668. W. var gift med en dotter till juris professor Claes Plum i Köpenhamn.

Christoffer Rostius.

Sedan Skåne blivit svenskt, utnämnde Carl X Gustaf redan i februari 1658 en "General Gouvernements Medicus" för det nya generalguvernementet. Till denna tjänst förvärvades stadsläkaren i Helsingör Christoffer Rostius.

Denne Rostius var till börden tysk, född 1620 i Dachwig i Thüringen, där hans fader var rådman och borgmästare. Den unge Rostius studerade medicin i Leyden, Köln och Hamburg samt blev 1657 medicine doktor i Leyden. Under flera år var han ordinarie läkare och stadsphysicus i Helsingör. Sedan R.

år 1658 övergått till svensk tjänst, kommo honom inom kort nya befordringar till del. År 1664 blev han "graecae linguae lector" vid gymnasiet i Lund och i november 1667 utnämndes han till primarius medicinae professor vid den nya akademien med rang och värdighet av kunglig archiater. Samtidigt fick han behålla befattningen som guvernements-medicus.

Som guvernementsläkare hade Rostius hela första tiden sin bostad i Lund. Här förvärvade han småningom fastighet vid "Kyrchiosträdet", vilken utgjorde "Hans Hufwud plats, som han för kriget boede uthj". Han förvärvade dessutom i Lund "Twänne st: Jordar i Pappegoyelycken dhen Eene widh sidre Sijden, och den andre widh Nörre Sijdhen".

Rostius' verksamhet som medicinsk professor vid akademien i Lund blev emellertid relativt kortvarig. Till följd av kriget med Danmark låg verksamheten vid det nyinrättade universitetet helt nere under åren 1676—1682. Essen-Möller skriver härom kortfattat: "Rostius hade övergett Sverige för Danmark — han stod kvar på lönestaten fastän han icke kom tillbaka." I Lunds universitets historia av Martin Weibull och Elof Tegnér heter det: "Vid universitetets återupprättande efter krigets slut var det endast Sack-Sackenschöld som återvände till sin verksamhet såsom academisk lärare. Rostius finnes visserligen upptagen såsom medicinae professor i universitetets lönestat för 1682, men har aldrig i denna egenskap varit vid universitetet närvarande, och efter 1683 till sin död 1687 har han ej längre ansetts tillhöra detsamma."

Dessa fragmentariska uppgifter från Lund om Christoffer Rostius' senare levnadsöden kunna vi här komplettera med de upplysningar om honom, som kunna inhämtas från urkunder i Malmö stadsarkiv.

Det kan då först förtjäna att omnämnas att Rostius redan före kriget åtminstone periodvis varit bosatt i Malmö. Sålunda upplyser Inkvarteringsrullan i Malmö redan för år 1666 att under detta år "Doct. Rostihus med sin dreng" varit inkvarterad hos Johan Carling i dennes gård och på samma sätt är han för år 1668 inkvarterad hos Jost Ledebur. I övriga kvarvarande inkvarteringsrullor från denna tid, som emellertid äro ofullständiga och ej finnas för alla år, är intet

nämnt om Rostius. Huruvida dessa ovannämnda inkvarteringstillfällen med garnisonen i Malmö varat hela de nämnda åren eller endast under längre eller kortare perioder därunder, finnas inga upplysningar om. Emellertid synes härav framgå — något som från flera andra håll ytterligare bestyrkes — att med tjänsten som guvernementsläkare även följde skyldigheter att utföra militära läkareuppgifter inom guvernementet och att befattningen som guvernementsläkare således ej kan helt likställas med en provinsialläkaresyssla, något som tyvärr ofta sker. Även i officiella handlingar finner man ej sällan dessa tjänsteställningar förväxlade och benämningarna guvernementsläkare och provinsialläkare använda utan åtskillnad.

Vad sedan R:s öden under och efter kriget beträffar, så kommer mycket värdefullt stoff härom fram i b o u p p t e c k n i n g e n e f t e r h a n s a n d r a h u s t r u:" A:o 1685: d: 22 Maij skiffte emellan Hr Doct., Edle och höghlärde Christopher Rostius och dess hustrus Nilla Suendsdotters Arfwingar."

Av denna handling kan inhämtas att Christoffer Rostius tydligen allt framgent förblev den svenska kronan trogen, men att han under kriget ändrade sin boningsort från Lund till Malmö. Fältmarskalken von Fersen anvisade honom då som kvarter och bostad den gamla byggnaden "Kronomagasinet" vid Adelgatan, vilken som bekant omkring 1520 uppfördes av borgmästare Hans Michelsen. Att han en ganska avsevärd tidsperiod bodde kvar i "Kronomagasinet" framgår därav, att detta vid tiden för hans inflyttning dit icke endast befanns "till Quarter att wara anslagin" utan ock "är wordhen blefuen conserverat". Det restaurerades alltså och sattes i stånd. Då Rostius senare vid boupptecknigen blev avfordrad hyra för denna bostad av gårdens lagliga ägare, så vägrade han att betala och åberopade därvid som skäl den företagna reparationen, som sannolikt bekostats av honom själv.

Från "Kronomagasinet" flyttade R. över till en egen gård, som han förvärvat, nämligen den nuvarande Faxeska gården i Larochegatan. När denna omflyttning ägde rum, kan ej bestämt fixeras. Möjligen skedde det i samband med hans andra

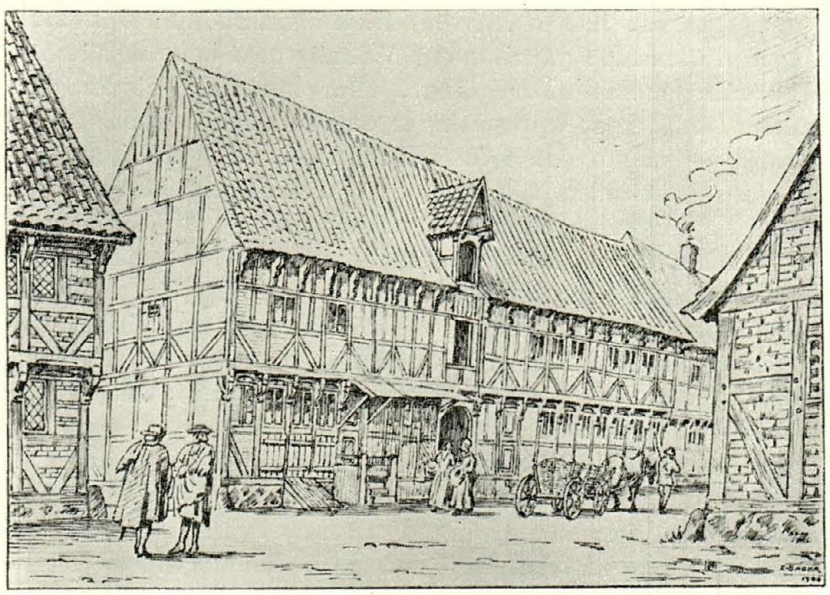

D:r Rostius' gård (numera Faxeska gården vid Larochegatan), rekonstruktion av Einar Bager.

giftermål. Hans första hustru Anna Olaidotter, som var änka efter borgmästare Henric Popp i Lund, dog nämligen 1679. Därefter gifte han sig för andra gången år 1682 med änkefru Petronella Svenonia. I varje fall står "Hr Doctor Rostius" som ägare av tomt "N:o 39 Engelbretz Rothe" i en förteckning över gårdarna i Malmö, som upprättades den 19 maj 1683. Anmärkningsvis tillägges "hustrun håller bryggeri". Hans andra hustru var bryggareänka och hade förut varit gift med bryggare Andraeas Hansen Hess.

Rostius' andra äktenskap var barnlöst och ägde bestånd endast ett par år. Petronella Svenonia dog 1684 och det är efter henne som den innehållsrika boupptecknigen finnes kvar. Enligt denna var R. en mycket förmögen man och "Hr Doctorn sielf hafuer werit dhen som medh sin flijt och Arbethe störste Boens Medhell hafuer erhuerfuet." Tillgångarna sluta på en summa av 12.887 daler, varav 6.837 daler i "Guld och Pänge". Gården vid Larochegatan är värderad till 1.000 dr.

Dessutom ägde han fortfarande i Lund dels "hufvud-platsen uthj Kyrchiosträdet" dels tvenne "jordar i Pappegoyelycken".

Det är påfallande att Rostius i olika handlingar där han omtalas i stadsarkivet, nästan alltid benämnes endast "Doctor" Rostius. Någon antydan om att han var professor med archiaters namn och värdighet finner man i regel ej. Därför lägger man så mycket mera märke till att han i domboken för 1680 den 26 Augusti benämnes: "Edle och Höglärde Hr Christophorus Rostius Doctor Medicinae och Professor Primarius in Academia Carolina sampt Kongl. Maijtt:s Wår Allernådigste Herris och Koning Liff Medicus hafuer sig udj dag etc." — Man vill tydligen här framhålla att han även blivit Liv-medicus. Uppgiften är ej utan intresse. Detta är det enda ställe, där vi funnit denna utmärkelse omnämnd. Vid tiden för danska kriget vistades Carl XI under långa perioder i högkvarteret hos trupperna i generalguvernementet. Att en liv-medicus utnämndes bland de skånska läkarna låg därför nära till hands. Professor Sack hade utsetts härtill. Sedan emellertid denne blivit tillfångatagen — enligt krönikan genom en överrumpling av en dansk kornett den 23 maj 1677 i Lund — synes sålunda Rostius ha blivit hans efterträdare.

Sin professur vid Lunds universitet lämnade Rostius, då universitetet på grund av kriget ej kunde fortsätta sin verksamhet. Han återtog den sedan aldrig. Varför så skedde, har ej kunnat utrönas.Likaledes synes han efter kriget ha lämnat tjänsten som guvernementsläkare. Någon bestämd uppgift härom har icke stått att få. Då emellertid Erasmus Sack den 6 februari 1683 för andra gången erhöll fullmakt som professor i medicin i Lund, utnämndes han samtidigt även till guvernements-medicus (Sacklén).

Christoffer Rostius var allt annat än en genomsnittsmänniska. Han var tvärtom en märklig och ganska imponerande man. Essen-Möller beskriver honom som "en utpräglad karaktär, mångsidigt humanistiskt och naturvetenskapligt bildad, lycklig latinsk skald, djupt religiös, hjälpsam mot andra." Som läkare var han under sin Lundatid anlitad över hela Skåne. Han var ivrigt verksam för den allmänna hygienen, framhöll vikten av att ha tillgång till gott dricksvatten och

av att gatorna höllos rena och voro stenlagda. Ingenting motsäger att han även under sin Malmötid var framgångsrik som läkare, hade allmänt förtroende och stadgat, gott anseende. År 1685 står han antecknad som medlem av det vid denna tid mycket ansedda och förnämliga S:t Knuts gillet i Malmö.

Rostius avled här i Malmö den 24 mars 1687, alltså endast ett par år efter sin andra hustru.

En boksamling på omkring 500 band tillföll Lunds universitet som gåva. Dessutom omtalas "sal. Doctor Rostii donation af 500 dlr till Tyska Kyrkan."

Michael Wilde.

Endast några få år efter att Skåne blivit svenskt påträffas här i Malmö en universitetsbildad läkare vid namn Michael Wilde. Han innehade ingen tjänst utan utövade endast enskild praktik.

Det är huvudsakligen tvenne omständigheter, som gjort att vår uppmärksamhet blivit riktad på Michael Wilde som Malmöläkare. Den första av dessa är ett protokoll i domboken den 11/8 1659, där "Borchart Teichmand hans Greffuelige Exell: Hoff och Feelt her-Paucher (trumslagare) haffuer till i dag ladet indsteffne hederlige och höjlerde Mand Doctor Michell Wilde Doctor medicinae formedelst hand hans hustrue i docterens Eget huus med hug och slag haffuer offuerfalden etc." Detta något egendomliga sätt att meddela läkarevård tillbakavisades av Wilde, som å sin sida påtalade Teichmands och hans hustrus olämpliga beteende gent emot honom. Följden av denna kontrovers blev att då målet ånyo förekom i rådhusrätten, försonades parterna inför rätten, "Da formedelst venlige Underhandling er Parterne med sammenlagde hender venligen foraenede."

Resultatet av det hela blev sålunda endast att eftervärlden genom domboken fått bevis för att dr Michael Wilde verkligen varit bosatt i Malmö och här utövat läkarepraktik.

Den andra omständigheten som visar hän på Wildes verksamhet i Malmö är mera läkaremässig. Den utgöres nämligen av ett läkareintyg angående Corfitz Ulfelds sjukdom, skrivet

på latin och undertecknat: "Michael Wilde med. D. Malmogiae Anno 1639 14 X:br." Innan Ulfeld den 23 december 1639 blev dömd i Malmö, utfärdades för honom ej mindre än 4 olika läkareintyg angående hans egendomliga sjukdom (simulation?), nämligen av Michael Wilde, Christophorus Rostius, Nicol. Wichmand samt Chr. Fossius. De 3 sistnämnde känna vi alla av det föregående.

Caröe upplyser om Michael Wilde att han var född omkr. 1614 i Burg i Sachsen och inskriven som Cand. med. i Leyden 10/8 1639. Han blev medicine doktor, och var Medicus i Lund 1651 och ännu 1657. Härtill kan alltså läggas att Wilde avslutade sin läkareverksamhet och sin levnad i Malmö. Bland "inneliggande handlingar" för 1663 den 18 febr. har påträffats ett dokument, som upplyser att Wilde ägde en fastighet i Malmö. Det talas om "Docter Wildes gårdh" och att han "berettas af Hitzig och smittesamb fäber wara dödh." I Malmö S:t Peders Kirches Regenskaber 1660—1663 är för den 8 Sept. 1661 antecknat: "Doct. Wilde begrafven her udj Kircken och Kirckens Rettighed blef hannem af wel wijsse Magistraten fri bewilget."

Varken Sacklén eller Bergius har några uppgifter om att Michael Wilde varit verksam som läkare i Malmö eller i Sverige överhuvud taget.

Däremot uppger Sacklén att en medicine doktor Hoffert praktiserat som läkare i Malmö omkring år 1682. Trots ivrigt och ihärdigt sökande i olika handlingar i stadsarkivet har denna uppgift ej kunnat bekräftas. Icke heller hos Ingerslev eller Caröe har någon läkare med detta namn påträffats.

Källan till Sackléns uppgift är Johan Adam Rehbinders adelsmatrikel 1755—1781. Där uppgives på N:r 2113 en Anders Stuberg, som den 24/1 1774 adlades till Reuterstam, vara son till kornetten Anders Stuberg (f. 1673 och † 1767) och Juditha Sifvertsdotter Hoffert (f. 1682 och † 1763), dotter av stadsmedicus Sifvert Hoffert i Malmö. I Svenska adelns ättartaflor av Gustaf Elgenstierna återfinnas samma uppgifter.

Professor Erasmus Sackenschöld. Kopia av K. Kenckel hos K. Medicinalstyrelsen.

Det vore ett misstag att tro att vi efter Rostius skulle i fortsättningen finna läkare kontinuerligt bosatta här i Malmö. Det skulle ännu dröja ganska länge innan detta blev förhållandet. Det var först år 1733 som en verklig stadsläkaretjänst blev inrättad i Malmö. Till dess funnos visserligen, såsom det följande visar, långa perioder då läkarehjälp fanns att tillgå i Malmö, men det fanns också avsevärda tidsintervaller då så ej var förhållandet, utan Malmöborna fingo söka närmaste läkare i Lund.

Erasmus Sack-Sackenschöld, efterträdde i februari 1683 enligt Sacklén Christoffer Rostius som guvernementsläkare i Skåne. Han var hela tiden bosatt i Lund och hade med Malmö endast som en ort inom guvernementet att göra. Vi kunna således knappast räkna honom som Malmöläkare i egentlig mening.

Sack var född 1633 i Giesen, där fadern var "Tribunus et Presbyter". Han studerade medicin hos Tielmann i Marburg och Bartholin i Köpenhamn, varefter han efter 3 års studier i

Leyden blev medicine doktor därstädes. Sedan den andre medicine professorn i Lund vid sidan av Rostius, Niels Wichmand avlidit redan några veckor efter sin utnämning, utsågs Sack till hans efterträdare 1668. Under krigshändelserna i Skåne utnämnde Carl XI honom till svensk livmedicus. Efter fångenskapen i Köpenhamn kom han 1682 åter till det ånyo upprättade universitetet i Lund och utnämndes den 6 februari 1683 att samtidigt vara professor och guvernementsläkare. Han kom på sin tid att vara ensam professor i medicinska fakulteten. År 1688 blev han adlad Sackenschöld och erhöll 1693 archiaters namn och värdighet.

S. var en framstående läkare och hade ett stort anseende vid akademien i Lund. Han hade under sina senare år en vacklande hälsa. Småningom avtogo hans krafter allt mera och år 1697 avled han vid 64 års ålder.

Johan Jacob Döbelius — von Döbeln.

Som svar på av Malmö stad anförda besvär heter det i ett kungligt brev av den 13 december 1672 till magistraten i Malmö: "§ 14. Till att afdra något aff doct:r Rostij löön och underhålla dermedh een stadz medicum kan Kungl. Maij:tt dem inthet bewilia."

Det framgår alltså härav att det redan under Rostius' tid varit krafter i verksamhet för att få en läkare bosatt i Malmö. Det ledde den gången icke till något resultat. Det är likväl intressant att sätta denna uppgift i belysning av den följande utvecklingen. Sedan man nämligen haft tillfälle att jämföra förhållandena under Sackenschölds och Rostius' tid, framträdde olägenheterna av att ha närmaste läkare boende i Lund och fördelen av att som under de sista 10 åren av Rostius' levnad ha läkare bosatt på platsen. Därmed var man i Malmö färdig med ett nytt initiativ för att få en läkare hit till staden. Det var magistraten som nu handlade å stadens vägnar.

Då Sackenschöld avled den 1 september 1697, inlämnade magistraten omedelbart till guvernören en framställning om, att denne måtte medverka till "at hafwa en förfaren Medi-

cum här uti staden boendes." Detta mål skulle kunna vinnas, framhöll man, om "någon torde finnas, som emot den lön Gouvernements-Medico anslagen är, när något till ökt blefwe, skulle wara nögd at flyttia hijt till staden, hwilket som man tror en hwar i sin stad gerna skulle see och önska, samt benägen finnas iemwäll der till at contribuera."

Detta var et mycket gott uppslag till läkarefrågans lösning för Malmö stad. Framställningen var dagtecknad den 4 september 1697 (således endast några dagar efter Sackenschölds död) och undertecknad av borgmästare Johan Grönwall samt rådmännen Thomas Jyde, Sören Solter, Peter Hegardt, Christian Brun och Rasmus Kiellsson. Dåvarande guvernören greve Otto Wellingk fann förslaget så välbetänkt, att då han under hand brevväxlade med dr Johan Jacob Döbelius, som då var provinsialläkare i Göteborgs och Bohus-län, om den lediga befattningen som guvernementsläkare i Skåne, ställde han för denne i utsikt, att om han såsom guvernementsläkare bosatte sig i Malmö, så kunde han påräkna extra ersättning som hyresbidrag från Malmö stad. För att ytterligare säkerställa detta lönetillägg åt Döbelius meddelade guvernören Otto Wellingk i en särskild skrivelse till magistraten av den 29 juni 1698, att han utlovat åt Döbelius denna extra förmån och gjort detta med så mycket större eftertryck, "som Magistraten sig lärer påminna, huruledes den mig skriftligen tillitat, at Jag derföre förmåå wille, det een Medicus hijt komma måtte, som sig her i staden wille nedersettia, och sig derjemte uthlåtit, således willia till hans salarium och desto bättre subsistence contribuera, at en sådan man derigenom äntligen dertill måtte kunna obligeras."

Johan Jacob Döbelius blev utnämnd till guvernementsmedicus i Skåne den 17/3 1699. Han bosatte sig i Malmö i juli månad samma år.

Döbelius var född i Rostock 1674, där fadern var professor. Efter medicinska studier i Königsberg och Köpenhamn blev han 1695 medicine doktor i Rostock. År 1697 finna vi honom som provinsialmedicus för Bohuslän i Göteborg.

I enlighet med ovan refererade skriftväxling var Döbelius, då han bosatte sig i Malmö, i den fasta övertygelsen att han

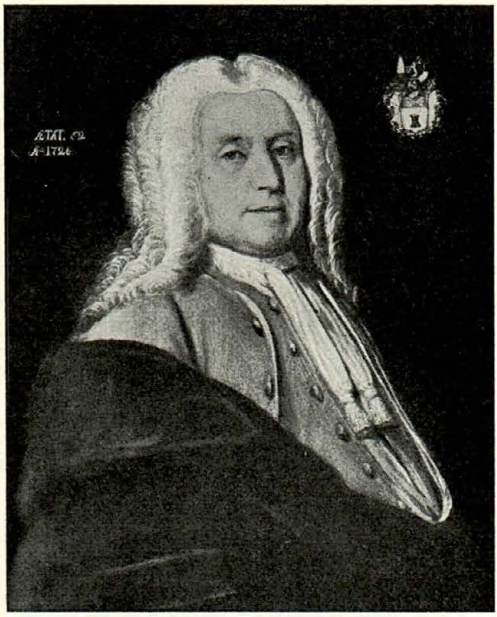

Professor Johan Jacob von Döbeln. Målning av okänd mästare, Lunds universitet.

utom sin lön från staten som guvernementsläkare skulle komma i åtnjutande av ett visst arvode från Malmö stad. Han hörde emellertid icke utav något dylikt lönetillskott. Långvariga och långt utdragna förhandlingar fördes härom. Att följa dessa i detalj skulle föra för långt. Åtskilliga långa, temperamentsfulla och delvis ampra skrivelser från Döbelius finnas i detta ärende, dock först 1708 och därefter. Borgerskapet dvs. Stadens äldste vägrade ständigt att godkänna det berättigade i doktorns fordringar. Magistraten, som ställt ett visst arvode åt doktorn i utsikt, kom därigenom på en besvärlig mellanhand. På ett visst stadium föreföll det, som om en lösning av tvisten skulle ligga inom räckhåll. Den 23/3 1708 hölls nämligen inför magistraten ett skatteindrivningsmöte mellan stadens äldste samt 'Militair och Civil Betiente." I den då träffade överenskommelsen heter det: "14:o Hr Doct:n Döbelius påsatte contribution och skatter till 1707 åhrs slut, lät Borgerskapet afgå emot den praetention Hr Doct:n giör på Staden ang:de löhn för Stadz Medici tiänsten."

Då Döbelius som tjänsteläkare åtnjöt kunglig befrielse från

skatter och inkvartering, rörde det sig här endast om mindre skattebelopp från hans affärsdrivande verksamhet. Men i princip hade borgerskapet genom ovanstående formulering godkänt det berättigade i doktorns krav. Trots detta vidhöll borgerskapet i fortsättningen sin vägran att bevilja något tilläggsarvode. "Han hade genast wid sin hijtkomst bordt det samma påtala och vigilera hoos dem, som honom det lofwat hade," var dess ständigt återkommande motivering för avslag. Någon ändring häri kunde varken en skriftlig vädjan från guvernören greve Magnus Stenbock eller ett personligt möte mellan Döbelius och stadens äldste inför magistraten åstadkomma. Något arvode till Döbelius från Malmö stad blev aldrig utbetalt.

Döbelius var en ovanligt duglig och i flera avseenden märklig man, som hade det livligaste intresse ej endast för medicinska frågor utan även för angelägenheter inom andra vitt skilda samhällsområden, något som tydligt gav sig till känna här i Malmö. Ett par av hans initiativ må här i korthet omtalas.

År 1705 lät Döbelius för egen räkning uppföra en väderkvarn på bastionen Malmö. Den kallades "kattamöllan", enär den var placerad på ett högverk eller "katt" på bastionen. Sten Kalling anför om den: "Intresset ökas då man erfar, att denna bastionmölla av allt att döma icke var någon stubbamölla, utan en holländare, om också ej av Slottsmöllans typ. — doktor Döbelius tillkallade en byggmästare från Göteborg — då "Kattamöllan" skulle uppföras. — Det kan tänkas, att "Kattamöllan" blev den första holländaren i Skåne och är alltså att betrakta som den äldsta föregångaren inom Malmöområdet till den nuvarande Slottsmöllan." — Läkaren Döbelius var sålunda även kvarnägare och drev kvarnrörelse.

Ett annat område inom vilket han drev rörelse var manufakturverksamhet. Döbelius och handelsmannen Lorentz Münter anmälde sig som reflektanter på manufakturiet i barnhuset och erhöllo kungligt brev därpå 4/11 1702. Stora svårigheter mötte för att få verksamheten i gång. På barnhuset rådde oordning och manufakturverket kunde ej få den

arbetshjälp, som erfordrades. Döbelius och Münter begärde därför att alla friska tiggare skulle tvingas till arbete på barnhuset. De hade gott förråd av ull och arbete. Arbetskraft synes även så småningom ha erhållits efter kungörelse från predikstolarna. Döbelius hade blivit direktör för Malmö barnhus år 1704 och 1705 upgives verksamheten på manufakturverket ha nått en viss blomstring. Ett år 1709 slutet kontrakt om leverans till Skånska Cavalleri regementena av 1 000 kappor och rockar bestyrker en viss livaktighet. Sedan den ene av intressenterna, handelsmannen Münter, avlidit i början av år 1710, synes Döbelius även så småningom ha avvecklat sina ekonomiska engagemang med manufakturverket.

Tvenne episoder från tiden för det Münterska samarbetet synas ha ett visst kulturhistoriskt intresse. Den första är hämtad från domboken 1710 d. 1/12. Döbelius hade för guvernören anmält att han för mera än fyra veckor sedan mottagit ett parti ull från Rostock, vilket sedan dess legat på redden. Det hade icke ilandförts av rädsla för pesten och Döbelius hade vidtagit vissa försiktighetsmått. Sålunda hade i det närmaste hälften av ullen i över åtta dygn legat i en öppen pråm och varit utsatt för mycket regn. Till ytterligare säkerhet ville han låta säckarna ligga 12 timmar i vatten, innan de ilandfördes. Magistraten, som skulle yttra sig i frågan, fann "nödigt, at som en anan Doctor Medicine nembl. Hr Brauner hijt till staden inkommit. Så will man hans raisonement härwijd begära, och till den ändan honom efterskickade, som infan sig ...". Denne ansåg att som ullen vore inköpt på sunda trakter, legat en månad för öppen himmel och skeppsfolket desslikes vore friskt, så kunde man utan fara föra den i land, om den finge ligga i prålmar ytterligare en vecka. Som Döbelius garanterade att ullen var smittofri, att den legat utbredd på köpman Stoltes loft i Rostock, dit den blivit förd från Mecklenburg, varest sund luft i fjol varit, så förordade magistraten ullpartiets ilandförande, sedan det fått vädra sig ännu åtta dagar.

Den andra episodens källa är bouppteckningen efter Lorentz Münter. I den rikedom på räkningar, brev och olika handlingar, som den innehåller, finnes ett brev från Döbelius

till magistraten, skrivet från Dalby d. 22 september 1712. Detta är det svåra pest-året för Malmö. Följande citat må utan kommentarer tala för sig själv:

"Det lärer utj Malmö wara beklageligen bekant, huru siukdommen också utj Lund begynt och besorgel:n lärer continuera, hwarwijd så wäll iag med de mina, som andra haft orsak, at retirera sig på landet, hwarest man fuller förmodar at wara på en frisk och sund ort; men såsom, Gudh bettre, på åtskillige ställen här och där på Landet siukdommen äfwen wäll tager öfwer handen, at iag intet kan weta, huru länge Gudh den allra högsta Dahlby godz och gård, hwarest iag mästa dehlen mig uppehåller, för någon smitta will hafwa befrijat; och emidlertijd iag åtskillige bekymber derom har, huruledes emellan de mina, och de samptelige högtährade herrer, såsom Administratores af sahl. Münters sterbhuus, kunde upkomma en widlöftig och långsam wesend — men de mina intet tordes så hastigt till deras nöije sig finna, så frampt wår Herre skulle mig ifrån de mina hädankalla, förrän wij fullkombligen med hwarandra hafwa liqviderat, och den öfrige bethalning praesterat; altså har iag på en sådan möijelig händelse, så wäll at förekomma all trätta, samt föruth at hielpa de mina till rätta och lembna dem, så wijda giöreligt är, utan för wijdlöftighet, efterfölliande puncta etc..."

Ytterligare ett exempel på Döbelius' uppslagsrikedom och hans många initiativ må i detta sammanhang beröras. I en skrivelse av den 12 October 1708 till magistraten och borgerskapet föreslår D. "at ingå med Edle Magistraten ock samtl. borgerskapet et contract, hwarefter iag inqvarteringen för hela Guarnisonen mig påtager at praestera för en summa af 9 000 dl smt åhrligen, som efter följande conditioner med mehra utwisar."

Förslaget är noggrant genomtänkt och i detalj utarbetat. Döbelius åtager sig "at skaffa tillbörlige huus ock wohninger" samt "at hålla för hwar compagnie siuk stufwa, hwaruti 6 Personer kunna ligga" etc. etc. Han framlägger också en plan för huru den begärda penningsumman skulle åstadkommas och utbetalas i vissa terminer. Det hela skulle bli till ömsesidig belåtenhet och tillfredsställelse och båda parter skulle

finna det "profitabelt ock commod". — Något allvarligt övervägande att realisera denna plan finner man emellertid aldrig från magistratens och borgerskapets sida.

Bland Döbelius' insatser på de medicinska områdena tillhör upptäckten av källorna vid Ramlösa Brunn de betydelsefullaste. Värdet härav blev bestående för framtiden och gäller än i dag. Under åren 1701, 1705 och 1706 undersökte han källornas vatten och prövade dess hälsosamma kraft och verkan. Den 17/7 1707 öppnades brunnen för allmänheten. Döbelius blev den förste ledaren av Ramlösa Hälsobrunn. Han nedlade ett betydande arbete för dess utveckling och den bild av honom, som i dag synes på varje flaska Ramlösavatten, har sitt fulla berättigande.

En annan anmärkningsvärd medicinsk uppgift, som Döbelius utförde, är hans insats för pestens bekämpande. Av Magnus Stenbock anmodades han att söka ett botemedel mot den då härjande pesten. Detta resulterade i en skrift "Tre invärtes och et utvärtes peste-medel, ibland många läkedomar utvalde."

I en egenhändigt undertecknad skrivelse av den 27 januari 1711 rekommenderar Magnus Stenbock detta "Pest-medel' till magistraten på följande för den tiden karaktäristiska sätt: "Ehuruwähl alla Menniskelige Praecautioner och Läkedommar fåfängt anwändas emoth all smittosam siukdom, när Gud först sin wällsignelse dertill eij gifwa täckes, och menniskian sedan sig sielf eij hielpa will, utan förachtar icke allenast fahran, utan och goda råd, och eij will i tijd sig med sådane Medell försee som praxin och Doctorerne gått funnit tienlige wara; Så har iag lijkwist, på det å min sijda eij må hetas något åter satt wara, hoos-fölljande provincial Doctorens och Professorns Hr Döbelij wäll grundade Pest-medell i trycket låtit uthgå, i anledning af hwilket den Lofl: Magistraten kan hoos Provincial och Fält Apothekaren Christof Didrich här i staden bekomma de deruthinnan nämbde och för ungefär 200 Persohner praeparerade Medicamenter; Blifwandes fördenskuld den Lofl: Magistraten härigenom anbefalt, att icke allenast af Prädiko stohlarne här i staden låta publicera efterbem:te för ordning, utan ock, på Credit emoth Probstens quit-

tens ellr för Contant betahlning afhämpta och i förråd hafwa ofwannembde Medicamenter, sampt dem på det beskrefna sättet bruka låta wed det ringaste tecken till fahrsothens begynnelse, antingen utj eller näst om kring staden: Kommandes för ber:de Medicamenter eij öfwer 8 och 9 dr smt att kåsta, hwilket ett ringa Prijs för hela staden är, emoth den nytta och gagn som den sig under den Aldrahögstes milde rijka wälsignellse deraf hafwer att promittera."

Under tiden han var guvernementsläkare, hade Döbelius även år 1709 uppgiften att vara stabsmedicus för de i Skåne stående trupperna under Magnus Stenbock. Utnämningen till professor i medicin vid Lunds universitet kom 1710. Hans professorsfullmakt har sitt särskilda intresse däri, att den är daterad Bender den 3 October 1710. Det vore emellertid oriktigt att tro att D. nu med ett slag lämnade alla sina förbindelser med Malmö och omedelbart överflyttade till Lund. Enligt brev från guvernören Burenschöld i guvernementsarkivet lämnade Döbelius icke guvernementsläkaretjänsten förrän den 9 mars 1713. Han var således i nära 3 år samtidigt både professor i Lund och guvernementsläkare i Skåne precis på samma sätt som Rostius och Sackenschöld varit före honom. Det framgår vidare av mantalsuppgifter, att han åtminstone 1711 ännu var mantalsskriven i Malmö. År 1712 återfinnes han ej.

Exakt när överflyttningen till Lund ägde rum, kan ej fastställas. Döbelius hade så småningom ej endast som läkare utan även som företagare och affärsman skaffat sig djupa försänkningar i samhället. En del klagomål förekommo emellertid också mot D. och hans affärsdrivande verksamhet. Den 16/5 1704 klagar färgaren Erdtman Bechschöfft inför magistraten över de höga skatterna och påpekar "dessuthan så är ännu kommen en Färgare som Hr Doctorn (Döbelius) har förskrefwet som och tager näringen från oss andra som skattar till Staden". — Den 18/3 1704 blev D. bötfälld för uraktlåtenhet att låta sota. "Elden wahr löös i Hr Doctor Döbelij skårsten förfluten Söndag under högmässe." År 1705 förvärvade han sig en egen gård, nämligen fastigheten n:r 376 "wid öster sijden af Södergathan," vilken han åter försålt den 4/9 1711.

Man skulle närmast vara böjd att misstänka att en man med en så utpräglad läggning för mångsyssleri som D. skulle bli en mycket medelmåttig eller undermålig professor — uttalande i den riktningen gjordes också vid akademien i Lund redan före hans utnämning. En dylik förmodan visar sig dock vara oriktig. Förhållandet blev enligt Essen-Möller närmast det motsatta. D. måste anses ha varit en mycket god professor, även om han ej till fullo infriade de förväntningar, som man av hans förmåga och rika intellektuella förutsättningar kunde ha väntat, om han begränsat sig och koncentrerat sin stora energi och arbetsförmåga till ett färre antal uppgifter inom sitt vidsträckta ämnesområde. I lösningen av praktiska, administrativa och ekonomiska frågor, i vilka han var väl förfaren, gjorde han universitetet värdefulla tjänster. Då han var ensam professor inom medicinska fakulteten, sträckte sig hans undervisning över alla den dåvarande medicinens områden. D:s vetenskapliga produktion var riklig och ett icke ringa antal disputationer hölls under hans presidium. Även dylika anordnades, vid vilka Carl XII var närvarande. Med tydlig belåtenhet omtalar D. själv i "Regiae Academiae Lundensis Historia" av år 1740, hurusom konungen var närvarande vid en särskilt anordnad föreläsning. Vid tiden för Carl XII:s vistelse i Lund var D. akademiens rektor. Den 21/1 1717 blev han adlad von Döbeln. — Det kan slutligen tilläggas att D. gjorde insatser av bestående värde för att få till stånd "Theatrum Anatomicum", som fick sina lokaler i andra våningen av det gamla akademihuset på Lundagård. I samband med dess invigning den 25 maj 1736 slog han i sitt invigningstal ett slag för tillkomsten av ett nosocomium (sjukhus) i Lund — "ty på ett sjukhus förekommer under en enda månad flera fall än möjligt är i praxis under flera år, ja kanske under en hel levnads korta förlopp".

D. avled i Lund den 14/1 1743 vid nära 69 års ålder. Han var farfars far till "Döbeln vid Jutas".

Den 1/3 1729 omtalas i domboken "en af Doctoren och Professoren Joh: Jacob von Döbeln till tyska Kiyrckian utgifven donation å fem hundrade dr smt."

Johannes Thomaeus (Tomsson).

I slutet av november 1709 hade Döbelius skyndsamt avrest från Malmö till svenska armén här i landet. I ett brev från guvernementet, daterat Malmö den 15 februari 1710, till doctor Thomaeus erhöll denne befallning av guvernören, som då var Magnus Stenbock, att "förfoga sig hijt så snart som giörligit är, at betiena de siuka här i Guarnizonen, som till en stor myckenhet nu äro här liggande; Skolandes han deremot åtniuta det underhåll och recompance som wederbör."

Denna kommendering blev sålunda anledningen till att Johannes Thomaeus är att räkna som Malmöläkare.

Thomaeus var född 1670 och son till kyrkoherden Thomas Andersson Helsingburgensis i Osby och Loshult. Han tillhör en sidogren av släkten Thomée i Malmö och kallade sig även Tomsson och ibland enligt uppgift även Thomée. Han studerade liksom brodern Andraeas i Lund och Rostock. År 1691 var Johannes Th. Skånska nationens kurator och samma år notarie i medicinska fakulteten. År 1702 var han medicine licentiat i Lund dvs. "avlade vederbörliga specimina för Doktors Graden", men disputerade ej för denna värdighet.

Rapporter från Thomaeus om "siukdommen kring Helsingborg" till guvernementet i juni 1711 visa att hans förordnande ej gällde uteslutande militären i Malmö utan omfattade även andra uppgifter inom guvernementet. Hans ställning som läkare i Malmö torde därför närmast ha motsvarat vad vi nu skulle ha betecknat som biträdande guvernementsläkare — den ordinarie tjänsten innehades såsom redan nämnts fortfarande av Döbelius.

Snart blev Thomaeus antagen även som "pestmedicus" i Malmö. Detta förordnande hade sin upprinnelse i en uppmaning från Magnus Stenbock till magistraten den 11/1 1711 — "att som dän högstbeklaglige smittosamma farsoten alt mer och mer skall nalkas intill dätta Härtigdömmet, så att fruchtan är, att och dän kan i dänna stad komma att inwita, så anbefalles Magistraten wara betänkt, att på dän händelsen förse sig mäd en tienlig och förfaren Doctor, som då kunde betiena stadens Inwånare och Borgerskap,

hwilken Medicus för staden så mycket mera skall synas nödig, som dän förre Hr Professoren Doctor Döbelius sagt sig ifrån att längre här förblifwa och patienter upwachta kunna: föreslåendes Hans Höggrefwelige Excell:ce sielf till samma beställning een berömd förfaren och lärd Man benämnd Thomaeus, som sig därom skall angifwit och jemte bem:te Doctoris ämbete åstunda för Extra Rådman här i staden blifwa antagen."

Det skulle föra för långt att här redogöra för alla överläggningar och överväganden, som detta guvernörens förslag gav anledning till, innan det omsider ledde till något resultat. Det må vara tillräckligt att tala om att slutresultatet av allt detta blev att Johannes Thomaeus förordnades som pest-läkare i Malmö, dock först från den 26/6 1712. Dessutom tillsattes en fältskär och en präst för att deltaga i omvårdnaden av de pestsjuka. "Hwarefter beslötz, att de 3:ne Personer Doctoren, fältskiären och Prästen skola hwar månad pro persona niuta i salar 32 dr smt."

Pestepidemien blev synnerligen svår och utbredd. Till sjukhus under den första tiden användes 5 små i Hjorttackegatan belägna envåningshus, som tillhörde hospitalet. De utgjorde den senare s. k. "Pestraden". Dessa sjukhus visade sig dock ej kunna lämna tillräckliga utrymmen åt det hastigt tillväxande antalet sjuka. Redan i slutet av juli månad togs även barnhuset i anspråk som pestsjukhus. Under den tid pesten härjade som värst togs sedermera även en del obebodda och öde hus i användning för vården av de många sjuka. Så t. ex. kunna nämnas husen n:ris 191—194 vid Snapperupsgränden i kvart. 16 Rundeln ...

Det blev dock icke Thomaeus förunnat att under någon längre tid deltaga i bekämpandet av den svåra farsoten. Redan i slutet av juli 1712 angreps han själv av sjukdomen och dog den 31/7. Hans första kvitto på pestläkarearvodet, som också blev hans sista, finnes kvar bland räkenskaperna. Anmärkningsvärt nog skriver han sig själv här med namnet Tomsson, men i alla dombooksprotokollen och handlingarna för övrigt kallas han konsekvent Thomaeus.

Som en egendomlighet kan i detta sammanhang erinras om

att en senare medlem av samma släkt Thomée, med. kand. Göthe Thomée, år 1850 var förordnad som koleraläkare i Malmö vid den svåra koleraepidemien vid denna tid. Även han infekterades av den svårartade sjukdomen och stupade på sin post redan efter en månad. Han ligger begraven på gamla kyrkogården vid Gustaf Adolfs torg. I tacksam erinran av hans insatser mot koleran har samhället rest en minnesvård över honom jämte två andra läkare, som jämväl dogo i kolera vid samma epidemi. Minnesvården utgöres av en 4 meter hög pyramidformig pelare av granit.

Vid denna tidpunkt, alltså hösten 1712, tedde sig situationen beträffande hälsotillstånd och läkarevård allt annat än ljus för Malmö stad. En svår pestepidemi härjade och ingen läkare fanns att tillgå i staden (Angående Döbelius' vistelse vid denna tid se ovan). Den 30 september 1712 inträffade en liten ljusning i läkarefrågan. Då skrev guvernören Jac. Burenschöld till magistraten: — "Såsom en Medicus Studiosus benemnd Petrus Platin sig hoos mig angifwit at willia Wijsa sin tienst utj dhenna Pest tijden, hwarest han kunde finnas nödig, uthan att praetendera så stort derföre, och iag förden skuld funnit bäst att låta honom resa till Malmöe, medan där för tijden ingen Medicus lärer wara, sedan Doctor Tomaeus afled, —"

Denne "medicinae Studiosus" Petrus Platin blev också förordnad som pestläkare i Malmö och uppbar arvode för tvenne månader, oktober—november, med 32 dr smt pr månad. Han ansågs som skicklig i att ordinera svettmedel och öppna pestbölder. Själv klarade han sig från smitta "genom att tugga på ingefära". Platin dröjde kvar i Malmö till slutet av februari 1713, då han åter lämnade staden för att fortsätta sina studier. Uppehållet i Malmö var sålunda endast en kort episod under hans utbildningstid. Efter att i flera år ha varit verksam som apotekare erhöll Platin sent omsider doktorsdiplom från Rostock och blev 1735 provinsialmedicus i Jönköpings län. Han dog 1750.

Under kriget förordnades den 26/9 1710 professorn med. dr Lars Braun-Braunerschiöld, att vara fältläkare vid armén i Skåne. Denne Lars Braun

blev medicine doktor i Utrecht 1689 och hade förut varit medicine professor i Åbo 1693, i Dorpat 1698 och i Pernau 1704. Dessutom hade han 1703 varit fält-medicus i svenska armén i Kurland.

Som fältläkare vid armén i Skåne, ett förordnande som tydligen fortsatte ganska länge, var Lars Braun åtminstone tidvis bosatt i Malmö. Han vistades sålunda här vid tiden för den ovan i texten berättade episoden och blev uppkallad inför magistraten som sakkunnig, när Döbelius önskade införa ett parti ull från Rostock. Lars Braun spelade även en stor roll i de förhandlingar, som under lång tid pågingo, då det gällde att utse guvernementsläkare efter prof. Döbelius. Braun var påtänkt som dennes efterträdare. Vid dessa överläggningar blev frågan om tillägg från Malmö stads sida till guvernementsläkarelönen åter aktuell. Den 12/9 1712 anhöll guvernören i en skrivelse att magistraten ville överlägga med borgerskapet och bestämma "om en viss summa, som han (guvernementsläkaren) af sielfwa staden kan hafwa at åtniuta". Med anledning härav ingav borgerskapet till magistraten "en skrifft af d:29 Juni 1713 — att staden hijt intill ingen Medicus haft, men om en beskiedelig och förfaren man sig den åtaga will, äro Borgerskapet nögde att contribuera åhrl: 200 dr smt til Löhn, från den dato, som han tiensten antager."

I mars 1713 tycktes saken vara klar att Lars Braun skulle efterträda Döbelius som guvernementsläkare, ty då skrev guvernör Burenschöld i ett brev till Döbelius om "Hr Professoren och Doctoren Brauner, hwilken jag också som Gouvernementz Medicus antagit och föreslagit." Emellertid synes Braun av någon obekant anledning ha dragit sig tillbaka. Han blev sedan den 1/9 1719 amiralitets-medicus i Karlskrona.

Hans Roslin.

Den 18 december 1713 utfärdade "hennes Kongl. Maijt. och den höga Kongl. Senaten" fullmakt på guvernementsläkarebefattningen i Skåne till medicine doktor Hans Roslin, i vilken fullmakt "honom dena tilökningen på des löhn af staden uttryckligen allernådigst förbehålles".

Efter det att Döbelius misslyckats i sin strävan att erhålla lönetillskott från staden hade man således nu fått borgerskapets löfte om lönetillägg fastslaget i den kungliga fullmakten. En liten hake fanns dock fortfarande, i det att borgerskapets löfte avgivits till förmån för dr Braun. Den 21/4 1714 föreslog emellertid guvernören vid en allmän rådstuga, som han låtit sammankalla och vid vilken även doktor Hans Roslin var närvarande, att borgerskapet något skulle öka det lönetillskott, som förut utlovats till dr Braun. Borgerskapet avböjde dock detta bestämt "i denna svåra tiden", men de tillägga, "att hwad de förr utlofwade 200 dr ankommer, så wele de gierna dem bestå och utbetala."

Hans Roslin var född i Stockholm, där fadern var rådman. Släkten var i äldre tider inkommen från Frankrike. Han idkade från år 1702 studier i Uppsala med mycket lovord av medicinska fakulteten därstädes. År 1708 blev han medicine doktor i Kiel och vistades sedan utomlands, tills vi finna honom i Malmö från 1714.

Roslin bodde under sin Malmötid på skilda ställen. Han ägde icke själv någon gård eller fastighet. År 1718, det året hans namnkunnige son, målaren Alexander R., föddes, bodde han i gården N:r 337 vid Stortorget (tomtmarken ingår nu i Hamngatan).

Som av de vanliga historiska källorna framgår, upphörde benämningen generalguvernör för den högste ämbetsmannen i Skåne med år 1693 (Rutger v. Ascheberg var den siste). Därefter togo namnen guvernement och guvernör vid, vilka ägde tillämpning till år 1719. Detta år inträdde den definitiva administrativa indelningen av Skåne i två län, Malmöhus och Kristianstads, som sedan vardera för sig fick en landshövding i spetsen. Dessa officiellt fastställda namn och beteckningar blevo dock ingalunda omedelbart och konsekvent använda i fortsättningen, icke ens i domböckerna.

En följd av dessa förändringar blev att vid samma tid befattningen som guvernementsläkare upphörde att existera. Den förändrades till en provinsialläkare-tjänst för hela Skåne. Det måste anses som en naturlig konsekvens av detta att Hans Roslin år 1720 övergick till den nya

tjänsten och blev den förste innehavaren av provinsialläkarebefattningen i Skåne. De närmaste åren blev R. boende kvar i Malmö. Det var då också självfallet att han fortfarande räknade med att få behålla det av Malmö stad beviljade arvodestillägget. Visserligen hade Kungl. Majt. i maj 1718 bestämt "att inga Provincial Medici och Appotekare hädanefter böra niuta någon Åhrl: Löhn i länen utan få sin betalning af dem, som deras hielp på något sätt bruka och behyfwa, men de af städernas besparingar till sådane löhningar anslagne medel skola till städernas nytta anwändas." Men denna bestämmelse borde enligt magistratens resolution den 21/5 1718 ej rubba det redan år 1714 av borgerskapet bviljade årliga lönetillägget av 200 dr smt till doktor Roslin.

Utbetalningarna av det mycket omskrivna tilläggsarvodet blevo dock ej punktliga. Ibland uteblevo de helt och stadens äldsta hänvisade till det ovan omnämnda kungliga brevet i maj 1718 och vägrade göra vidare utbetalningar. För både 1721 och 1722 gjorde Roslin därför skriftliga påminnelser härom och understöddes av en hemställan från guvernören (landshövdingen), vari magistraten erinrades om lydelsen av Roslins fullmakt. Genom detta argument ansåg magistraten sig nödsakad fullgöra borgerskapets åtagna förpliktelser och utbetala lönetilläggen för båda åren.

Efterdyningar till dessa svårigheter för Roslin att av staden utfå sin rätt finna vi även år 1723. Han hade nämligen även skickat sin "underdånige supplique" till Kungl. Majt. i detta ärende med det resultat att Kungl. Majt. hade befallt guvernören "at skyndsamt infordra Borgerskapets förklaring, hwad skiähl de hafwa til berörde Provincial-Medici en gång bewiljade löns förminskning". Den 18/12 1723 anbefallde magistraten stadsbokhållaren att även för detta år utbetala 200 dr smt till doktor Roslin. Detta blev hans sista år i Malmö.

Ty 1724 blev stationen för provinsialläkaren i Skåne förlagd till Kristianstad. Hans Roslin flyttade alltså vid den tiden dit och lämnade helt Malmö.

År 1730 blev Hans Roslin amiralitets-läkare i Karlskrona, där han avled 1737.

Kilian Stobaeus d. ä.

Efter Hans Roslins avflyttning till Kristianstad i början av år 1724 var man utan läkare i Malmö. Helt naturligt diskuterade Malmöborna sinsemellan den uppkomna läkare-situationen. Stadens handlande androgo den 19/2 1724 inför magistraten att de hade "fuller förtroende til en person i Lundh wid nampn Stobaeus". Frågan om doktor Stobaeus upptogs därför inför Stadens äldste den 16 april s. å. Desse förklarade sig "Willja — bestå honom av denna staden till understöd årligen Ett hundrade daler silfwermynt, så länge han utan lägenhet sig i Lundh uppeholler, hwaremot staden har — den förmon, det Herr Doctor Stobaeus — wid existerande siukdoms hendelser — sig heristaden då infinner til Tjänst för dem, som det behöfwer och begiärer."

Den Stobaeus, det här rör sig om, är Kilian Stobaeus d. ä. Denne tillhörde den berömda släkten Stobaeus, som försåg Lunds unversitet med fem professorer. Han var född i Winslöv i Skåne 1690 och var son till Nils S., som under någon tid var universitetets räntmästare och brorson till Andraeas S., som före Kilian S. d. ä. innehade den historiska lärostolen vid Lunds universitet. Efter studier i Lund, som 1710—13 blivit avbrutna genom förordnande som biträdande läkare på svenska örlogsflottan, erhöll S. år 1721 medicine doktorsgrad i Lund såsom den förste svenskfödde medicine doktorn i Sverige. Därefter förestod han under någon tid under v. Döbelns tjänstledighet den medicinska professuren. År 1724 blev han stadsläkare i Göteborg, en befattning som han sökt, enär utsikterna till nödiga inkomster i Skåne syntes honom ogynnsamma.

Stobaeus längtade emellertid redan från början av sin Göteborgsvistelse tillbaks till Lund och Skåne. Han brevväxlade därför ganska snart med Malmö stad i långa skrivelser angående dess anbud av 100 dr smt årligen, om han bosatte sig i Lund. Den 18/11 1724 beslöt borgerskapet i Malmö på allmän rådstuga att "bifalla denna proposition angående förberörde 100 dr Smt:s bestående för Doctor Stobaeus, i anseende hwar til swar härom til Doctoren Stobaeus afgå skall."

Professor Kilian Stobaeus d. ä. Målning av G. Mörth, Lunds universitet.

Samtidigt härmed förbundo sig medlemmar av den skånska adeln att tillförsäkra Stobaeus ett årligt arvode av 597 daler silvermynt, om han åter bosatte sig i Lund.

Stobaeus accepterade anbuden från Skåne och förklarade sig den 6/3 1725 i skrivelse till magistraten i Malmö "nögd med den til honom skedde offerten utaf denna staden til 100 dr smt, lofwandes nu i Lund förblifwa ock wid påfordran wara denna stadens innewånare til tiänst." Det egendomliga förhållandet att Malmö stad betalte arvode till en läkare, som ej var bosatt i staden, ägde bestånd i flera år.

Det är emellertid lätt att förstå att det snart för Malmö skulle visa sig obekvämt och olägligt att ha läkaren så avlägset boende som i Lund. Redan den 23/3 1727 lät magistraten "uppkalla stadens äldste, hwarwid ang:de Doctorens Stobaei lön påmintes at staden ingen särdeles nytta derföre har af Hr Doctoren, emedan han så sällan kommer hit till staden, kommandes Magistraten med stadzens äldste öfwerens, at låta til Hr Doctoren bref afgå med föreställande, at han åtminstone 2:ne gånger om åhret nembl. om höst och wåhr sig här i staden infinner samt hwar gång i det ringaste 14 dagar härstädes sig uppehåller, så framt någon lön af denna staden honom skall kunna bestås."

I ett brev den 12/10 1729 försvarar sig S. att "jag ingalunda weet påminna mig, dät jag någonsin emot denn Löhn, som jag af Malmö stad åtniuter, skulle hafwa förplicktat mig till någon wiss uppwachtning om höst och wåhr." Vidare påpekar han "huru liten proportion där wore imellan en så swår obligation och en så ringa Löhn." I slutet av brevet är han emellertid tillmötesgående samt vill "till kiänna gifwa, att jag, will Gud, Öfwermorgon ärnar mig åter uti Malmö — och — Visitationen på Apotheket förtaga. — Wid samma tillfälle jag ock giärna skall wara hwar och en till tjänst redebogen, menn särdeles dessa, som älliest ingen Betiäning hafwa, så wida de dät siälfwa af mig äska och min Förmåga sig sträcker."

Det finns även från annat håll tecken på att man ej var nöjd med överenskommelsen om läkarearvodet. I ett memorial av den 19/3 1729 lyser dylikt missnöje igenom. Det är här tal om ett arvode åt en "Actuarius på någon tijd, som stadens gamle Documenter bringar i ordning." Stadens äldsta sågo sig dock icke kunna "samtyckia därtill med mindre någon post kunde indragas som staden elljest utgifwer, såsom i synnerhet de 100 dr smt för höglärde Hr Doctoren Stobaeus, sedan han numera blifwit Professor i Lundh —" Någon påföljd ledde detta uttalande ej till. Enligt stadsräkenskaperna utgick arvodet fortfarande både för 1729 och 1730 till Stobaeus.

Det kan förtjäna att påpekas att Kilian Stobaeus d. ä.:s verksamhet i Malmö till tiden sammanfaller ungefär med den, då en annan man av samma släkt Jöns Stobaeus var justitie-

borgmästare härstädes (1724—1734). Denne borgmästare Stobaeus var kusin till Kilian Stobaeus d. ä. och fader till Kilian Stobaeus d. y., som blev stadsläkare i Malmö 1744.

Man hade länge från universitetshåll i Lund försökt att vid sig för beständigt fästa sin forne, synnerligen lovande lärjunge och bereda Stobaeus en fast anställning. Men detta lyckades icke förr än 1728, då för hans räkning en särskild e. o. professur inrättades i "philosophia naturalis et physica experimentalis." År 1732 fick S. slutligen ordinarie anställning vid universitetet och blev professor i historia med säte och stämma i filosofiska fakulteten. Samtidigt fick han archiaters namn och värdighet. Även i fortsättningen kom han dock att fortfara med undervisningen för blivande läkare. Detta gjorde att, fastän han tillhörde filosofiska fakulteten på grund av sin fullmakt, anser sig enligt Essen-Möller också den medicinska ha rättighet att med stolthet räkna honom som en av de sina.

Kilian Stobaeus d. ä. har som vetenskapsman anseende som ett av Lundauniversitetets största namn genom tiderna. I hans eftermäle från universitetet heter det sålunda: "Det var ej blott den från sin tids vetenskapliga ståndpunkt utmärkte läkaren och naturforskaren som tillvann sig detta allmänna anseende, även hans personlighet har genom sin flärdlöshet, rättrådighet och allvar i mera än vanlig grad ingivit känslor av vördnad och tillgivenhet." Samtidigt som han var professor i historia och undervisade däri utövade han en mycket vidsträckt läkareverksamhet och åtnjöt ett utomordentligt stort förtroende i de vidaste kretsar i hela Skåne.

Som barn hade S. tuberkulos i ena höftleden och var sedan halt resten av sitt liv. Av samma anledning (tuberkulos) blev han i sin tidiga ålder blind på högra ögat. Han hade sålunda från ganska späd ålder en sjuklig och bräcklig kropp. Han dog redan år 1742 vid 32 års ålder.

David Samuel Koulas.

Det blev med tiden mer och mer tydligt i allt vidare kretsar att läkarefrågan för Malmö stad icke i längden kunde fort-

sätta att vara ordnad på ett så otillfredsställande sätt som hittills. Allmänhetens berättigade anspråk på ordnad sjukvård måste tillfredsställas. Kravet på att en ordinarie tjänst som stadsläkare — stadsmedicus eller stadsphysicus var också benämningen — inrättades kunde ej tillbakavisas, i synnerhet som dylika befattningar redan anordnats i de flesta länsstäder i riket. Visserligen kunde man för Malmö stads del hänvisa till — vad som också framgått av den föregående framställningen — att både Thomaeus, Roslin och Stobaeus på olika sätt erhållit läkare-arvoden från staden och att alla tre liksom Döbelius till gagnet utövat en verksamhet i Malmö stad, som motsvarar en stadsläkares uppgifter, ja t. o. m. i skilda sammanhang även benämnts stadsläkare, men deras anställande hade varit beroende av tillfälliga och på olika sätt formulerade och motiverade beslut. Behovet att ha en läkare ständigt bosatt i staden och att ha denne bunden vid en fast tjänst var uppenbart. Frågan hade alltmer mognat och gynnsamt påverkats under Stobaeus' tid, då Malmöborna haft sin läkare i Lund. Det nya som nu vidtogs bestod ej endast i inrättandet av en fast ordinarie tjänst med bestämd lön utan också i fastställandet av en särskild skatt den s. k. doktorsskatten för befattningens avlöning.

Initiativet till frågans lyckliga lösning utgick från Kilian Stobaeus. På ett utmärkt sätt skildras tillvägagångssättet utförligt i domboken den 14/2 1733, som därför här citeras:

"Upläste et bref ifrån Hr Archiatern ock Professoren i Lund Kilian Stobaeus, dat. d. 11 hujus, hwarutij han som tillförene warit denna Stadsens Ordinarius Medicus berättar, att han giärna se skulle, det denna staden kunde bli försedd med en habil och wälförfaren Läkare, gifwandes förslag därtill uppå Medicinae Doctoren Hr David Samuel Koulas, som eij allenast wid Academierne utij Lund och Upsala samt utj Stockholm, utan ock på sina Resor utom Landz på många namnkunniga orter ock Academier sina Medicinska studier fortsatt och därutinnan en ogemen kundskap inhämtat, warandes utij Halle d. 18 Maji 1731 till Medicinae Doctor creerad i anseende hwartill samt de flere därwid anförde omständig-

heter Hr Archiatern wälment råder at antaga Hr Doctoren Koulas till Stads Physicus härstädes som nu därtill lärer kunna förmås, allenast det skier med någorlunda tillräcklige förmohner för honom med mera.

Resolutio.

Detta ärendet will magistraten hafwa communicerat med Stadsens 24 äldste, som häröfwer wille Societetswis infordra Borgerskapetz mening, med föreställning att utij noga och moget öfwerwägande taga samt sig utlåta, om de icke finna ganska angeläget at någon Doctor eller Ordinarius Medicus antagas här wid staden, som äger den kundskap och de qualiteter, hwilka hos en sådan man erfordras, på det man icke måtte wara alldeles utblottad på goda Råd och hielp utij de måhl som angå hälsans skiötzell när så omtränger. Och som det är i sig sielf oförnekeligt, at ingenting kan wara angelägnare än at äga en lärd och wählförfaren samt oförtruten Medicus utij en stad, och för denne Staden nu är tillfälle att kunna blifwa försedd utij Hr Doctorens Koulas persohn, hwilken wärkel:n förtienar Alt det loford och goda beröm, som utj Hr Archiaterns Stobaei härhos fölljande bref honom lemnat är, så att i så måtto denna staden för många andra kunde kallas lyckelig der man finge wälbem:te Hr Doctor till Physicus härstädes; Altså will Magistraten intet twifla, att ju Stadsens Borgerskap lärer finna sig utij denna dem sielfwa så högt angelägna saken, samt gifwa sitt bifall till Hr Doctorens antagande, hällst hwad den Löhn beträffar som han åhrl. af staden kunde komma at åtniuta, man will förmoda att därtill kunna få tillgång af ordinarie Löhningz medlen, utan Borgerskapetz gravation, eller att de skulle behöfwa giöra något sammanskott därtill, kunnandes Magistraten sedan quaestio an (frågan huruvida dvs. huvudfrågan) blifwer afgiord sedermera wid skattsättningen angående Åhrl. Löhnens reglerande för Stadsens Physico öfwerläggia med samtel. stadsens äldsta, såsom Borgerskapetz fullmäktige. Stadsens äldsta behagade altså draga försorg, att magistraten med första får Societeternes utlåtelse häröfwer, på det skattsättningen sedermera må kunna företagas."

Saken utvecklade sig nu ganska hastigt och utan stridig-

heter eller meningsskiljaktigheter. Den 16/6 1733 var allt klart och magistraten utfärdade "fullmakt för Hr Doctor Koulas uppå Stadz Physici och Medici Embetet här i staden, kommandes han at åtniuta åhrlig Löhn 300 daler smt för hela innewarande åhr och framdeles, eftersom han mästa tiden af åhret sig härstädes till stadens tienst uppehollit."

Avlöningen skulle ske genom den i fortsättningen s. k. "Doktorsskatten", som skulle åstadkommas "på sådant sätt, at af husen erlägges en wiss afgift, nembl. 1 d. smt för en hel gård och så proportionaliter för de större och mindre, samt hwad Documentet älljest utwisar." Bland annat hade "Scholae Betienterne skriftel:n utlåtit sig angående bidragande till Hr Doctorns Löhn och det samma sig åtagit efter den projecterade Löhnings afgiften af husen".

Så hade alltså Malmö erhållit sin förste verklige stadsläkare.

David Samuel Koulas var liksom de flesta av våra läkare vid denna tid av tysk börd, född 1699 i Lauban i Ober Lausitz. Han grundlade sina kunskaper vid Breslaus och Danzigs gymnasier, innan han 1719 reste till Köpenhamn och därifrån till Lund, varest juridiken i början utgjorde hans huvudsakliga studium. Sedan han en tid praktiserat som advokat, men "funnit advocaturen i många hänseenden obehaglig", lämnade han detta yrke och valde 1728 i stället läkarevetenskapen. Däruti blev han handledd av den nyss nämnde archiatern Stobaeus, som behandlade honom som sin son och lämnade honom obegränsad tillgång till sitt bibliotek. Han bodde hos Stobaeus vid samma tid som Carl Linnaeus, då denne först kom till Lund. Mer än en gång hjälpte han Linnaeus att få böcker från archiaterns bibliotek. Åren 1729 och 1730 studerade Koulas i Uppsala. Han reste sedan till Halle, där han den 18 maj 1731 disputerade och blev medicine doktor. Efter en kort vistelse i Jena kom han 1732 ånyo till Sverige och 1733 finna vi honom som stadsphysicus i Malmö.

Utseendet av Koulas till stadsläkare i Malmö hade tydligen försiggått något egenmäktigt från stadens sida och med förbigående av Collegium medicum i Stockholm. Ty i denna myndighets protokoll den 8/9 1733 heter det att dr David Samuel

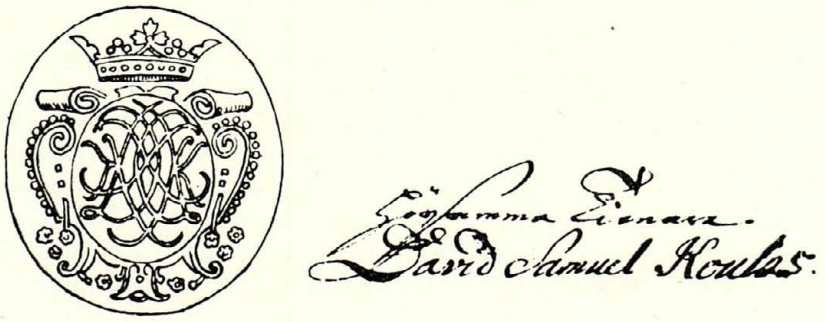

D:r David Samuel Koulas' namnteckning och sigill, det senare efter teckning av Einar Bager.

Koulas blivit antagen till stadsläkare i Malmö, utan att han på vederbörligt sätt inför collegium undergått examen eller avlagt trohets- och ämbets-ed. Härom uppkom en brevväxling, som kan spåras i domboken. Slutet på det hela finner man i domboken 10/6 1734: "Uplästes Kungl. Collegii medici bref dat: Stockholm d: 29 passato, hwarutj notificeras, at denne Stadsens Doctor Hr David Samuel Koulas med godt beröm redan undergått examen publico practicum utj Kongl. Collegio Medico och därpå aflagdt sin trohets och Embetes Ed, samt är för en Collegii medlem erkiänd worden, försäkrandes Kongl. Collegium at alla wederbörande utj bem:de Hr Doctor Koulas äga en sådan Man, den de med all trygghet kunna sig tillförtro utj de måhl, som des Embete och Profession tilhöra. Hwarjemte han för sin skickelighet, erfarenhet, lärdom och annars goda förhollande til det bästa recommenderas."

Dessa vackra vitsord motsvaras till alla delar av de goda intryck, man får av den verksamhet, som Koulas utförde här i staden. Han var tydligen en ovanligt vaken och intresserad läkare. Särskilt äro hans obstetriska kunskaper och intressen värda att framhållas. Redan hans doktorsavhandling antyder denna hans speciella håg för förlossningskonsten. Den avhandlade "De cura partus modo enixi et lactentis" dvs. "Om vården av det ny-(ss) födda och diande barnet." Vi skulle nu anse en avhandling med denna titel höra till pediatriken. Men vid den tiden och för övrigt ända till långt inpå 1800-talet ansågs pediatrik och obstetrik höra mycket nära tillsammans.

Redan den 29/10 1733 inlämnade Koulas till magistraten ett memorial, som är värt vår uppmärksamhet. Han förklarar sig häri vara "sinnad den 3 november visitera stadsens Apothecke, på det så wäl han siälf, som ock alla stadzens Inwånare om des goda wilkor och tillstånd kunna wara försäkrade." Vidare finner han sig "å Ämbetes Wegnar föranlåten och plichtig, at gifwa Ädle Magistraten wid handen," att det är alldeles otillräckligt för en så stor stad som Malmö med "en enda Barne-Moderska — efter som det ofta händer, at 2 à 3 hafwande Hustrur komma tillika och nästan på en Tijd uti Barns Nöden: då i sådan händelse den Rijke den fattige blir företagen och den senare lemnat alldeles hielplös." Han finner det därför "högst nödigt wara, at ju förr ju häldre en äller twå hustrur till sådan syssla blefwe förordnade, som hade godt Namn och Ryckte af Gudzfruchtan, Erbarhet och Försichtighet, samt hwilkas Händer eij alt för stora och starka, at göra sig till et sådant wichtigt wärk skickelige och genom en wälgrundat Theorie, hwartill iag min Underwijsning och handledning efter all min förmåga gerna låfwar och tilbiuder; och om desamma äro fattige, för min Information als intet begärer." Vidare anser han det angeläget, "at ingen Hustru — tillåtes at förrätta sådant arbete, som där till hörer, förr änn hon genom Ed utlåfwat och förbundit sig till at fullgöra alla de stycken, som Kongl. Medicinal-Ordningens 32 Paragrav uttryckeligen utnämner och befaller."

Slutligen vill han i sitt memorial "felicitera Ädle Magistraten, samt alla Malmö stads Inwohnare till den fattade Resolutionen, att befordra såwäl det allmänna Besta, så ock hwars ock ens särskilte besta och wälgång genom frijskt watns inledande till staden. Den Förmån, som alla Malmö stads Inwohnare, så wäl uti deras Aeconomie, men särdeles uti deras hälsas Befrämjande häraf, sig kunna låfwa, är, sannerligen lijka så stor, som deras skada af många elaka påföljder warit, i anseende till det fora sura, fullt af Förruttelse, Matkar och andra Ohyror, ja ofta som et Ass stinkande (: så kallade frijska:) watn uti: Fast ganska få den stora skadan hos sig siälf äller andra kunnat förmärka äller warse blifwa, efter de ifrån ungdomen eij wid något annat warit wahne. Det är

ju oförnekeligit, at watn är det alldra nödwendigaste och allmännaste till wår kråpps upphälle; Och at mäst alt, hwad wij äta och dricka, mäd watn till nödtorftigt bruk måste tillagas. — Man kan eij heller neka, at det salta watn, som finnes uti de fleste brunnar, förordsakar, det kroppen blir beswärat af skabb, skiörbiuk och många andra häraf flytande, swåra tillfällen. Det wore ock lätt at bewisa huru många Olägenheter det förordsakar uti deras Aeconomiske sysslor, om iag wille wara witlöftig."

Särskilt beaktansvärda synas hans lärdomar om vattnets stora hygieniska betydelse vara. Malmö stad hade erhållit sin första vattenledning redan år 1582. Vattnet hämtades från Pildammen och leddes genom urhålkade trästockar under jorden till Stortorget inne i staden. Det är denna anläggnings stora samhällsnyttiga betydelse som han vill lyckönska Malmöborna till.

Det skulle ej dröja länge, förr än Koulas ånyo gjorde sig påmind inför magistraten. I domboken står den 14/2 1734 antecknat:

"Hr Doctoren Koulas inställde sig och androg, at en qwinspersohn häristaden, som lärer wara Borgarens Kield Jöransons dotter, har länge warit i Barnsnöd, och tyckes omständigheterna nu wara sådane, at hon icke går därifrån med lifwet. Och emedan Fostret ännu skal wara lefwande; Så begiärer Hr Doctoren den anstalten, at han utan hinder må gienast få upskiära moderns kropp när hon är död, på det Fostret må kunna med lifwet frambringas och erholla dopet om det är giörligit, samt Jordegummorne därwid til deras egen nödwendiga underwisning må kunna wara tilstädes.

Magistraten fant ganska angelägit, hwad Hr Doctoren reqvirerat, hwarföre behörig anstalt härom giordes, blifwandes StadzFischalen ansagd at wijd detta tillfället wara Hr Doctoren fölgaktig samt adjungera sig därwijd 2:ne Stadz tienare."

Efter att ha tillräckligt begrundat detta högst märkliga dokument, som alltså rör sig om att göra kejsarsnitt in agone eller in mortua dvs. på en döende eller död

kvinna, är det med stor iver som man forskar vidare och söker få reda på huru denna situation reddes upp i fortsättningen. Den enda upplysning, som jag kunnat finna i arkivhandlingarna, lämnar "Kyrkio Booken", där det för år 1734 den 24 februari står antecknat: "— Fargemannen Käll Joransson stufdotter Catrina Mattis dotter, för hwilken warit utlyst till aktenskap med Kusken på Skaber-siö gard, siuk Festo Innocentium, och död d. 20 Febr: Begrafen på Slåtzplatsen 27."

Detta är alla de faktiska upplysningarna, som stå att få. Att anteckningen i kyrkoboken gäller samma person, som nämnes i domboken, är otvivelaktigt. Patienten levde således nästan en hel vecka efter det framställningen gjorts att få utföra kejsarsnitt. "Siuk Festo Innocentium" står det i kyrkoboken. Uttrycket "Festo Innocentium" är här en tidsbestämning enligt medeltida uttryckssätt och betyder ordagrannt "vid de menlösas fest", vilket var detsamma som Menlösa Barns dag dvs. den 28 december. Således skulle enligt denna uppgift barnaföderskan ha varit sjuk 28/12 till mitten av februari, alltså i ungefär 6 veckor. Detta synes mig kunna tyda på, att det kan ha rört sig om ett fall av försenad förlossning (partus serotinus) med mycket stort barn, där graviditeten överskridit den vanliga förlossningstiden. Härigenom skulle såväl förlossningssvårigheterna som sjukdomssymtomen under de sista veckorna kunna förklaras. (Det kan ha rört sig om mycket annat, som ej här är platsen att närmare utreda).

Huruvida operationen verkligen blivit utförd, vet man ingenting med bestämdhet om. Men då man på den tiden icke hade någon möjlighet att objektivt fastställa, om ett foster fortfarande var vid liv, — auskultation av fosterhjärtljuden kände man till först långt senare — förefaller det mest sannolikt att operationen verkligen blivit utförd men att fostret varit dött. I varje fall har barnet tydligen utan vidare följt sin moder i graven, ty hade det lyckats att få det levande till världen, skulle säkerligen någon anteckning härom finnas kvar.

I vår tid skulle i ett fall, som här beskrivits, utan tvivel också kejsarsnitt ha kommit ifråga, men på ett betydligt tidi-

gare stadium av förlossningsförloppet. Tidpunkten för ingreppet skulle nu för tiden väljas så tidigt, att man med säkerhet skulle kunna påräkna såväl levande moder som levande barn.

Men de reflektioner, som kunna vara påkallade med anledning av det beskrivna fallet, böra ej ställas i belysning av vår nuvarande moderna uppfattning om kejsarsnittets ställning inom förlossningskonsten, utan de böra hänföra sig till den inställning till ifrågavarande problem, som kom till synes under senare delen av medeltiden. Härvidlag kan det lämpligen hänvisas till Sten Engström, som i en akademisk avhandling i Uppsala 1935 om "Bo Jonsson" ägnar några sidor åt kejsarsnittet under medeltiden. En dylik operation hörde enligt honom till den katolska kristenhetens rättssedvänjor. Föreskriften härom hade sin förebild i urgammal romersk rätt, men hade inom kyrkan utformats som en speciell konsekvens av läran om dopets nödvändighet för frälsning (qui natus non fuerit, renasci non potest dvs. den som icke har varit född, kan icke bli pånyttfödd eller frälst). Grundsatsen hade icke fastslagits i någon rättsregel, men hade länge förkunnats av den skolastiska teologien av sådana auktoriteter som Thomas ab Aquino m. fl. Att den varit gällande även i Sverige under medeltiden är fullt säkert, fast den icke satt spår i skriftligt formulerade lagbud. Ett historiskt bekant fall, som företer säkra bevis på vederhäftighet, är just Bo Jonsson:s (Grip:s) första hustru Margaretha. Hon var född Porse och dog i Kalmar i september 1360. Då hon dog vid sin första förlossning, företogs kejsarsnitt in agone. Barnet, en gosse, framtogs fullgånget och levande, men dog inom kort. Konsekvensen av att barnet levde blev att Bo Jonsson såsom sin sons arvinge var berättigad att uppbära arvet efter Margaretha, som bl. a. utgjordes av stora egendomar i Halland. Arvstvisten drogs emellertid inför rätta och avgjordes slutligen genom konung Magnus' dom den 15 mars 1361, som på grund av de företedda vittnesintygen tillerkände Bo Jonsson arvet.

Det visade sig mycket snart att den nye stadsläkaren icke endast kritiserade och påpekade fel och rådande missförhållan-

den i hälsovården såsom framgår av hans ovannämnda memorial utan också var mannen att tillse att de påtalade bristerna verkligen blevo avhjälpta och själv energiskt bidrog härtill. Detta kommer till uttryck den 10/4 1734, då domboken förmäler att Koulas på magistratens föranstaltande "examinerat denna stadsens 2:ne Jordegummor Maria Hult och Catharina Sandberg, hwilket skiedt utj wederbörandes närvaro d. 22 sistl. Martij, samt funnit dem swars gode i deras wetenskap." På hans anhållan uppsattes nu ett edsformulär, "hwarefter berörde Jordegummor uppkallades, som med händer å bok aflade behörig Eed efter formulairet för deras sysslor och förrättningar."

Redan en gång förut hade barnmorske-ed avlagts i Malmö. Detta skedde den 12/12 1713, då Tala Thomasdotter eller Tala Lars Olssons inför magistraten "aflagde sin Embets Eedt", sedan hon uppvisat attest att hon blivit examinerad av professorn och medicine doktorn Döbelius. Tala Thomasdotter, som sålunda är att anse som Malmö stads första legitimerade barnmorska, levde fortfarande kvar och uppbar av staden en årlig hyresersättning av 12 daler. Det fanns således nu tre examinerade barnmorskor i staden.

Inom kort finna vi nya bevis på Koulas' oförtrutna omsorg om förlossningsvården inom staden. Den 14/8 1734 gav han nämligen i en skrivelse till magistraten "tillkienna, att hwarken födande Hustruer eller Jordegummorne kunna wara belåtne med de slags stohlar, som till detta swåra arbete här i staden nu för tijden finnas: föreslåendes fördenskull Hr Doctoren, om icke 2:ne stohlar efter ett bijfogadt modell måge förfärdigas på stadens bekostnadt emedan Jordegummorne eij förmå, att sielfwa slikt bekosta, då sådana stohlar kunna blifwa staden till allmän nytta, samt brukas såwäl af de nu warande Jordegummor, som af deras efterkommare, hwarjemte Hr Doctoren bijfogar snickaren Eibs utlåtelse, tillika med Hr Doctorens egen annotation, som utwisar att omkostnaden för hwarje stohl, eij lärer högre bestiga än till 20 dl smt."

Magistraten remitterade skrivelsen till stadens äldste, som beslöto anskaffa de båda stolarna. Därom förmäler stadens

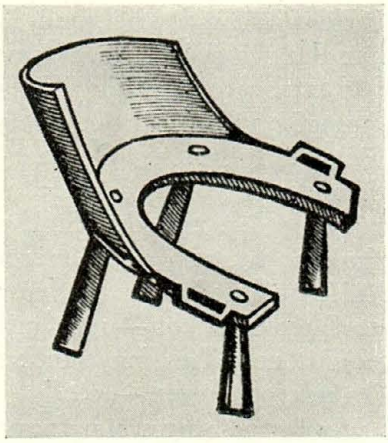

Förlossningsstol.

räkenskaper att snickaren Casper Eib den 14/1 1735 erhållit 20 dlr för "twenne stycken stoller och til war stol 2 stycken skamler (pallar), som utaf Hr Doctoren bestellt ähr." — Vidare framgår att sadelmakare Christian Sontag bekommit 3 dlr för "Twå stycken barnemoders stola beslagen till staden med deras egit klede, och mine swarte spik och gule spik och ban (band), hår och min arbetslön." — Per Nilsson Uhl erhöll 6 dlr 10 öre för tvenne stycken säckar av buldan, "hwaruti Jordgums stolarne skall förwaras och ombäras uti." — Räkenskaperna för detta ärende avslutas på följande sätt: "Noch betalt för stolarnes till bringande ifrån sadelmakaren — 6 öre, dito för stolarnes bärande till Borgmästare Hegardt — 3 öre, dito till stadsbokhållaren — 3 öre." — Stadsbokhållarens tjänsterum var deras bestämmelseort. Hos honom förvarades de och därifrån kunde de avhämtas vid behov.

Den nu lämnade beskrivningen synes mig vara av stort medicinskt-historiskt värde, ty därigenom visas att dylika särskilda stolar varit i användning vid förlossning här i Malmö med säkerhet ända till mitten av 1700-talet. Mycket längre varade väl knappast heller deras tid. Från Caspar Trendelenburgs Malmöverksamhet (1789—1820) hör man dem nämligen icke omtalas.

Barnmorskestolens eller rättare förlossningsstolens egentliga tidsperiod var i slutet av medeltiden och början av nyare tiden

I Henrik Smidts bekanta läkare-böcker från 1550-talet avhandlas i den "fierde Urtegaard" kvinnosjukdomar. Han ger där även råd angående "Födsel hielp." Av följande citat därur framgår, vilken vikt och betydelse han tilldelar den särskilda förlossningsstolen: "Oc naar Födselens Tid kommer skal Jordemoderen were til stede, met hues hun skal paaholde, oc besynderlige met den Stol, paa huilcken den siuglie Quinde skal saettis, som der til serdelis skal were giort, hun skal oc haffue til Stede met sig Suamp, Sax, Naal oc Traad, disligeste de Olier eller Fet — met huilcke hun skal smörie sine Hender saa tit oc offte som hun handler oc tager paa den siuglige Quinde oc Foster — etc."

Av förlossningsstolar funnos flera olika typer. Utseendet synes vara olika för skilda länder. Hur de barnmorskestolar sågo ut, som Koulas lät anskaffa till Malmö, veta vi ej. Ingenting härom finnes bevarat. För att giva en föreställning om en dylik stols utseende och användning bifogas här tvenne bilder hämtade från Eucharius Rösslins "Rosengarten", som är den äldsta kända läroboken i obstetrik och tryckt år 1513.

Ytterligare ett exempel på det stora intresse för sjukvården, som var så utmärkande för Koulas och hans läkaregärning, ha vi att anteckna från 1734. Den 23/11 d. å. begär nämligen Koulas: "Att magistraten och Stadsens Äldsta wille utsättia något wisst om året till Medicamenter för de fattige här i staden, hwilka äro siuka och tillita Hr Doctoren om ordinationer eller hielp."

Några år senare finna vi nya bevis för K:s omtänksamhet om allmänhetens sanna bästa. Den 19/4 1737 "andrager" han "huru det är angelägit, att Stadsens inwånare warnas wid den nu grasserande tertian febern 1:o för åderlåtningen, 2:o för sådane medell som stoppa febern och naturae motus förqwäfja 3:o för alla slags hetsiga medicamenter eller så kallade tincturae et essentiae Bezoasticae och Printzens gula droppar, om di annars eij wilja störta sig i lifs fara, hwilken påminnelse Hr Doctoren desto mer finner sig föranlåten för Samwetet skull att anföra, som han förmärker, att eij allenast Regements chirurgi och Apotekare, utan ock deras Gesäller och Läropojkar obehindrat practicera och påtaga sig curera

Kvinna på förlossningsstol.

alla slags siukdommar, som hos Stadsens inwånare förefalla." Magistraten beslöt "härom på tiänligt sätt låta sin Publication nästk:de Söndag å Prädikestohlarne."

Detta aktstycke ger oss en ganska god inblick i de förhållanden, som rådde på Koulas' tid inom sjukvården. Det är tydligt att konkurrensen varit stor icke endast med fältskärer och deras medhjälpare utan också med allehanda kvacksalvare.

Från Koulas' senare verksamhetsår skall anföras ännu ett bevis för hans ömhet och omsorg om de fattigas sjukvård. Den 19/4 1742: "Herr Doctor Koulas anmälte — huru angelägit det är, at et tienligit instrument är till hands, hwarmed klistir för fattigt follck kan appliceras, emedan med blåsor det gemenl. antingen går olyckeligt eller ock utan nytta; och som Hr Doctoren för den ordsaken låtit förfärdiga ett instrument af Then, för hwilket thengiutaren Stickler fordrar 6 dlr smt efter nogaste betingning, så anhåller Hr Doctoren at desse 6

dlr smt måtte af allmänna medel betalas." Den blygsamma utgiften betalades av fattigmedel.

Det är uppenbart att framställningen gäller anskaffandet av en enkel lavemangspruta av tenn. Det är en i och för sig nog så intressant åtgärd, som antyder sjukvårdens primitiva ståndpunkt vid denna tid. Men det är ändå knappast denna del av innehållet i detta dokument, som tilldrager sig största uppmärksamheten. Vid närmare studium kommer nämligen denna utan tvivel att koncentreras kring uttrycket "emedan med blåsor det gemenl. antingen går olyckeligt eller ock utan nytta." I början står man fullkomligt främmande och frågande inför vad som menas med denna fras. Så småningom börjar man emellertid att undra, om det möjligen på något sätt kan sättas i samband med torkade blåsor av oxe eller svin. Dylika torkade djurblåsor användes enligt medicinens historia som tekniska hjälpmedel vid insprutningar. W. von Brunn talar i "Kurze Geschichte der Chirurgie" om, att klistirsprutor omnämnas redan i 5:te århundradet före Kristus. Galenos (130—201 e. Kr.) och hans tid använde sprutor att uppsuga var och till injektioner, dels med hjälp av svinblåsor dels senare med användande av metall med kolv. I den arabiska medicinen talar Ibn Zuhr (1113—1162) om att med framgång ge närande lavemang efter föregående utrensning av tarmen enligt följande tillvägagångssätt: "Man sätter in ett fingertjockt silverrör i halsen på en torkad djurblåsa, binder om och ger därmed lavemang." Bifogade bild är hämtad från v. Brunns bok.

Man förstår utan vidare att fyllandet av blåsan med vätska vid användandet av en dylik apparat för lavemang är en besvärlig procedur och likaså att förbindelsen mellan blåshalsen och silverröret blir ett svagt ställe i praktiskt bruk, så att Koulas' kritik av tillvägagångssättet att "det gemenligen antingen går olyckeligt eller ock utan nytta", förefaller väl motiverad.

En ganska intressant anteckning i domboken den 23/6 1736 kan slutligen även vara förtjänt av att här omnämnas. Där talas om att den nyligen avlidne "Regements feltskiären Christian Ehrenfried Kulhaus, som warit

Lavemang. Efter W. von Brunn: "Kurze Geschichte der Chirurgie".

i Rysk tiänst" testamenterat sin egendom till doktor David Samuel Koulas i Malmö. Tvenne vittnen från nämnda regemente, som alltså personligen känt den avlidne, inställde sig inför magistraten i Malmö och intygade "att han är Hr Doctor Koulas Kiötslige broder" trots "att de weta, det han skrifwit sig Kulhaus."

Notisen kan ge anledning till den gissningen att David Samuel också från början hetat "Kulhaus", ett namn som från tyskspråkig synpunkt förefaller vara lättare att förstå men svårare för oss svenskar att uttala än Koulas.

Den ovan lämnade skildringen av David Samuel Koulas med alla hans talrika initiativ inom skilda sjukvårdsområden visar en för sin tid synnerligen duglig och kunnig läkare. Att så många av hans åtgärder hänföra sig till förlossningsvården kan göra det berättigat att i honom se Malmö stads förste obstetriker. Allt tyder också på att han såväl av myndigheterna som av stadens invånare i övrigt skattades högt och att han med allt skäl åtnjöt ett odelat förtroende i hela samhället. Bland annat finner man bevis för makarna Koulas medborgerliga anseende i Caroli Kyrkobok, där i födelse- och dop-boken David Samuel

Koulas mycket ofta förekommer som fadder åt nyfödda barn och fru K. dels som fadder dels också som gudmor: "und das Kind trug fr: Docterin Koulas."

Koulas' anseende som en skicklig läkare var ej begränsat enbart till Malmö. Den 22/3 1738 omtalas i domboken: "Huru Fru Grefwinnan Piper högel: anmodat honom att på 14 dagar resa till des dother Fru Generalskan och Grefwinnan Ribbing i Götheborg som är ganska siuk —". Han erhöll magistratens tillstånd att på 14 dagar resa härifrån, sedan "han giordt anstalt, det Hr Cornelius Hegardt skall uppeholla sig emedlertid här i staden, samt där något skulle förefalla, gienast resa till Lund och inhämta råd af Hr Archiatern Stobaeus." [1])

Att Koulas också själv å sin sida trivdes och var nöjd med sitt verksamhetsfält i Malmö samt kände sig hemmastadd här, ha vi anledning antaga bland annat av det skäl, att han år 1738 förvärvade en egen fastighet, n:r 348 på hörnet av nuvarande Adelgatan och Göran Olsgatan.

Koulas' eget hälsotillstånd blev snart nog mindre tillfredsställande. Redan år 1735 den 15/4 hade han, som "för sin hälsas skull ärnar (: Om Gud will :) resa till warma badet" erhållit Kungl. Majt:s "nådigste Respass" för detta ändamål. — År 1741 uppträder åter tecken på hans otillfredsställande hälsotillstånd. Då begärde han den 22/6 hos magistraten att "för sin hälsas conservation" få resa till Ramlösa Surbrunn under fem à sex veckor. Magistraten hade härvid "icke något at erindra, utan önskades Hr Doctoren en lyckosam resa." Någon varaktig förbättring uppnådde han tydligen ej heller härmed. Ty redan år 1743 avled han den 23/11 vid endast 44 års ålder. [2])

[1]) Cornelius Hegardt var född i Malmö 1715. Föräldrarna voro handelsmannen Peter Hegardt och Helena Faxe. Vid här nämnda tillfälle var han med. stud. i Lund. Han blev medicine doktor i Uppsala 1744 och sedermera stadsphysicus i Gefle 1754.

[2]) Den ursprungligen planerade uppsatsen om Malmöläkarna har till följd av det rikliga materialet svällt ut till ett sådant omfång, att publiceringen av utrymmesskäl måste delas på tvenne årgångar av årsskriften. — Den andra delen, som bl. a. innehåller "Striden åren 1767—1773 om stadsläkaretjänsten och dess tillsättning", kan väntas i en följande årgång.

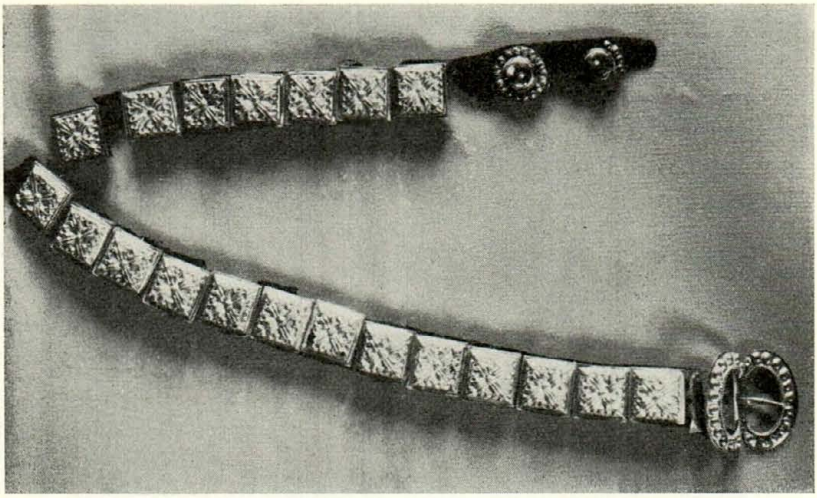

Silverbälte, förfärdigat av Niels Jeppesön, Malmö museum.

KRING TVÅ MALMÖGULDSMEDER.

Av Einar Bager.

Sedan en tid förberedes genom Nordiska museets försorg en ny upplaga av Gustaf Upmarks Guld- och silversmeder i Sverige 1520—1850. Under årens lopp har silverbeståndet väsentligt ökats och forskningen har tillfört guldsmedernas historia många nya rön. Vad Malmö beträffar, hade Upmark som forskningsunderlag endast utnyttjat guldsmedsämbetets handlingar med årtalet 1630 som tidigaste datering. Det mångskiftande material från 15- och 1600-talen, som kan framletas ur stadsarkivets domböcker, räkenskaper, boupptecknigar och andra handlingar, hade sålunda ej begagnats.

Vid den inventering av malmömaterialet, som nu företages, ha stora landvinningar uppnåtts även beträffande själva sil-

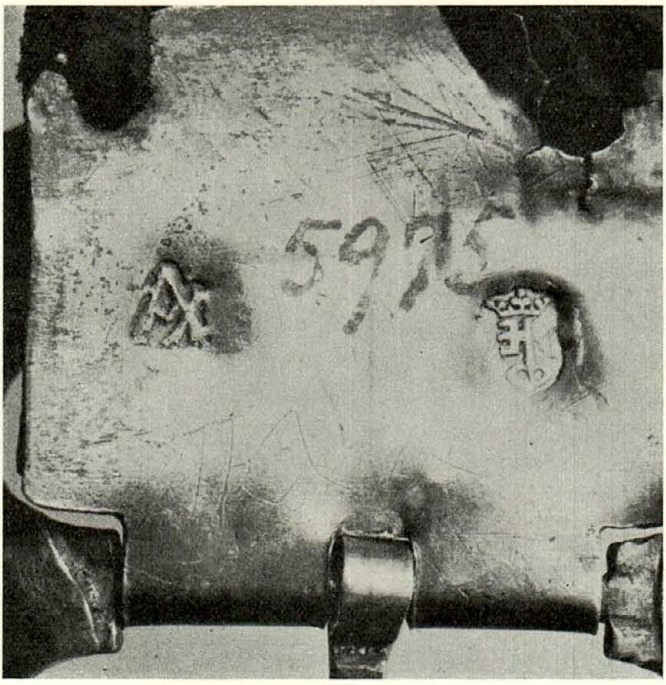

Detalj av silverbältet med Niels Jeppesöns och Malmö stads stämplar, Malmö museum.

verbeståndet. Detta har främst möjliggjorts, sedan amanuensen vid Nordiska museet Kersti Holmquist fastställt, att Malmö stadsstämpel på silver under 1500-talet var en krönt nyckel. Genom att sedan sammanställa de bredvid denna stadsstämpel anbragta guldsmedstämplarna med de sigill, som under äldre tid ersatte dessa guldsmeders namnteckningar under handlingar — i båda fall bomärken — har man redan kunnat fastställa åtskilliga silverarbetens mästare. I regel rör det sig om silverskedar, men även ett par större praktsaker ha nu kunnat bestämmas som malmöguldsmeders arbeten.

I den stora väggmontern på Malmöhus vind, som innehåller den märkliga silverskatten från kvarteret Druvan, ha även några andra dyrgripar fått sin plats. Särskild uppmärksamhet tilldrager sig ett praktfullt silverbälte på grönt sammet, som

Niels Jeppesön Guldsmeds sigill, Mag:s ink. skr. 1537 15/11.

påträffades vid rivning av apoteket Lejonets byggnader 1911 och skänktes till museet av byggmästaren C. L. Müller.

Detta silverbälte företräder nu ensamt på vårt museum en detalj i den kvinnliga klädedräkten, som på sin tid framhävde, att dess ägarinna var om icke förnäm så i varje fall förmögen. På grund av sin dyrbarhet tilldrogo sig dessa silverbälten särskild uppmärksamhet vid värderingar under 15- och början av 1600-talen och bestås en i denna ordknappa tid ovanligt detaljerad beskrivning. I en förteckning 1515 talas sålunda om "ett hwitt belte giordt udi speygelspenger" på 16 1/2 lod, ett annat "giort uti rummespenger" på 14 lod 1 quintin och slutligen ett tredje "forgylt belte giort uti skaler" på 7 1/2 lod. Det förekommer emellertid bälten med betydligt högre silvervikt, sålunda tilldelar rådmannen Bonaventura Richter 1545 sin dotter två förgyllda bälten på 32 och 24 lod. Stundom angives även det material, på vilket "spängerna" äro fästa. Anders Christensen Bager efterlämnar sålunda 1608 ett förgyllt bälte "satt paa grön flöjel" och ett annat "satt paa svart atlask".

Bältet på Malmö museum är försett med två silverstämplar, den ena stadsstämpeln, en krönt nyckel med årtalet 51, den andra guldsmedens stämpel med hans bomärke. Detta bomärke återfinnes i ett sigill, tillhörigt guldsmeden Niels Jeppessön. Denne, vars verksamhet kan följas från 1544 till hans död 1578, var en av stadens främste borgare och omnämnes som rådman redan 1555. Vid denna tid var han bosatt i gården gl. nr 23 vid Östergatan (nuv. Bagerska gården) och ägde densamma ännu vid sin död.

Hans efterlämnade lager av silversaker är välsorterat och imponerar genom sin storlek. En framträdande plats intages av just silverbältena, av vilka det finnes ej mindre än elva,

Detalj av altarkalk med bild av S:t Anna och stämplar, S:t Petri kyrka, BW foto.

såväl förgyllda som "vita". Det dyrbaraste är "it belte paa sort floffuel forgylt paa 20 lodt", som uppskattas till 70 mark, och med sina sammanlagt 516 mark representera dessa bälten nära fjärdedelen av hela värderingssumman för silversaker.

Liksom i boupptecknings efter andra guldsmeder uppräknas en stor del av silverföremålen under rubriken: paa smiddedugen. Av sammanhanget framgår, att detta icke innebär, att de skulle vara under arbete, utan uttrycket avser tydligen den färdiga varans framsättande på något slags tygunderlag. Av intresse är förteckningen på materialier i "guldsmedeboden", som upptager följande ämnen: borax, salammoniak, glasgalla, kvicksilver och vinsten.

Den krönta nyckeln som Malmö stads kontrollmärke kan säkerligen ledas tillbaka till Fredrik I:s förordning den 15 augusti 1526, i vilken stadgas, att all tillverkning skall förses

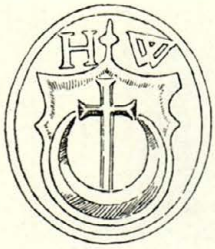

Hans Ollsen Guldsmeds sigill, Mag:s ink. skr. 1545 2/4.

med "ett besöndherligt mercke aff hwer köbstedt met en kronne paa same mercke". Fram till 1551 synes man ha märkt allt silver i Malmö med en och samma stadsstämpel utan årtal. Även stämpeln på vårt silverbälte med årssiffran 51 torde begagnats en längre tid, ty den påträffas bl. a. på ett arbete av den i laget först 1554 intagne guldsmeden Willom Tommissön. Senast på 1580-talet ändras årssiffran åter, varom stämplarna 83 och 84 vittna.

I S:t Petri kyrkas silverskatt har den stora altarekalken av år 1537 i så hög grad fångat intresset, att de båda mindre och äldre kalkarna i viss mån råkat i skymundan. Den äldsta av dessa kalkar är av rent medeltida typ och saknar såväl stämplar som andra kännemärken. Den andra, som även helt hör medeltiden till, har däremot två stämplar, båda hårt slitna. På den ena urskiljer man emellertid ett bomärke, vars bevarade del utgöres av ett kors, mot vars stam spetsarna av en i övrigt utplånad halvbåge äro riktade. Men just detta bomärke — ett kors i en månskära — tillhör ingen annan än mästaren till 1537 års kalk — Hans Ollsen guldsmed! Det kan således knappast råda något tvivel om, att vi här ha ännu ett verk av denne märklige guldsmed, även om det samtidigt måste betonas, att stämpeln i sitt illa medfarna skick måhända tillåter andra tydningar.

Till att börja med verkade denna upptäckt ganska förbryllande, inte minst med tanke på, att kalkens förnämsta utsirning är en bild av S:t Anna med Maria och Jesusbarnet i sitt knä, ett motiv som näppeligen använts efter reformationsåret 1529. Vid närmare eftertanke låter sig emellertid denna kalk

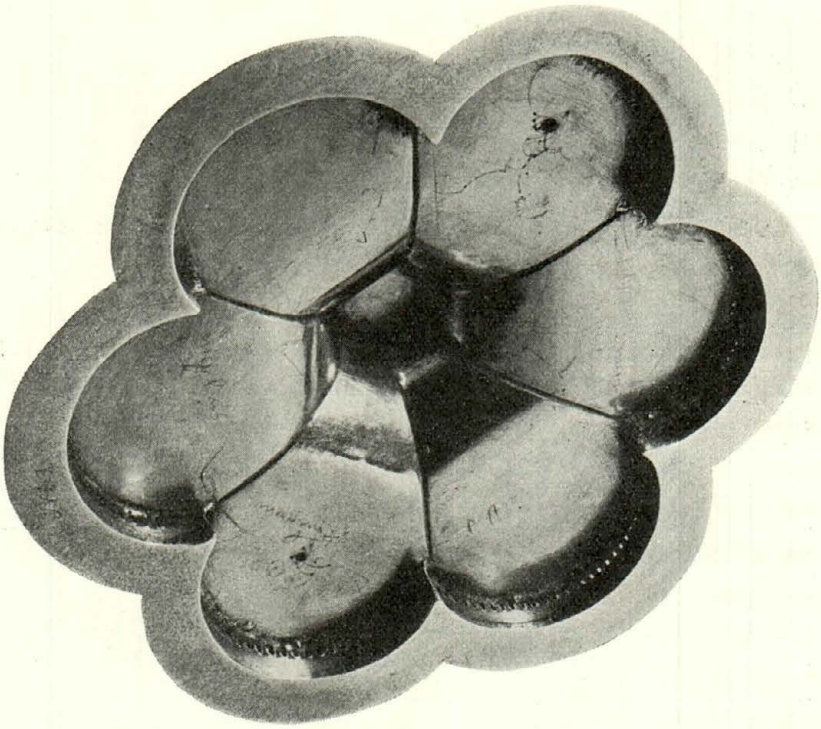

Fotens undersida på 1537 års altarkalk med Nicvlaus Matini (Claus Mortensens) namnteckning, BW foto.

väl inpassa i såväl kyrkans som Hans Ollsens historia. S:t Anne kapell, till vilket väl kalken hört, var på 1520-talet en ungdom på något tiotal år, vars behov av altarkärl alltjämt kunde vara aktuellt, och det prov på sin kunnighet, som Hans Ollsen ådagalagt i denna kalk, har måhända just banat vägen till den större uppgiften — 1537 års kalk.

I en tidigare artikel "Altarkalken i S:t Petri kyrka" har jag omnämnt "några halvt oläsliga inristningar" under foten på 1537 års kalk. Det må nu ha berott på dålig belysning eller bristande övning, alltnog resultatet av min tolkning är i varje fall föga tillfredsställande. Fördelat på fyra av fotens sex väpplingblad står i tydlig ristning: nicvlaus — matini —

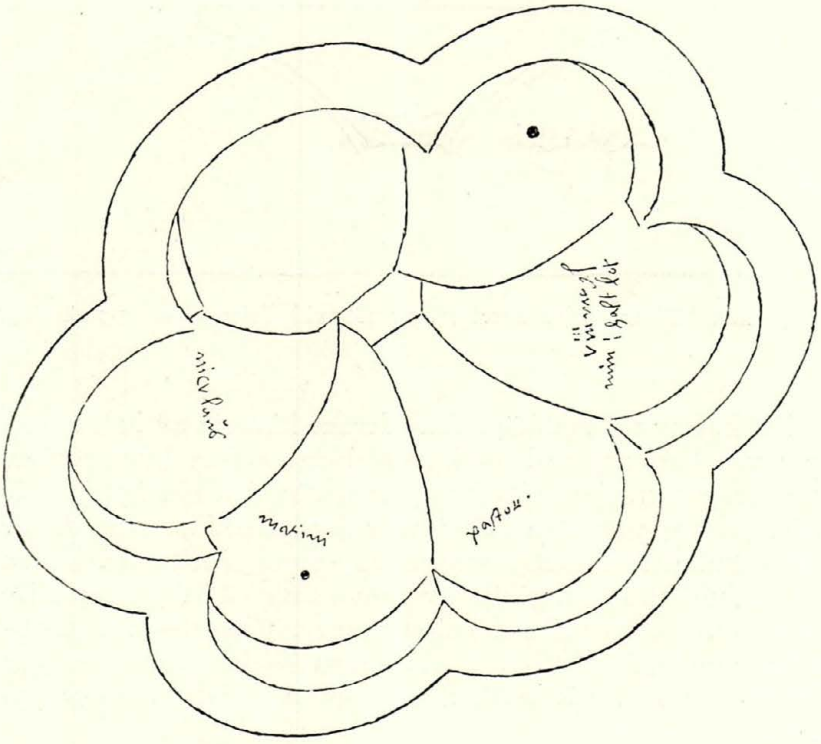

pastor — viii mark min 1 halt lot —. Vad jag då höll för sannolikt, är sålunda ett ovedersägligt faktum: Claus Mortensen, vår kyrkas reformator, har här med egen hand intygat, att Hans Ollsens kalk höll riktig vikt. Vid omräkning av vikten får man nämligen 127 1/2 lod, samma siffra, som kyrkans räkenskaper redovisa för kalken. Den lilla inskriften är så mycket värdefullare, som den utgör det enda till våra dagar bevarade skriftprovet av Claus Mortensens hand. Den originella stavningen har kanske även ett och annat att förtälja om hans bildningsgrad, vilket kan vara av intresse, när det gäller att forma en bild av denne i så många stycken gåtfulle och omstridde man.

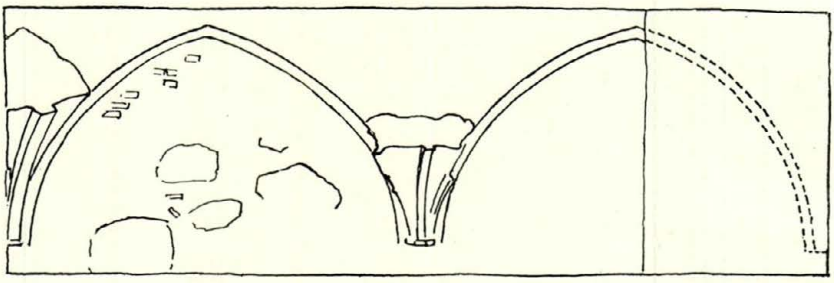

Medeltida källare under huset gl. nr 138 vid Östergatan, uppmätning.

Ett bidrag till malmöguldsmedernas historia av helt annan art var höstens fynd av byggnadsrester från Hans Ollsen Guldsmeds stenhus vid Östergatan. För den oinvigde te sig förvisso dessa brustna källarevalv föga märkliga, men det är dock endast med dem såsom utgångspunkt, som vi nu kunna få en fullt tillförlitlig bild av denna tidiga 1500-talsgård. De hjälpmedel, som redan förut stått oss till buds — två gårdsbesiktningar från 16- och 1700-talen — lämnade nämligen ingen ledning för fastställandet av de två viktigaste byggnadernas inbördes läge.

Den äldsta av dessa besiktningar företogs den 15 januari 1684. Vid detta tillfälle betecknas ett par av huvudbyggnaderna såsom helt förfallna och det är därför rimligt att tillskriva dem en ålder, som för dem tillbaka till Hans Ollsen Guldsmeds dagar. Själva kärnan i anläggningen, stenhuset, synes gå ännu längre tillbaka i tiden av byggnadsresterna i källaren att döma.

Det är sålunda en välbärgad malmöborgares hem från förra hälften av 1500-talet, som i överraskande enkelhet träder fram i följande beskrivning från år 1684 av gården gl. nr. 138 i kv. 6 Magnus Smek.

1. *Stugan,* som vetter till gatan, är grundmurad med 4 binningar, en våning högt; med 6 fönster utan gallerjärn, en kakelugn med 2 mässingspelare och 6 mässingsskruvar. Väggarna innan äro panelade på 3 sidor med ekebräder, så ock ett Contor med en "lugt" säng. Golvet är med stenflisor be-

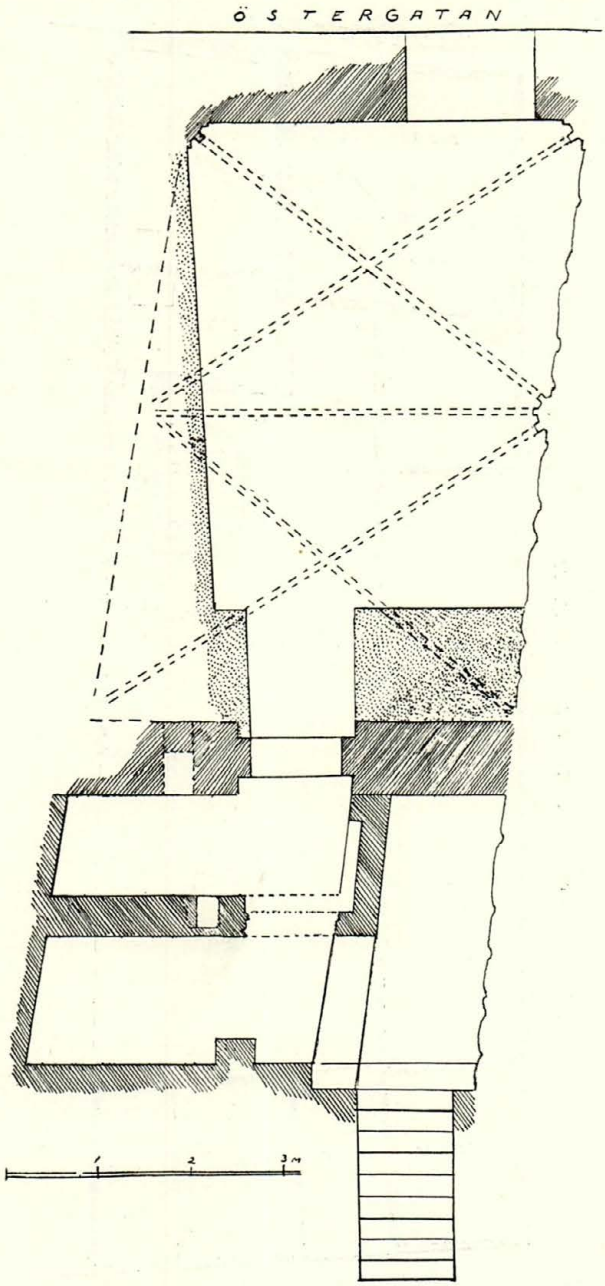

Plan av källaren, uppmätning.

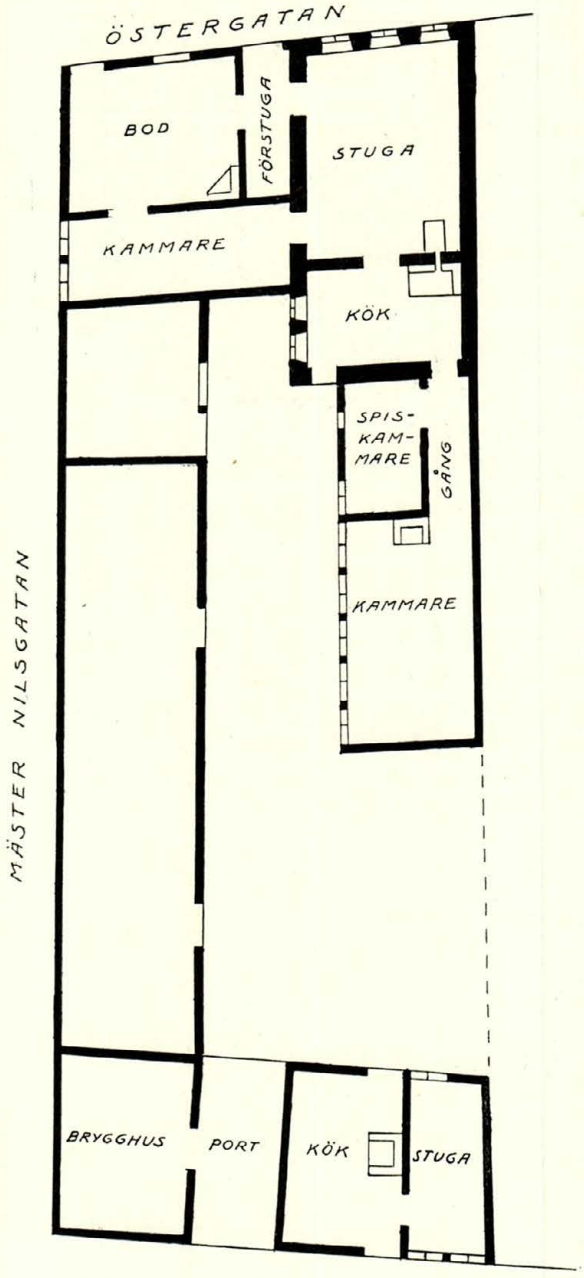

Plan av gården gl. nr 138 i kv. 6 Magnus Smek vid Östergatan.

lagt, och därunder *en välvd källare;* jämte ett kök med en skorsten.

2. Emot bemälte stuga finnes *ett gammalt odugligt hus om 5 binningar,* som är en förstuga på en binning och en kammare, där hos en gammal ruinerad bodkammare på 4 binningar. Loft, taket, bislaget är alldeles fördärvade.

3. *En huslänga om 15 binningar,* som går ut till gränden i norr och söder, 2 våningar högt, ut till gränden i korsvirke murat och in i gården slaget med ler. Fotträn äro alldeles odugliga, på de 3 binningar är ett gammalt odugligt loft och är detsamma ruinerat ifrån ovan och till nedan, så att det befinnes alldeles odugligt.

4. Ifrån öster till väster är *10 binningar hus,* en våning högt, däruti tvänne skorstenar, en stuga på 2 binningar med 6 fönster, ett kök på 3 binningar och en port om 2 binningar, ett brygghus på 3 binningar jämte en oduglig bakugn.

5. Inne i gården *ett halvtak på 8 binningar,* som består i 2 våningar högt, och det översta loftet finnes inga bräder på. Under är en kammare om 5 binningar, däri 10 fönster och under 3 binningar befinnes en liten spiskammare och en vindeltrappa, som går upp till loftet.

6. Är ock brunnsposten ganska oduglig i gården. — Värderas till 500 daler silvermynt.

Fältläkaren Otto Christian Ekman,
f. 1791, d. 1866.
Efter teckning från 1840-talet.

SKOLGOSSARNAS PRÄSTESEDLAR.

Av Ernst L. Ekman.

År 1811 berövades de obemedlade skolgossarna vid Malmö trivialskola en inkomstkälla, som de haft sedan lång tid och som hjälpt dem att betala skolböcker och andra studiekostnader. Inkomstkällan var av särskild betydelse för de minsta skolgossarna som ännu inte var tillräckligt kunniga för att skaffa sig inkomster genom att läsa läxor med yngre kamrater från burgnare hem. Det gällde kringbärandet av s. k. prästesedlar.

Min farfars far, provisinalläkaren och fornforskaren Otto Christian Ekman (född i Malmö 1791 24/9, död i Kalmar 1866 5/8) kom från ett mycket fattigt hem. Hans far var tenngjutareålderman, men tennföremålen höll då på att undanträngas av modernare alster, och Otto Christians far hade inte råd till några utgifter för sonens skolgång. Från sitt tionde år skaffade sig Otto Christian själv de pengar som behövdes för hans studier, och det skedde dels genom att bära kring prästesedlar, dels genom att läsa med yngre kamrater. Han skötte detta med sådan flit, att han hade 100 riksdaler riksgälds över när han avslutat skolstudierna och for till Lund för att utbilda sig till präst (att han sedan blev läkare än en särskild historia.)

När han på gamla dagar på uppmaning av Biografiskt lexikon skulle författa sin levnadsbeskrivning började han med frejdigt mod att utförligt skildra sin barndom, fann snart att det blev för omfattande och inskränkte sig i fortsättningen. Ur hans handskrift, som finns på Kungl. biblioteket, kan följande återges, som handlar om prästesedlarna. Så här skrev han: (I biografien omtalar han sig själv i tredje person; ortografien är lite oregelbunden)

"Utom hwad han kunde hopspara af lönen för lemnad underwisning erhöll han, liksom flera andra obemedlade skolynglingar, en liten årlig inkomst af kringbärande till de förmögnare af borgerskapet hwarje lördag af s. k. prestesedlar eller skriftlig uppgift på presterna, hvilka påföljande söndag skulle predika i stadens kyrkor, och erhölls vanligen genast en skilling för varje sådan sedel, och wid julehelgen något mera. Andra åter betalade hwarje qvartal, och war då alltid afgiften rikligare. Då den som gått med prestesedlar, skulle lemna skolan för att resa till academien, fick han af de flesta ett par riksdaler efter råd och lägenhet till respenningar. Hwarje gosse hade 10 till 15 ställen att lemna dylika prestesedlar. Denna lilla inkomst, som härledde sitt ursprung för mycket lång tid tillbaka, upphörde alldeles med år 1811 då boktryckeri anlades i Malmö, och ett veckoblad utgafs hwari kyrkotidningarne upptogos, och något annat sätt för skolgossarne att få denna lilla inkomst ersatt inträffade icke. Det hörde till ett allmänt antaget bruk likwisst införd (!) i början

af detta sekel, att prestesedlarne skulle skrifwas på så litet format, som möjligt, och med förkortningar. Som exempel anföres en för år 1802:

Ottes. P. Skytte	— betyder	Ottesång Pastor Skytte
Högm. D. Bring		Högmässa Dr Bring
Barnh. M. Svenonius		Barnhuskyrka magister Svenonius
Aftons. P. Westrin		Aftonsång Pastor Westrin
Tysk Höm. Pr. Palm		Tysk högmässa Prosten Palm
Sw. Aft.s. Comp. Qviding		Swensk aftonsång compastor Qviding."

Karl Emil Fredrik Theodor Möller

föddes den 29 april 1851 i Malmö S:t Petri församling. D. v. s. i födelse- och dopboken äro hans dopnamn angivna som "Emil, Fredrik, Theodor"; i den med denna korresponderande husförhörslängden har emellertid som första namn antecknats "Carl", vilket också blev hans tilltalsnamn, dock skrev han sig småningom "Karl". Hans föräldrar voro landskontoristen Carl Fredrik Möller och dennes hustru Anna Wilhelmina Ekbergh. Föräldrarna voro vid Karls födelse bosatta på Gråbrödersgatan 13 (nu = Gråbrödersgatan 7), där familjen även efter faderns död 1855 och under Karls skolgång bodde.

Han avlade studentexamen 1872 och blev samma år e. o. kammarskrivare vid tullkammaren i Malmö. Efter att ha passerat graderna där blev han tullförvaltare i Lund 1895, men återbördades till hemstaden som tullförvaltare 1910. 1918 ingick han i pensionsåldern och avled den 17 maj 1934 i Malmö S:t Petri församling.

Under sina äldre dagar roade han sig ofta med att ur sitt minnes skattkammare skildra gångna tider och framfarna händelser. Ofta syntes bidrag från hans penna i tidningarna, särskilt Skånska Dagbladet. Här skall särskilt nämnas tvenne artikelserier betitlade "Det gamla Malmö" och "Då Malmö hade 17.000 invånare; hur det såg ut i Malmömetropolen för 60 år sedan" (Sk. Dagbl. 17, 23, 28 och 31 mars samt 6, 14 och 21 april 1923).

En del av den här återgivna artikeln har även den varit synlig i Skånska Dagbladet (julnumret 1927). Då den här återgives in extenso, sker det efter benäget medgivande av förf. son, tullkontrollören Sture Möller. Originalmanuskriptet förvaras i Isbergska saml. Cn:7, MSA.

L. Lj.

VÅR GAMLA LATINSKOLA PÅ 1860-TALET OCH DESS POJKAR.

"Pojkminnen" upptecknade år 1927.

Av Karl Möller.

Den ligger der än, vår gamla skola vid Frans Suellsgatan, med hörn åt både Vestergatan och Norra Vallgatan, sig lik som jag minns den så långt tillbaka som från höstterminen 1860, då jag första gången gick in der och intog min plats i dess första klass.

En förändring har fasaden dock undergått, påkallad af tidsförhållandena; och genom denna förändring har den visserligen enkla, men i all sin enkelhet tilltalande stilen förstörts. Förändringen består däri, att de gamla fönstren i nedre våningen borttagits och ersatts med moderna butiks- och kontorsfönster, hvilka nå ända ned till trottoaren — de ursprungliga fönstren sutto mera än en manshöjd upp på muren.

Med sin fronton och sin långa fasad, upptagande kvarterets hela bredd, såg byggnaden, före banaliseringen, rätt så monumental ut; och man fick av den lätt den föreställningen, att detta var en stor fastighet. Men härpå misstog man sig. Den saknar egentligen djup.

Gå in och se den förhållandevis lilla gården! Kan någon tro, att 300 pojkar dagligen rört sig där och sprungit upp och ner i trapporna!

Vi voro som man finner trångbodda.

Hur såg det då ut i klassrummen? Där rådde den största enkelhet och anspråkslöshet. I rader efter hvarandra stodo de långa och smala borden med tillhörande bänkar — fem till sex alnar långa — af svartmålad fur.

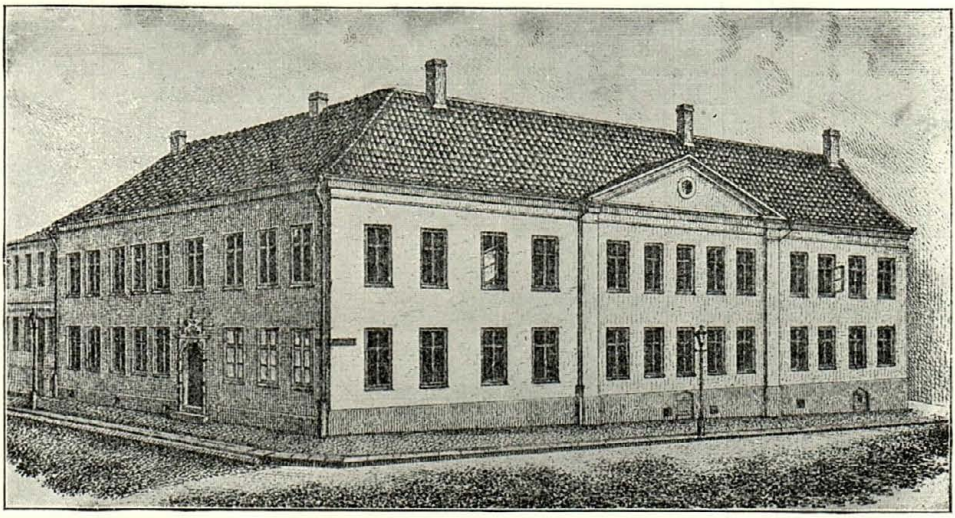

"Latinskolan" 1827—1879. Litografi.

Ett bord och en bänk voro hopsnickrade till en möbel — en svårflyttbar sådan. I borden fanns det hvarken fack eller lådor; ej heller såg man i klassrummen några skåp — skrif- och ritmaterial, t. o. m. ritbrädet, buros liksom böckerna fram och tillbaka mellan skolan och hemmet. Dock voro, med kortare afstånd, i borden nedsänkta små bläckhorn af bly, till form och storlek som en mindre barnbägare.

Och kronorna i taket — en sådan utgjordes af ett nedhängande långt, svartmåladt gasrör med sin arm. I hvar ända af gasarmen brann en öppen låga — således inga gaskupor. Men inte hade vi någonsin en tanke på, att detta kunde kallas enkelt. Skulle det kanske ha varit annorlunda! vi voro ju uppfostrade till enkelhet i såväl vanor som klädsel. Fanns det inte i skolan adelspojkar, rikemans söner, som gingo med skinn på byxorna. —

Nej värre var det med de brister, som vidlådde själva byggnaden: i främsta rummet bristen på utrymme, men även byggnadens opraktiska inredning såsom skola.

För att anföra blott ett exempel: I ett hörn af byggnaden

låg ett komplex af rum: fem klassrum innanför hvarandra, med endast en utgång.

Så hände det, visst inte som ett enastående fall, att "då det ringt" lektionen inte hunnit afslutas i det yttersta rummet. Då gick en gåsmarsch på 40—50 pojkar genom detta rum medan förhöret ännu pågick där. Och den som hade frågan fick stå där och skylta inför denna långa rad af pojkar från andra klasser (det var i den gamla tiden påbudet, att den som hade frågan skulle stå upp. Och det fick man finna sig i ända upp i sjunde klassens öfversta afdelning, där de s. k. pojkarna voro i tjugoårs åldern. I min afgångsklass, 14 stycken, var jämnt halva antalet vordne myndige män.

Ändå var denna gamla skola så trifsam. Det minnet medför därifrån en gammal pojke. Och trifsamheten låg just i denna koncentration och hos den därigenom uppståndna intimiteten.

Så godt som alla pojkarna i de öfversta klasserna kände hvarandra. Och enahanda var förhållandet med de nedersta klasserna.

Denna gamla skola var som ett stort hem.

Men under 1860-talet skedde en stor förändring inom skolan. Lärjungeantalet växte till en oroande höjd, helt oanadt; i mediet af detta årtionde hade man kommit upp till antalet — 400 pojkar.

Då brast det. Skolan kunde inte längre hysa sina lärjungar. Man måste hyra klassrum ute i stan. Sålunda lästes det på den närbelägna gamla högvakten och på gamla tekniska skolan nere på väster, och t. o. m. i ett privathus — det ännu kvarliggande trevåningshuset, som bildar hörnet mellan Västergatan och Mäster Johansgatan.

Ändå — det var först år 1879 som ungdomen en dag för alltid lämnade sin gamla skolgård, som då varit sätet för Malmö högre lärdomsskola i 50 år, och drog in i det nybyggda läroverket vid Amiralsgatan och Södra kanalen — det nuvarande.

Man kallade i dagligt tal dessa gamla skolor latinskolor därför, att latinet då ännu var det dominerande ämnet, såsom varande grundvalen för all humanistisk bildning. Om det fanns s. k. realister i de två öfversta klasserna, så var det fallet ett undantag — högst två sådana i en af dessa klasser.

I min afgångsklass voro vi alla latinare, och två tredjedelar af oss voro även greker; de som, i stället för grekiska, läste engelska kallades halfrealister.

Fredrik Emanuel Borg.

Skolans rektor var, sedan 1840 Fredrik Emanuel Borg, den store latinaren. Han var född 1810 och dog 1869.

Det var en rektor som var afhållen för sitt öppna och manliga väsen. Vi hade stor respekt för honom; men ändå höllo vi så mycket af honom, ty vi kände, att han var ungdomens vän. Och vid hans, efter en helt kort sjukdom, oanade död, dagen före julafton 1869, blef det stor sorg inom läroverket, icke minst bland pojkarna.

När gamla pojkar tala om rektor Borg, är det som om de ännu stodo under inflytande af hans mägtiga personlighet.

Då jag för ett par år sedan talade om honom med den 85 årige rektorn Olof Ingstad, som varit både skolpojke och adjunkt vid Malmö högre elementarläroverk i rektor Borgs dagar, slutade han medlidsamt med de orden: Ja, stackars rektor Borg, han led mycket innan han fick sluta.

En minnesruna:

"Sedan han blivit rektor egnade han denna tjenst hela sin rika verksamhetsförmåga. Sjelv en stor vän af klassisk bildning var det med hans ovanliga lärareskicklighet en både lätt och angenäm sak att göra ungdomen förtrogen med de rika skatter, som den klassiska verldens heroer erbjuda den derefter sökande. Också ansågs rektor Borg rättvisligen som en af de bästa lärarna i detta ämne vid rikets samtliga läroverk.

Men det var icke blott skolan och ungdomen som fingo erfara intrycket af hans mägtiga personlighet; alla, som med honom kommo i ringaste beröring, måste känna sig påverkad af den öppenhet, som blickade fram ur hela hans väsen; den sinnets liflighet, som icke ens af den annalkande ålderdomen lät sig förjagas, måste också i förening med den verkliga humanitet, som städse utmärkte honom, göra hans umgänge eftersökt. Sällan hade väl någon menniska kunnat räkna flera vänner än rektor Borg, och väl sällan torde en angenä-

Rektor Fredrik Emanuel Borg. Foto.

mare vän och sällskapsmenniska kunnat gifvas, ty där han kom och slog sig ner, där fick genast samtalet en lifligare fart, vare sig det gällde ett ämne af vigt eller blott ett mera skämtsamt".

Vid hans begravning hade infunnit sig en deputation från Skånska Nationen, hvars kurator han varit och hvars hedersledamot han var.

Genom sammanskott upprestes, ett år efter hans död, en vård på hans graf på Malmö gamla kyrkogård, med hans bild i marmormedaljong, utförd af den danske bildhuggaren Bissen.

Det öfverblifna beloppet användes till ett stipendium vid skolan.

Mor Anna.

Innan jag öfvergår till kapitlet om pojkarna, vill jag bra gärna, att i dessa små minnen från den gamla skolan något litet nämnes om mor Anna.

Hvem var då mor Anna? Ja, det har man orsak till att fråga

i detta sammanhang. Jo, hon var skolans vaktmästare, ännu långt in på 1860-talet.

Man får antaga, att hennes man innehaft denna befattning men sökt och erhållit en likadan vid Statens järnvägsstation här i stan. Och sistnämnda syssla skötte han uteslutande. Men hans hustru och hela familjen stannade kvar på skolan, och hon fortsatte med vaktmästaregöromålen där. Detta är den enda förklaring jag kan tänka mig för detta enastående fall.

Det var denna lilla hvithåriga gumma man såg komma genom klasserna med rundskrivelser från rektor, för delgivning med lärarna. Och hon var den första man mötte om morgonen så tidigt som klockan halv sju i mörkaste december månad, sedan hon med hjälp af sin piga eldat upp de 15 kakelugnarna. — Klockan ett kvart före sju skulle vi vara i morgonbönen, och kl. 7 började läsningen.

Hemmen refvos tidigt upp i gamla dagar, t. o. m. i den mörkaste och kallaste månaden på året — det var stränga och långvariga vintrar på 1860-talet.

Då pojken om morgonen kom ut ur porten, kunde han mötas af nya drifvor — om natten hade ytterligare fallit ett par fot snö. Då blef det att plöja i snö på vägen till skolan, ty ännu hade ingen tagit itu med snöskottning på trottoarerna. Öfverhufvud fanns det i den tidiga timmen ingen annan på gatorna än skolpojkar.

Värst var det, om han råkade ut för snöyran (jag har i friskt minne snöyran från de bistra vintrarna i min barndom, då drifvorna lågo i månader längs gatorna, och då det kostade min mor dryga pengar för att kunna hålla sin gatudel trafikabel efter hvarje svårt snöfall och för att slutligen få bortkörd den myckna snön framför hennes långa envåningshus med trädgård vid hörnet af Gråbrödersgatan och Hyregatan). Snön yrde ner från hustaken och dansade i hvirflar på gatorna.

Då man i detta oväder pressat sig fram genom de folktomma gatorna och kommit till ett hörn, där gatorna korsade hvarandra, måste man stanna en stund för att hemta sig efter chocken och försöka att orientera sig, ty i de första ögonblicken kunde man inte se.

Vid sådana tillfällen sades det till vid bönen, att vi inte skulle återkomma den dagen. Svårast hade de pojkar haft det som bodde längst uppe i östra delen af staden med dess många gator och hörn, lika så pojkarna ute från värnarna.

Men med byxorna nerstuckna i stöflarna kapuschongen uppslagen och bajaderen virad ett par slag om halsen, klarade pojken sig.

De små nio-tioåringarna hade också varit ute i detta väder.

Men för att återkomma till mor Anna.

Mårtensafton var hennes dag. Det var en tradition, att hon skulle uppvaktas med mårtensgås af alla klasserna.

Vid morgonringningen efter första lektionen gick vilda jagten, klass efter klass, upp till det närbelägna Stortorget, som då var salutorg, och där det den dagen fanns öfverflöd på slagtade gäss.

Så bar det af tillbaka igen, men då efter ett gifvet ceremoniel: en pojke drog i gåsens hals, en i hvardera vingen och en i hvart ben; efter följde klassen med språngmarsch och med jubel. För hvar gång dörren gick i mor Annas hem den morgonen, halades in en af Skånes fetaste gäss. Det blef många gäss, alldeles för många för hennes lilla hushåll. Men mor Anna var en rar gumma; man vill därför gärna tro, att äfven en och annan af hennes goda vänner hade skäl att glädjas öfver en gammal tradition inom skolan.

Som sagt hon var en rar gumma och kunde därför med skäl kallas mor Anna. Till henne sprang man in och blef hoptråcklad om kläderna blifvit för svårt sönderrifna, eller också för att få omlagdt ett finger eller en hand.

Då hon en höstdag 1872 begrofs på gamla kyrkogården, syntes i processionen utom skolungdomen och lärarna en liten kår med hvita mössor. Det var de af hennes gamla pojkar som då funnos i stan.

Pojkarna och deras lekar. Och gymnastiken. Och sången.

De gamla pojkarna från 1860-talet — hur många af dem möter man nu!

Suellshamnen med gamla tullhuset t. v. och latinskolan (bakom skeppsmasterna) t. h. Foto 1860-talet.

Det är minnet af så många af dem, som lockat mig till det försöket att skrifva något om vår gamla skola.

Det är af den ofvan lämnade beskrifningen av byggnaden förstådt, att skolan icke förfogade öfver någon lekplats.

Men en sådan erbjöd sig sjelf in på dess murar mot hamnsidan, i Suellsplatsen. När det ringt till rast, fylldes denna plats med pojkar. Då utbredde sig där en liflig scen, med den breda högvaktsgafveln, och de till vaktombyte uppställda husarerna, som dekorativt staffage, och med Suellshamnens master och dess rörliga lif som fond. Och här var plats nog för de yngre pojkarna att fritt och utan faror tumla om i lekar och språng, ty det var skillnad på den tidens gatutrafik och vår.

Men pojkar äro pojkar. De tränga sig fram öfverallt och göra ohägn. Där Suellsplatsen slutar mot öster rätade sig mot höjden en smal husgafvel vändande sin mastodontprofil mot den harmoniskt väl afvägda högvaktsgafveln. Denna höga och smala husgafvel tillhörde en gammal robust byggnad, som längs kajen sträckt sig från nämnda öppna plats ända fram

till Mälarebron. Byggnaden var lika lång som hela sträckan af det midt emot liggande huskvarteret vid Norra Vallgatan; och med sin förening af ovanlig längd och smalhet öfverträffades den nog icke af någon annan byggnad i stan. Detta var stadens äldsta tullkammare, rifven för cirka 50 år sedan.

Utanför tullpackhusets portar mot Norra Vallgatan lågo ofta uppstaplade högar av säckar och lådor äfvensom fastager och tunnor i långa rader. Det undgick inte skolpojkarnas uppmärksamhet under deras lekar på Suellsplatsen. Och det kunde väl inte erbjuda sig ett bättre tillfälle än detta till att "storma fästning".

Naturligtvis blevo de bortkörda af packhuskarlarna då "belägringen" pågått en stund; men man kan vara säker på, att försöket upprepades.

Toppen på alla nöjen var förstås, om man kunde få lov att klänga i riggen på de fartyg som lågo vid Suellskajen.

Och då Dieden där lastade spannmål, fylldes lastrummet af pojkar, som med sina hopp och kullerbyttor rutschade om i hafren. Men härifrån blefvo de inte bortkörda, ty skepparen fann, att bättre stufvare än dessa pojkar hade han inte kunnat få. Nöjet att springa på isstycken på Suellshamnen skall jag inte lämna någon skildring af. Nu gör det ondt i mig bara jag tänker på, att det fanns sådana som gåfvo efter för tyngden, då man hoppade öfver från det ena isstycket till det andra.

Skolan hade ännu en lek- och idrottsplats, blott en till två minuter därifrån. Det var gamla Elfsborgsbastionen intill det nuvarande fisktorget vid Hjälmarebron. Denna gamla bastion är i våra dagar en vårdad promenadplats; men i den tiden utgjordes den af två stora upptrampade gräsplaner omgifna af de gamla allélträd, som ännu stå kvar.

På den västra planen reste sig skolans gymnastikställning — hur många nu levande Malmöbor ha sett denna gymnastikställning? Den var hög som upp till takåsen på de tvärs öfver gatan liggande tvåvåningshusen, och omfånget stod i proportion till höjden. Och den var en fullt monterad gymnastikapparelj med springstolpar, häfstänger, stänger för klättring, linor för äntring och breda stegar för slingring ända upp till

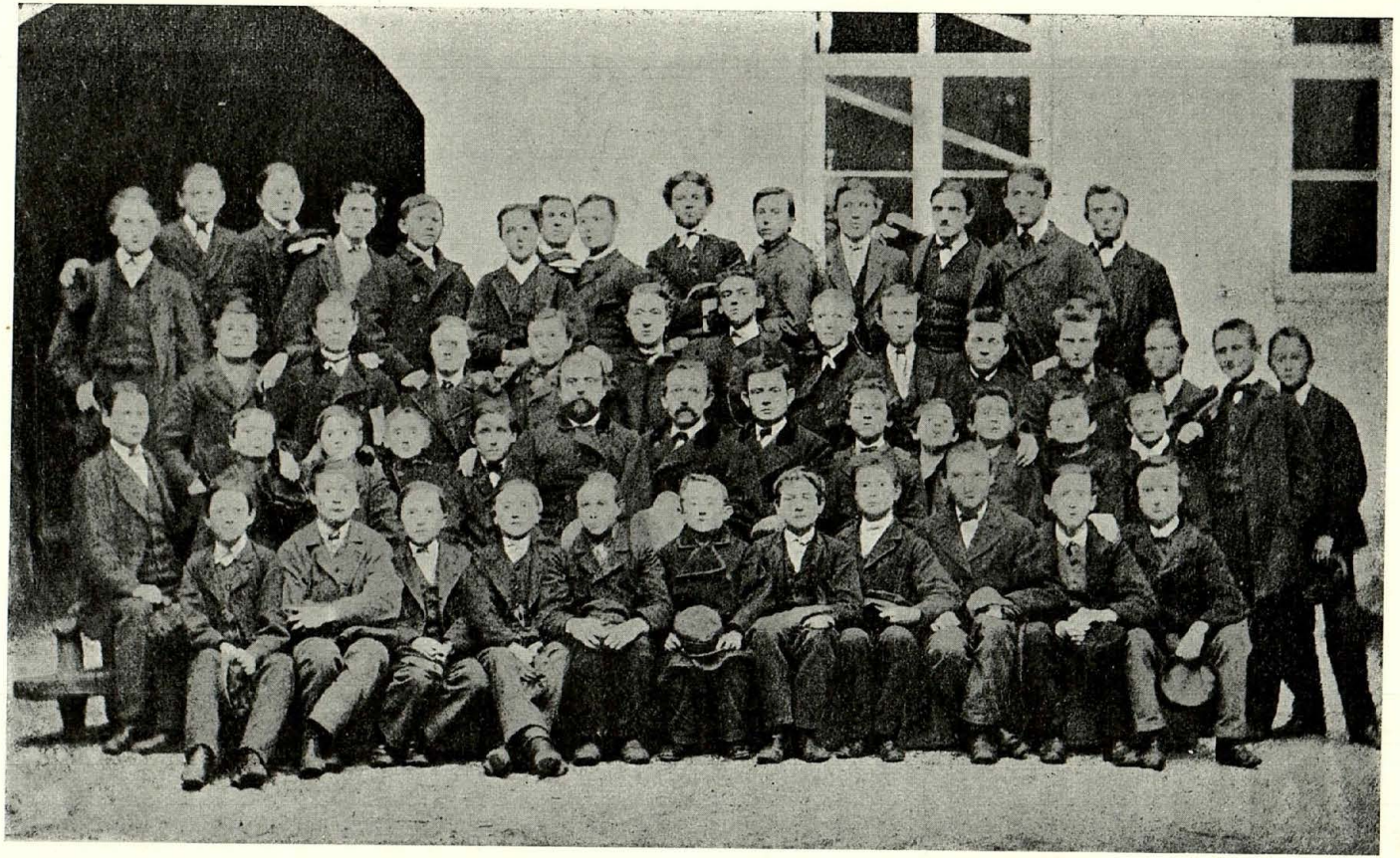

Latinskolans 6:te klass, v. t. 1870. N:r 5 från höger i andra raden torde vara författaren. Foto.

toppen. Det torde ha varit i mediet af 1860-talet den uppfördes. Idéen var god — jag minns hur uppfriskande det var att i skjortärmarna få äfven appareljgymnastik ute i det fria. Men det var inte många år den fick stå — kanske ett par — tre år. Och anledningen till att den nedrefs voro de olyckor som då och då inträffade där. Se, det var ju en gifven sak att hvarenda pojke, som dref där förbi, skulle "gymnastisera", d. v. s. springa ända opp i toppen på springstolparna, obekymrad om dessa voro glatta af regn.

Den andra öppna platsen begagnades för fria lekar. Ibland arrangerades en lek utförd af ett stort lag. Den mest omtyckta leken var — att svänga. Tjugo till trettio pojkar togo hvarandras händer, därmed bildande en kedja med de största och starkaste på ena flygeln och med aftagande kraft. Leken sattes i gång af den starka flygeln. Ormen slingrade sig mer och mer; och genom den samlade kraft, som gick genom kedjan, blef svängen så stark, att de, som befunno sig på svansen måste ta längre och längre steg för att kunna "stå rycken". Men så förlorades fotfästet, och i högar lågo de ikullslagna — förtjusande roligt. Men lärare, som tittat på, förstodo, att det med nödvändighet skulle komma att hända, att en pojke slungades handlöst emot ett af de gamla allélträden.

Och så förbjöds det att utföra den leken på en plats, där inte svängrummet var fullt fritt.

Hvarifrån hade skolan fått alla dessa kasserade gevär — väl ett femtital — som stodo i sina holkar på gymnastiksalens väggar — ja, hvem vet det? Där funnos gamla flintlåsgevär, stora och tunga så att endast de fullvuxna orkade bära dem, och gevär af vanlig storlek, med hane; och t. o. m. mindre med sistnämnda mekanik, så lätta att femtonåringar magtade med dem. Alla dessa gevär användes såväl vid kompaniexercis på gamla slottsplatsen — nuvarande Kungsparken, som för längre marscher. Apropos, jag minns från slutet af 1860-talet en fältmarsch landsvägen till Alnarps skog och samma väg åter. Våra trumslagare voro tagna ur pojkarnas led. De voro Manne Pantzarhjelm, Gösta Peyron och Hjalmar Himmelman. Hornblåsare var den lille Magnus Mattsson, son till den gamle lotsåldermannen.

Trumslagare Gustaf Appel. Foto.

Konsten att slå hvirflar hade de lärt af den lille Appel. Den lille Appel var nu gammal vorden men tjänade ännu kvar som bastrumslagare vid Södra skåningarna och därjemte i samma egenskap vid Skarpskyttarna (det finns ännu en del gammalt folk här i stan som bli glada i hågen då man för dem upplifvar minnet af denne lille trumslagare från den indelte soldatens tid — den lille gubben med det gråa skägget hängande ner på bröstet. Det är minnet af det gamla Tvedöra, deras gladaste ungdomstid, dit tanken så gärna går: "Ja, det var då jag exercerade"). Dessutom var gubben Appel en typ. Han var icke så värst mycket större än den stora trumman, som hängde på magen; men gubben kunde ändå följa med på marschen, och slå kunde han också. Och af småpojkarna, som sprungo efter Skarpskyttarna, var han mycket beundrad, ty det tycktes vara han som bestämde takten; och de hade fått veta, att då han slog, skulle de sätta vänstra foten i marken.

Jag skulle vilja, på grund af det tragikomiska hos händelsen, här inflika skildringen af en mindre sådan marsch, hvilken jag visserligen icke var med om, men som jag för kort tid sedan hörde berättas af en något yngre skolkamrat, Carl Brandberg, som själv var med. Den inskränkte sig till en marsch till Limhamnsfältet för öfning i spridd ordning, som det hette.

Truppen anfördes af vår gymnastiklärare. Då den lämnat Västergatan, hade den ju staden bakom sig — Kungsparken fanns inte då, och långt mindre hovrätten; därför kommenderades: Lediga! Geväret fick således bäras på axeln hur som helst.

I och med passerandet af bron vid cellfängelset befunno de sig inom fästningsområdet — man hade då ännu inte raserat yttervallarna; och det låg ett kompani soldater på slottet för bevakning af fångarna. Då posten, som på afstånd hört trummorna, blev varse truppen, ropade han: I gevär! Och vakten kom ut och intog gifaktställning till honnör för den förbi marscherande truppen (det behövs ju bara vanligt begrepp om hövlighet för att förstå, att truppen skolat besvara honnören med att ändra hållningen till givakt; men detta negligerades. Och följden häraf uteblef inte.)

Då truppen på hemmarschen kommit fram till bron öfver stadsgrafven i närheten af turbinen, befanns bron vara spärrad af en patrull soldater. Denna hade order att förhindra skolpojkstruppen att åter marschera genom fästningen. Truppen fick ta sig fram på dosseringen — den höga, en kilometer långa stenbarrièren mot Sundet — ända fram till lotshuset, i den tiden en liten grönmålad stuga af trä längst ute på piren på den västra hamnarmen. Först där kunde truppen åter bilda kolonn, ty dosseringen var så smal, att man måste gå man efter man med geväret i handen. Och så hade truppen till sist att passera hela den långa hamnarmen för att komma in i stan.

Sabelhuggning och jernrustning det stöter ju på tornering. Skolan hade en del sablar — stora huggsablar. Med dem öfvade sig de vuxna pojkarna med utfall och parrader, antingen på linie med utmätta afstånd, eller kontra — allt efter kommando. Men där fanns också två fullständiga järnrustningar. Således fäktades äfven fri kontra. De två ynglingar

jag så säkert minns, i fri kontra, voro Anders Åkerman, bjässen, och hans klasskamrat Anders Malmros. Då dessa stodo färdiga emot hvarandra, hängde vi öfver dem med spänd uppmärksamhet och lifligt intresse.

Så gick det löst med blanka vapen. När så gnistorna flögo från stålhjälmarna — det var något för pojkfantasien; med blixtens hastighet flög den århundraden tillbaka, till tiden för Chevaleriet.

Sången är det käraste minnet jag har från min skoltid. Där kände jag mig vara kommen på min rätta plats, ty där kunde jag hjälpa till med att glädjens ljud gingo i höjden. Jag var en liten tioåring, då jag pröfvades in i sopranstämman af vår åldrige sånglärare, den 75-årige gubben Tengvall. Det var då blott ett år till han tjänstgjorde vid skolan, därpå åtnjöt han ständig tjänstledighet till sin död 1863. Från hans sångtimmar har jag inga minnen — det är ju så många år sedan dess och så var jag i den åldern, då man ännu inte hunnit fästa sig vid något särskildt, utan är en lekboll för de ständigt nya intrycken. Men två minnen har jag dock af gubben Tengvall: juldagsmorgonen i hans sista tjänsteår voro vi (sångchoret) inbjudna till frukost i gubbens hem för att därpå följa honom upp på orgelläktaren i S:t Petri. Det andra minnet är från hans begravningsdag, då vi voro inbjudna till sorgehuset för att jämte öfriga begrafningsgäster trakteras enligt tidens sed och följa honom till grafven.

Kongl. Kammarmusikus Hans Jacob Tengvall var född 1787. Han var Musikdirektör vid Malmö högre elementarläroverk samt organist vid S:t Petri församling i nämnda stad; var under flera år anställd som musikdirektör vid Södra Skånska infanteriregementet och anförde under en tid af 50 år orchestern i Malmö vid konserter och spektakler; blef 1815 engagerad som valdhornist vid Kongl. Hofkapellet i Stockholm; var ledamot af Musikaliska Akademien samt af flera musiksällskap i Sverige och Danmark; död 1863.

Han utgaf åtskilliga mindre sångskolor, flera värderika kompositioner för sång, däribland recitativ och aria ur "Pygmalion"; konserter för valdhorn etc.: arrangerat många musikverk.

Gubben Tengvall efterträddes både såsom sånglärare vid skolan och som organist i S:t Petri, af Johan August Rosén, som varit hans vikarie under tjäntledigheten. Vår nye sånglärare var i sina bästa år; och med honom blef det fart på sången i skolan. Han ville också gärna föra ut sina pojkar så att man i stan skulle få höra hvad de dugde till som musikanter. Sålunda lämnade vi någon vacker vår- eller höstkväll sångsalen och gingo upp i Uppsalapromenaden för att sjunga för de där promenerande. Uppsalapromenaden — det namnet känner man inte till i våra dagar; men för 60 år sedan låg det på allas läppar. Så kallade man den skuggrika bastionen uppe vid Gertrudsgränd. Denna bastion, jämte den motsvarande midtför järnvägsstationen, bastionen Wenersborg, var 1860-talets enda promenadplats; och husarerna spelade där ibland under kvällspromenaden. Det låg då glädje öfver den, i våra dagar alldeles öfvergifna promenaden. Här var samlings- och mötesplatsen för kvällen, framför allt för den vuxna ungdomen. Här fick man skåda 1860-talets eleganter: herrar i grå hög hatt, redingott, gråa pantalonger (vida byxor) och med den spensliga, snobbiga spatserkäppen; och damer i krinolin — ett vidunder såsom klädesplagg, sidenkofta eller det röda Garibaldilifvet, som då var mycket på modet, vida sommarhattar rikt monterade med blommor och band, och med ljusa parasoller i alla slags färger, kantade med sitt fladdrande spetsgarnityr. Denna promenad var, om man bortser från gamla kyrkogården, den enda plats i stan där man fann skugga; endast hit kunde man bege sig för att finna svalka under varma sommardagar undan stadens solgassiga gator och torg — en sannskyldig stenöken (man skall komma ihåg, att staden inom broarna var till arealen lika stor som den är i denna dag). Så fattig på grönska har vår gamla stad en gång varit. Visserligen lågo inne i kvarteren eller vid smågatorna och hörnen små trädgårdar — gamla städers behag — men dessa voro ju till glädje för endast några få familjer. Men så sökte också stadsborna vederkvickelse på den tidens förlustelseställen i stan: i Stadt Hamburgs och Davidshalls stora trädgårdar med deras attraktioner: musik, kägelbanor och restauranter där med dess nu till sagan hörande goda "sexor".

Men på denna, den gamla goda tidens herrlighet, gjorde genombrottet — Malmö stads uppsving — och den febrila byggnadsverksamhet, som gick i dess spår, ett lika hastigt som sorgligt slut.

En nyare tid har dock försonat detta och gjort vår stad till en af landets vackraste sommarstäder genom framtrollandet af våra ståtliga parker, som från stadens centrum breda ut sig ända till Sundet; i hvilket parksystem gamla kyrkogården, med den längs strandsluttningarna bugtande stadsgrafven, bildar ett centralt och förtjusande inslag; och där, med de gamla bastionerna och slottsvallarnas inramning af taflan, hela perspektivet liksom ger oss en bild af den forna fästningsstaden.

Den stora bassäng, som omslutes af de ofvan nämnda bastionerna Uppsala och Wenersborg, var den tidens mest omtyckta och besökta skridskobana.

Vi hade under 1860-talet stränga vintrar, så stränga, att isarna lågo i månader.

Det är en glädje att låta tanken glida tillbaka till denna tid och till denna plats, där man själv var med som pojke; att särskildt minnas de glada söndagskvällarna vid tonerna från musiken och vid sprakandet från marschallerna och de flammande bålen, och att minnas allt det folk, som kantade vallarna där uppe.

Dessa vallar samla inte längre något folk hvarken till promenad eller för att glädjas åt ungdomslifvet där nere på den frusna kanalen. De äro nu blott en passage. Och de som passera ha inga minnen därifrån. Men denna plats — hur rik på glada minnen — hade så nära blifvit ett minne äfven af sorg därigenom, att två latinpojkar i 15 års åldern, Christian Werngren och Thomas Råberg, där gingo ner sig på isen och hade nära omkommit. Jag var närvarande; men minnet af detaljerna från räddningen har bleknat något under de många åren sedan detta hände. Väl var det, att olyckan inte skedde på den stora bassängen utan på den smala kanalen mittför stationshuset.

Vid tillfället befann sig där en ung sjöman vid namn Tornérhjelm — troligen då elev vid Navigationsskolan. Han be-

gav sig genast ut till de nödställda, kom själv i vaken; och i afvaktan på hjälp höll han båda pojkarna uppe med hjälp af plankor eller stegar, som utkastats af jernvägsfolket.

Det dröjde inte länge förrän hjälp kom. Kammarskrifvare Erik Röing hade kommit till platsen. Lika beslutsamt kastade han sig i och arbetade sig genom isen fram till vaken. Där tog han tag i Christian Werngren och förde honom mot promenaden, där båda blefvo uppdragna. Och snart nog hade äfven Tornérhjelm och hans pojke räddats af jernvägsfolket, som hunnit träffa anstalter för deras bergning.

Röing fick för sin raska handling guldmedaljen för berömliga gerningar, troligen framhållen till erhållandet af denna utmärkelse af sin högste chef, Distriktschefen i Södra Tulldistriktet, Öfverste Meurling.

Man harmades öfver, att inte samma utmärkelse tillföll Tornérhjelm; men ingen hade besvärat sig med att tänka på den enkle sjömannen — han hade dock räddat båda pojkarna. Men Röing var Malmöbarn; Tornérhjelm däremot en fremling och okänd.

Med tiden blef dock Tornérhjelm känd här i stan såsom befälhafvare på en af Hallandsbåtarna på Lübecksrouten. Sedermera blef han hamnkapten i Norrköping.

Af pojkarna var Christian Werngren son till den gamle sjökapten Nils Werngren, som i många år förde ångaren L. J. Bager på routen Malmö—Lübeck; och Thomas Råberg var son till en cigarrmakare.

Thomas Råberg var känd af alla i skolan såsom sångchorets bäste sopran och solosångare samt såsom choral i S:t Petri.

Förresten hörde han till den stora grupp af pojkar som sluta skolan efter att ha genomgått fyra, men sällan fem klasser, och hvilka man sedan aldrig höra af.

Men för att återkomma till skildringen af lifvet i den gamla skolan, närmast till sången. — En skolpojkschör är ju sammansatt af så olikartade röster som barnröster och mansröster; och sångsättet är ju det ursprungligaste af alla: natursång. Sådan sång senteras nog inte af vår tid. Men äfven bildade sångare och sångerskor från gamla tider sjöngo enklare och naturligare än hvad man fordrar af dem i vår tid — och även

den sången kan ha sitt värde: den går osökt till folkets hjertan. Detta kan ju få vara förklaring af det faktum, att vi skolpojkar med vår enkla sång alltid möttes af stor välvilja, så att man t. o. m. tog oss med att medverka vid någon offentlig konsert.

Särskilt en sådan minns jag från hotell Stadt Hamburg. Den gafs af harpspelaren Pratté; och vi skolpojkar hade den äran att utfylla programmet för denna europeiskt ryktbare virtuos. (Den ryktbare harpvirtuosen Anton Edward Pratté, född 1799, kunna vi till en viss grad kalla vår. Visserligen var han till börden Böhmare, men han rymde vid 15 års ålder från sin hårde fader, som reste omkring med en marionetteater, och kom till Sverige; och i vårt land var han bosatt till sin död. Han dog 1875 i Vreta klosters församling i Östergötland. På vidsträckta resor i in- och utlandet vann han erkännande som en synnerligen framstående harpvirtuos. Han var medlem af Musikaliska Akademien).

Fru Louise Michaeli, vår berömda sångerska, hade en vårdag i slutet af 1860-talet annonserat om en konsert i S:t Petri kyrka, och hon hade haft den godheten och önskat, att skolungdomen ville med sina sånger biträda henne vid konserten. Tyvärr inställdes konserten. Men det var först i sista stund den måste inställas. Orsaken härtill var den, att en hotande eldsvåda utbröt i stadens centrum, på eftermiddagen, ett par timmar innan konserten skulle ha börjat.

Vid Adelgatan, midtför Länsstyrelsens embetsbyggnad, låg i den tiden ett litet gammalt tvåvåningshus tillhörigt bleckslagaremästaren Gundersén. I butiken försåldes, förutom bleckslageriartiklar, fotogén till ständig afhemtning. Genom ovarsamhet med detta högst eldfarliga ämne uppstod en explosion. Och — som folket brukar uttrycka sig: Snart stod hela butiken i ljusan låga. I ena hälften af öfre våningen bodde skolynglingen Hans Bendz, jemte sin äldre bror Anders, som då tjenstgjorde som extra lärare vid latinskolan, hos en fru Pettersson, som hade syatelje. I den andra hälften af våningen, öfver den brinnande butiken, bodde barberare Sauer, far till den nu lefvande fältskär Sauer på Vestergatan.

Herr Sauer var sängliggande sjuk, och hans lif sväfvade i

den största fara derigenom, att passagen genom trapporna var afskuren genom eld och rök. Han måste räddas genom fönstret.

Här hade vår gamla frivilliga brandkår, med sin primitiva utrustning, ett svårt arbete för att bli herre öfver elden. Det lyckades dem emellertid att förhindra, att huset brann ner. Jag åsåg branden på nära håll; och den står ännu så tydlig för mig, att jag kan omtala, att den, som ledde släckningsarbetet, var sadelmakaremästaren Fr. Th. Krook uppe på Östergatan — en af den tidens mest kända borgare, och som torde ha varit stadens dåvarande brandchef, eller åtminstone vice brandchef.

Man får hoppas, att egaren hade hus och lager så högt försäkradt, att han icke gjorde någon förlust på branden. Men säkert är, att det fanns många här i stan som på den gjorde förlust däri, att den glädje de tänkt sig att få höra vår operas största sångerska genom den gick om inte.

Jag skall nu försöka att lemna en beskrifning på, hur en s. k. sångexamen vid vårterminens slut tog sig ut i den tiden. Eftersom de första dagarna i juni månad pläga vara vackra och varma sommardagar, hölls den under öppen himmel.

Sångchoret var uppställdt på skolgården. Där stodo också rektor och lärare, fäder och andra målsmän; och de fingo stå hela tiden sången varade. Gården fylldes med åhörare, säkerligen också af folk från gatan, som lockats dit af sången.

Och i de två nedersta våningarna sutto i öppna fönster i de klassrum, som vette mot gården, damerna i stora ljusa sommarhattar med blommor och band, blommiga sits- eller mollklädningar och sidenmantiljer.

Några marskalkar funnos icke för att anvisa platser. Och lika litet voro några platser reserverade. Man intog sin plats alltefter som man kom; och stämningen var obesvärad och gemytlig. Så borgerligt enkelt kunde det gå till i "den gamla goda tiden."

Johan August Rosén.

Alla gamla pojkar från Malmö latinskola minnas säkerligen med glädje sin sånglärare. Då han stigit upp på pallen med

Organisten Johan August Rosén. Foto.

fiolen i vänstra handen och med stråken höjd som taktpinne, hälsades han af ungdomschören med "Gaudeamus igitur juvenes dum sumus"! I klassrummen var det plugg men i sångsalen var det jubel. Där hördes inga missljud, endast välljud. Vår sånglärare var alltid vid godt humör. Det var en lycklig människa med det honom egna breda och trygga lugnet. Men tro inte, att hans timmar voro tröga och lugna — skalken i ögat undgick en inte. Så många sånger vi fingo lära! Hvarifrån fick han dem i en tid, då bok- eller musikhandlare väl knappast handlade med annan musiklitteratur än med de stora mästarnas verk — möjligen fick han dem genom afskrift. Så blef det åter ett afskrifvande, arbetsamt nog, med införandet af hvar särskild stämma i de många sångböckerna (jag minns ingen annan tryckt sångbok i vår skola, på 1860 talet, än Haeffners Choralbok, som vi använde på orgelläktaren i S:t Petri). Vi hade inbundna böcker med blanka blad. I dem inskrefs sången i den ordning i hvilken den åtkommits. Men eftersom skolan bekostade dessa böcker, inskränktes antalet af dem — vi måste samsas om dem. Så långt tillbaka som till

den tid, då jag stod i sopranstämman, voro vi tre om en bok: två af pojkarna höllo i hvar sin perm, och den tredje stod i midten. Längre fram hade man lärt konsten att hektografera. Då fick hvarje pojke sitt eget lösa blad. Men detta var ingen vinst, ty trycket var så blekt jämfört med det vackra och tydliga pränteт i de gamla sångböckerna.

Det är nu 35 år sedan jag gick ut Malmö latinskola — det är en lång tid sedan dess — men sången i skolan och gubben Rosén, vår sånglärare — alla gamla pojkars farbror — stå ännu lifligt och lekfullt för mig. Jag kan ännu så många vackra sånger från denna tid, sådana som man inte får höra mera, men som klingade så friskt i skog och mark.

En enda tar jag med i dessa små minnen från vår gamla skola; det är den oförgätliga sång, med hvilken vi alltid helsade vårens ankomst. Den är glömd. Och det har väckt min förvåning att jag, vid sysslandet med dessa minnen, skulle söka den förgäfves t. o. m. i Ståhl:s gamla visbok med dess många sånger af skilda slag — väl ett tusental: visor, ballader, marscher, arior m. fl., icke minst sådana från gamla tider:

Lärkan slår i skyn,
våren kommer åter.
Björkarna löfvas,
böljorna slå mot blommande strand.
Och der nere uti lund,
der slår trasten
jublande drillar sent den ljumma kväll.
Rik på blommor är vår jord
som på stjernor
vinterhimmelns glänsande pell.
Vårsol du är så glad,
sprider kring land och stad
Sällhet med dina klara strålars gull.
Våren är hoppets bild,
kommer så varm och mild,
kallar fram blommor utur grafvarnas mull.

Födelsedagskalas hos kusinen Fritz Hedström den 18 juli 1863 Fotot är taget på Arbetsinrättningens gård. Pojkarna n:r 3 och 4 fr. v. äro Fritz Hedström, sedermera handlande i Malmö, och Karl Möller.

Våra skogsfärder.

Vår skog låg så långt borta hela fyra gamla mil. Med den tidens jämförelsevis ringa tåghastighet tog det därför circa två timmar innan vi kommo fram. Torups stora och vackra bokskog låg ju visserligen inte längre bort än en god mil. Men dit kunde man inte transportera trehundra pojkar, ty det gick ingen järnväg dit. Den enda järnväg, som kunde ta oss, var Statens järnväg. Och till Stehag, där bokskogen vid Ringsjön når ända fram till stationen, gingo våra färder hvarje vår. I vår tid har jag sett, att skolungdomen på skogsfärd vid afmarschen från skolan företrädts af en falskspelande messingssextett. Sådant visste inte vi af. Vi hade inga andra instrument än dem naturen gifvit oss.

Därtill hade vi vår egen marsch, skrifven just för dessa skogsfärder af en af våra lärare, lektor Grönvall — med ord så entusiasmerande, att vi redan vid affärden hade förkänsla

af "hur ljufligt det är i bokars hägn få hvila, andas doft och njuta sol och vår".

Om jag kunde bli hörd af mina lärare, skulle jag stämma upp och i fantasien rycka dem med den ungdom, som en vacker majdag för sextio år sedan drog ut ur skolans tvång till den nyutslagna bokskogen vid Ringsjöns strand. Hvem har då komponerat den glada melodin? Jo, det har vår sånglärare Joh. Aug. Rosén gjort. Och den har han lika stor heder af som alla gamla pojkar från Malmö latinskola haft glädje af den. Den är framsprungen ur en lycklig inspiration.

Med rektor i spetsen, lika lycklig i den stunden som pojkarna själva, stämde dessa upp och drogo af, med portören på ryggen, der Mor lagt ner så goda saker; och med en silfverslant i fickan till champagnedricka och till en boklöfskrans om mössan vid hemkomsten:

Vår skogsmarsch.

Bröder, nu gladt från skolans tvång vi ila
ut till skog, som herrligt grönklädd står.
Hur ljufligt det är i bokars hägn få hvila,
andas doft och njuta sol och vår!
Känn majvinds ljumma fläktar
i skog, i dal, på höjd!
Friskt ljud din sång vid fåglars chör!
Ja, drick naturens nektar
i yrande fröjd
vid Ringsjöns strand!
Skönt här i skog; hvarhelst vi framåt tåga
blomsterdoft och fåglars glada sång.
Nu med raska ben och kinder uti låga
farom kring i lek och ystra språng!
Men ack, vår affärd stundar,
Vi ila hem igen.
Till afsked stäm opp en skallande sång!
Farväl i gröna lunder!
I stån der ju än
till nästa maj.

Ja, det var en lycklig tid, pojkåren. Och det blir den för alla tiders ungdom. Man visste då så litet om världen och dess ondska, men så mycket om glädjen. Och därför minns man den så gärna, då man blifvit gammal.

Några slutord.

Ännu några rader — tankar omkring ett par af de mera bemärkta pojkarnas, från de båda öfversta klasserna, lefnadsöden.

Anders Malmros, redan nämnd, och son till en tullvaktmästare, följde med sin klass upp i nedre sjunde; men där bröt han sig ut ur det gamla kamratlaget och gick till sjöss. Efter att ha seglat en del år, tröttnade han på sjömanslifvet och slog sig ner i San Fransisko. Och där innehade han en affär — enligt hvad det sagts mig. Årtiondena gingo. Han var och förblev borta. Han glömdes, ty inte trodde jag, att jag mer skulle få se den gamle skolpojken, som jag under skoltiden dagligen mött, då vi ju båda bodde nere på väster. Så en dag för några år sedan, skymtar hastigt fram på något afstånd på en af våra gator en silhuett: en halvt — springande man med ena skuldran märkbart framskjuten. Om det så varit nere i Capstaden jag överraskats af denna syn, skulle jag ha utropat: Anders Malmros! Så likt var detta hvad jag sett för sextio år sedan. Det var han. Sedan möttes vi någon gång på vår gamla kyrkogård, eljest lefde han obemärkt i sitt lilla fäderneärfda hus vid Norra Vallgatan, längst nere på Vester.

Efter att ha varit borta i sextio års tid, längtade han hem till gamla Sverige, till sin födelsestad, där han trodde sig bäst skola finna ålderdomens ro och stilla glädje. Men ack hvad den staden förändrats under de många år han varit borta — tiden är en byggmästare, som rifver ner det som en gång varit oss kärt. Och alla vännerna! alla dem han känt — de funnos icke mer. Han vardt en främling i den stad, där hans barndoms lekar stått. En enda fann han dock ännu kvar der, en nära vän från pojkåren, därjämte en af dem från den gamla klassen. Denne ende var Christoffer Lembke. Det torde vara högst två år sedan han dog här i staden, nära 80 år gammal.

En annan pojke — denna af en helt annan lynnesart än den nyssnämnde. Det var den oförarglige skojaren. — "Peter Beg" (där Peter Beg var med, var aldrig ledsamt.)

Det namnet var icke gifvet honom af prest, utan af kamraterna som ett slags smeknamn; Beg är en vulgär förvrängning af beck; och namnet hade han fått, därför att fadern var skomakare. Pojkens namn var Carl Magnus Pettersson. Vid detta namn dröjer minnet en stund med vemod. Han lämnade skolan i sjette klassen och gick till sjöss. Sedan han seglat en del år, tröttnade äfven han på sjömanslifvet och längtade till landbacken. Han hamnade i Kina. Där fick han anställning vid det engelska fyrväsendet. Så, en dag för många år sedan möter honom ödet: Under en resa därnere, möjligen en resa i tjänsten, blef hans fartyg angripet af kinesiska pirater. Och vid det tillfället mördades den forna, glade Malmöpojken, tusen mil från de gamla klasskamraterna, som genom honom haft så många stunder af uppsluppen glädje.

KRING EN GAMMAL FIRMA.

Av Viggo Zadig.

Till sin forne lärare Th. Thurn, som min far Philipp Zadig var mycket fästad vid, och vars skola i Hamburg han sommaren 1863, knappt 14-årig, måste lämna, skriver han i ett brev 18/2 77 (i övers.):

"Den skola, vid vilken så många minnen från min ungdom är knutna, och som jag med sådan saknad skildes från, ... den står alltså nu inte längre under Er ledning ..." Och efter att ha önskat den gamle mannen ett lugnt, välförtjänt otium går han i tankarna tillbaka till den tid, då de flyttade till Malmö, och han fortsätter: "Vårt kära Malmö går också glädjande nog framåt och är inte mer det Malmö, som vi fick se 1863 — den gången 19.000 invånare mot nu 33.500 har det också betydligt tillväxt i skönhetshänseende och genom industriella anläggningar. Vad vår egen fabrik angår, så började vi med 3 à 4 arbetare mot att vi nu har ca 30. Dessutom har vi en rätt vacker ånganläggning, som sätter i gång olika maskiner (ss. Pelouteuse och Broyeuse) för framställning av finare franska tvålar och driver parfymfabrikation i stor omfattning. Jag beställde just i dag från Harburg 300 centner cocosolja, ett kvantum som vi vanligen förbrukar inom 3 månader."

14-åringen reste 1863 samman med sin fader Meyer Zadig till Malmö, till en obetydlig stad i ett främmande land, och här blev familjen bofast. Det var säregna förhållanden, som kallade dem hit, sammanstötande tillfälligheter, så som det brukar vara här i livet. Och på grund av de bilder, som min far en gång hade rullat upp för mig, när han talade om 'de lokale forhold' vid mitten av förra århundradet, fick jag lust att forska vidare i det gamla och fann, tyvärr efter det han ej mer fanns att rådfråga, allt intressantare belägg, syntes det

mig, för de händelser, som han hade skildrat. Ur stadens arkivala gömmor kunde många uppgifter hämtas, och en hel del kopieböcker från gångna tider fanns kvar, sådana som man före skrivmaskinens genombrott allmänt använde, och som i stor utsträckning gömde också privata brev ur Philipp Zadigs mycket omfattande korrespondens.

Vid mitten av förra seklet fanns här i Malmö två tvålfabriker.

Den äldsta hade grundats 1852 av jernhandlaren *M. G. Ryberg* och *F. Sewan.* Tvålkokare hos dem var *J. Jönsson,* som 1851, 16 år gammal, hade varit i lära hos Sewan i Köpenhamn. Företagarna själva hade den tiden, som vi ska se, så många järn i elden och var ofta själva inte fackmän. 1857 separerade Ryberg och Sewan, och samma år grundades den andra fabriken av handlanden *C. F. Hanson* och F. Sewan; den firman fick namnet Hanson & Sewan, och i den blev Jönsson tvålmästare.

Rybergs tvålfabrik och Hanson & Sewan förde, som man kan förstå, en våldsam konkurrens, och det var särskilt den då mycket gångbara "Aromatisk medicinsk kryddtvål", som blev föremål för den bittra striden och drev priserna allt längre ned. 1862 hade det gått så långt, att Ryberg, som bl. a. också hade oljefabrik, beslöt att lägga ner tvålfabriken. Hans förste man på kontoret, *Joh. D. Andersson,* önskade då övertaga tvålfabriken; han hade visserligen själv blott burskap på handel, men som fackman följde med i det nya företaget tvålmästaren H. D. Andersson.

Just som den nyorganiserade fabriken, så berättade min far, emellertid på våren 1863 skulle sätta i gång, dog tvålmästaren. J. D. Andersson lyckades då övertala Hanson & Sewans mästare J. Jönsson att alliera sig med honom, och Hanson — som var ensam ägare till den andra fabriken — stod plötsligt utan mästare.

Hanson hade en svåger i Hamburg, A. Söderberg (senare vid Snällposten i Malmö och Skånes Ensk. Bank), och han for ögonblickligen dit för att med hans hjälp söka få tag på en ny verkmästare. Sålunda blev *M. Zadig* efter korta underhandlingar omedelbart engagerad.

Respass för Meyer Zadig, 1863.

Det var fordom ej ovanligt att kunnigt folk hitkallades från Tyskland. Så kom få år senare på den gamla Enerothska tvålfabriken i Göteborg ej mindre än tre tyskfödda verkmästare att efterträda varandra, den första 1869, och han kom dit från Happachs fabrik i Ystad.

De namn, som vi här har kommit i beröring med, *Jönsson, Andersson* och *Zadig,* blev de ledande i Malmö tvålindustri, och de av dessa tre personer grundade tvålfabrikerna lever alltjämt vidare.

Att Malmö så tidigt blev säte för tvålindustrin beror väl främst på dess egenskap av hamnstad, där råvaror lätt kan införas och fabrikater på samma sätt utskeppas. Att just tvålindustrin vuxit upp på sådana orter, därom vittnar ännu namn som Marseille-tvål och Finis- (d. v. s. Venise- eller Venedig-) tvål.

Men ännu en orsak finns uppenbarligen till att denna industri fick fotfäste här. Vi finner nämligen namnet *Sewan* i olika sammanhang av betydelse för grundandet av samtliga de nämnda fabrikerna.

Vem var då denne Sewan, som lagt själva fröet till den snart kraftigt växande tvålindustrin i Malmö? — Vi mötte hans namn först i Köpenhamn; och i Köbenhavns Vejviser 1851 finns han som Polytechniker, boende i S:t Annae Vester Kvarter = nuvarande Sölvgade. Men dansk var han inte. När jag 1930 i Malmö Stadsarkiv sökte i husförhörslängderna 1854—1857, fann jag vid handl. Carl H. F. Hansons namn en anteckning med blyerts: Gustaf Adolf Ferdin:d Sewan, f. 22/11 22 i Marstrand, infl 51 fr. Danmark.

På dessa då 80-åriga anteckningar kunde jag nu bygga vidare.

Gustaf Adolf Ferdinand Sylvester Swahn

visade sig vara son till stadskassören och fiskalen John Swahn i Marstrand och hans hustru Johanna Charlotta f. Hammarberg, och födelsedatum stämde, 1822. Modern dog redan 1828, och vid faderns få år senare timade frånfälle, 1834, kom den lille pojken till en farbror i Göteborg, rådhuskanslisten P. G.

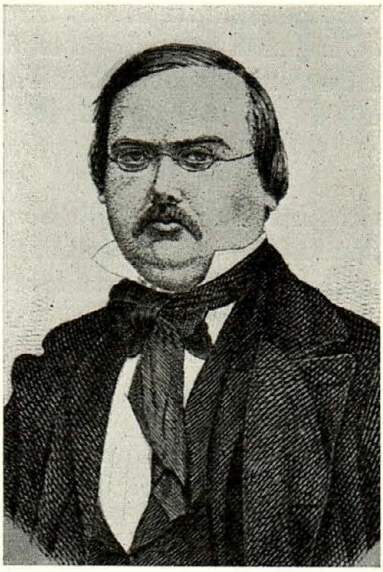

Ferdinand Sewan. Litografi.

Swahn. Också denne dog redan samma år, och gossen tycks kort därefter ha sänts till Köpenhamn, kanske till släktingar där.

Men namnet? En dotterdotter, som jag har haft tillfälle att tala med, sade sig ha av sin mor hört, att Swahn av någon sin kompanjon skulle ha anmodats att ändra det till det med hans yrke bättre samklingande Sewan. — Kan möjligen det franska Savon ha spökat?

Sewan, så som han sedan hette, har i varje fall varit läromästare åt *Joh. Jönsson,* som omsider grundade *Malmö Gamla Tvålfabriks bolag,* har med M. G. Ryberg grundat den fabrik, ur vilken *Joh. D. Andersson* småningom lät *Malmö Tvålfabriks Bolag* växa upp, och har med *Carl F. Hanson* bildat den tvålfabrik, vid vilken *M. Zadig* knöts, — innan han få år senare anlade stadens tredje tvålfabrik. (Ännu en fabrik, *Malmö Nya Tvålfabrik,* grundades 1871 av A. P. Sjöberg).

Att Sewan har kommit att kastas från en fabrik till en annan beror synbarligen på att han var vetenskapsmannen, som i samarbetet med drivna affärsmän drog det kor-

taste strået. När man hade lärt av honom och fått hans recept, så fick han gå, menade min far. Och i en tid, då sprittillverkningen låg i de mångas händer (också Hanson & Sewan hade sådant tillstånd), och den billiga varan var, om någon, en "vardagsvara", då har också dess bruk kunnat ha avgörande betydelse i avtal människor emellan. Det dåtida affärslivet låg ju också på ett helt annat plan mot nu. När min far kunde tala om hur bönderna kom in till staden för att göra sina inköp och ställde sina foror på den stora gården, hur de blev bjudna på kaffe, medan köpslagan pågick, och hur de senare fick räkning på det förtärda, då kommer lätt för ens tankar sådant, som man förr hörde i samband med "bönder".

1858 skattade Sewan för "1 tvålfabrik, Rr. 1500", och redan 1866, den 10 juni, avled han, blott 43½ år gammal, enligt uppgift under en fest i det Hansonska hemmet.

De driftiga företagarna för 100 år sedan visar sig alla ha varit verksamma inom ett flertal från varandra vitt skilda industrier. Innan vi övergår till att närmare följa firman M. Zadigs utveckling, skall vi något dröja vid de personer, som före dess tillkomst har satt sin prägel på den industri, där också det namnet har spelat en roll.

Magnus Gustaf Ryberg

föddes i Finja 25/4 1810 och kom 1829 från Trelleborg till Malmö. Han har här haft en betydande verksamhet och står redan på 50-talet, då hans tvålfabrik grundades, som ägare till värdefulla hus och tomter i och utom staden. Bland bokhållare hos honom under 1850- och 1860-talen finner vi namn som Stoltz, Gran, Rosenberg, Hörstedt, Malmberg, Gauffin, Gerdt Swedmark, Axel Richter, Hammar. I sin tvålfabrik vann han särskilt framgång med den förut nämnda Krydd- eller Örttvålen, och ännu länge efter det han hade lämnat fabrikationen, var tvålen med M. G. Rybergs namnskrift på etiketten en handelsvara, som det stod strid om. M. Zadig fick ett ännu bevarat tillståndsbevis av 20/8 1874, med ensamrätt

att tillverka denna tvål, mot vinstandelar, som ännu långt in i detta århundrade utbetalades till hans efterlevande. Han avled 5/9 1887.

Carl Henrik Ferdinand Hanson

var en av stadens stora företagare, född i Malmö 23/7 1816. Han fick 11/1 1841 burskap på handel och 1856 rättighet att anlägga fabrik för tillverkning av tvål, såpa, ljus och blanksvärta. För senare generationer var han mest känd som ägare av Kritbruket i Kvarnby. 1866 blev han ägare till den stora fastigheten Södergatan 19, nuvarande Palladium, där 1863 tvålfabriken, ditflyttad från Kalendegatan, var belägen, då Zadig kom hit.

Johan Daniel Andersson,

vars namn den ännu existerande tvålfabriken bär, föddes 11/2 1836 och var sålunda åtskilligt yngre än de förut nämnda industriidkarna. 23-årig vann han burskap, 2/4 1859, och fick 4/7 1863 tillstånd att "anlägga och drifva fabrik för tillverkning af tvål, blanksvärta, lack och ljus" — den fabrikation, som enligt vad i början berättades, övertogs från Ryberg. Redan 1865 står, som vi strax skall få se, företaget inför nya förändringar.

Vid sin död 5/7 1888 är Andersson uppförd som ägare till ett flertal fabriker, varvid förnamn och initialer variera, för tillverkning av handskar, vagnsmörja, ättika, tobak, kaffesurrogat, kakel o. a., samt till aktier och andelar i skilda företag, bland vilka järnvägar, skolor, båtar, ridhus, spårvägar, tidningar m. fl. Han var också delägare i av honom anlagd fabrik i Kristiania.

Jöns Jönsson.

Född 8/4 1835 kom Jönsson, såsom vi i början såg, tidigt i lära hos Sewan, och han tog senare del i utvecklingen av både Rybergs och Hansons tvålfabriker. Den 26 Maj 1863 bildade Andersson och Jönsson enl. 5-årigt kontrakt av 1/7 1863 bolag

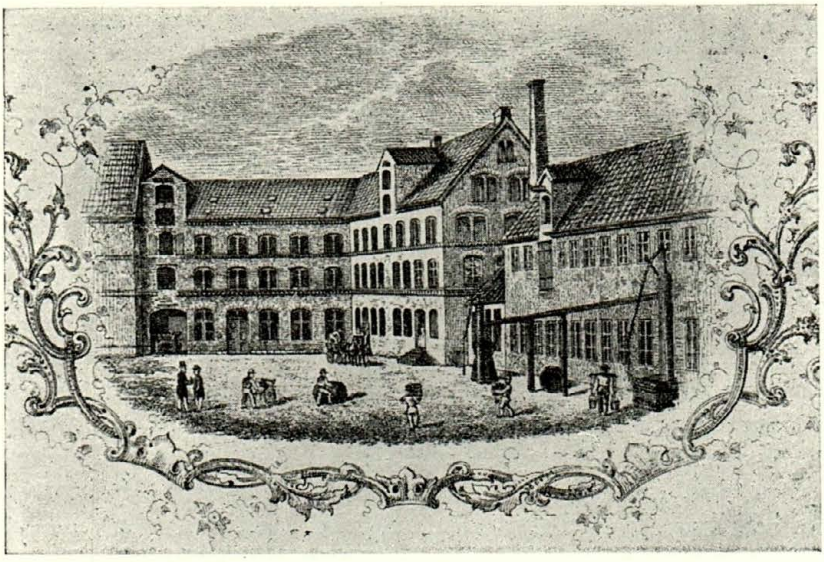

Hansson & Sewans fabriksanläggning i kvarteret Gyllenstierna. Litografi i priskurant från 1860-talet.

under firma Joh. Andersson & Co., en allians, som redan förut berörts. Den strid, som de båda tvålfabrikerna emellertid drev allt längre, ledde snart till nya underhandlingar, och av Hanson, Andersson och Jönsson bildades gemensamt Malmö Tvålfabriks bolag, den 5 juli 1865.

Efter få år har samarbetet mellan dessa tre upphört, 1876 upplöstes Malmö-bolaget och Jöns Jönsson grundar jämte en yngre broder Johan Malmö Gamla Tvålfabriks Bolag, den kända fabriken på Terningholm.

1865 har sålunda för alla de agerande blivit ett avgörande år. Det blev så i synnerhet för

M. Zadig.

Meyer Zadig var 55 år gammal, född 9/6 1808, då han den 3. Juni 1863 i Hamburg engagerades av Carl F. Hanson.

Efter att i unga år ha haft hårt, krävande arbete, kom han 1850 till den tvålfabrik, Ferd. Victor & Co., den största i Ham-

burg, som ägdes av bl. a. en hans svåger. Han blev efter några år dess tvålmästare, och då vid Hansons besök svågern nyligen hade dött och min farfar med bekymmer såg sig skola få dennes son — en yngre — till förman, kunde erbjudandet från Malmö ej ha kommit i ett lägligare ögonblick.

Långa underhandlingar tycks ej ha förts, och det 5-åriga kontrakt, som upprättades, lämnade Zadig mycket goda villkor, god lön och bostadsförmån jämte del i vinsten, fri överresa för den stora familjen. I ännu bevarade brev är det intressant att se, vilken god tyska Hanson skriver.

Lördagen den 20 juni 1863 steg Meyer Zadig jämte sonen Philipp från ångaren L. I. Bager i land i Malmö; något senare anlände med samma båt den övriga familjen. Ångaren fördes av kapten Nils Werngren, med vars familj bestående vänskapsband knöts. Också båten, som förde dem till det nya landet levde kvar bland minnena från den tiden; och om den olycka, som senare drabbade fartyget, skriver min far i ett brev 29/10 1875 till en av de kusiner, då i New York, som vid tiden för bosättningen här tillhörde familjen och här hade både gått i skola och arbetat:

"Har du hört om den stora olycka, som drabbade Malmö genom ångaren L. I. Bagers brand och förolyckande? Tänk vår gamle 'Bager'! Werngren lämnade fartyget i fjol och en kapten Mattsson förde det nu. Efter Captenens utsago började elden uti 50 damejeanner Benzin, som efter hans påstående blifvit inlastade under namn Glycerin; några och 30 personer omkommo o. naturligtvis förstördes hela lasten och fartyget; vi förlorade också för ca 700 Kr. varor — men det bekymrar oss litet, vi äro glada att ingen af oss eller bekanta var med —. Du minns väl fartyget, det var det som första gången öfverförde oss till Sverige."

I samma brev berättas, något tidstypiskt, om de erinransvärda förändringar, som timat i den blivande storstaden:

"... (om Du kunde komma hit till bröllopet,) skulle Du förvånas öfver de framsteg staden gjort; det gamla fula rådhuset har måst vika för — en slottlik byggnad, med två stora — salar, Knutsal o. landtingsal; framför fängelset en *stor* o. utmärkt vacker trädgårdsanläggning s. k. Slottspark;

i midten af Stortorget en — trädgård; stora vackra butiker öfverallt; och hyrorna skulle i storlek kunna täfla med storstädernas hyror, hufvudsakligast hvad angår boningslägenheter, så t. ex. en lägenhet om 5 à 6 rum, som förut betaltes med 5—600 Kr., betales nu med 1600 Kronor (Krona — lika med förr 1 Riksdaler). Hamnen är betydligt utvidgad o. blir större med hvart år, det väldiga 'Kockums Mekaniska Werkstads Aktie Bolag' har byggt ett s t o r a r t a t skeppsvarf vid hamnen, med särskild hamn enkom för varfvet; en ny stadsdel på Rörsjömarken, bakom Stora Nygatan, håller på att anläggas o. byggas o. kommer med tiden att förena Södra och Östra Förstäderna. — Allting har gått framåt; likaså hafva poliser och nattvaktare försvunnit, en välträ nad, uniformerad korps konstaplar upprätthåller ordningen natt o. dag, likaså hafva vi en välordnad brandkorps med utmärkta redskap, deribland en Ångspruta . . . ."

M. Zadig började omedelbart sin anställning, och sonen Philipp fick plats på Hanson & Sewans kontor, där han trots sin ungdom, kommen snart sagt direkt från skolbänken, från början fick ansvarsfyllda uppdrag, ja fick sköta det huvudsakligaste arbetet, också kassa och bokföring. Kontorsstolen blev sedan hans plats för livet.

Vill man göra den intressanta jämförelsen mellan då och nu, är det inte visst, att vår tid — med allt förutseende och all omsorg om det uppväxande släktet, allt "lika-berättigande", all jämnställdhet — visar bättre människoprodukter än den tiden, då ungdomar, till och med i ett främmande land, fick bilda sig på egen hand och — enligt vad många har kunnat omvittna — skaffade sig en utbildning, i mångsidigt kunnande och i mänskovett, som väl kan kallas föredömligt. De brev, som delvis ligger till grund för denna artikel, ger tydligt belägg härför.

Vi såg nyss, att få dagar efter Zadigs ankomst till Hanson & Sewan firman Joh. Andersson & Co. bildades, och det är uppenbart, att konkurrensen nu inte uteblir.

Hur denna kunde yttra sig — nästan som ett sport- eller spelintresse nu — kan illustreras av vad min far hade att be-

rätta om den tidens Köpenhamnsbåtar. Det fanns också här två konkurrerande företag, och kaptenerna kunde från sina båtbryggor ropa ut de allt större förmåner, som de kunde bjuda de reslystna. När en gång utbudet hade gått ned till en tolvskilling för överresan, hördes den ene kaptenen ropa: och så skall ni få kaffe hos mig därtill!

Emellertid blev det för ledarne av de båda tvålfabrikerna allt mera klart, att en ändring var av nöden.

Redan på våren 1865 kommer Hanson och frågar Zadig, vad han vill ha för att göra honom fri från det 1863 ingångna 5-årskontraktet.

Saken dem emellan ordnades, firman Hanson & Sewan upplöstes, och enligt kontrakt 5 juli 1865 bildas, som redan nämnt, av Hanson, Jönsson och Andersson Malmö Tvålfabriks Bolag, där likväl den förstnämnde ej spelar någon aktiv roll. De båda sistnämnda grundar samtidigt tvålfabrik i Åbo, Finland.

Om man möjligen hade tänkt, att Zadig skulle återvända till sitt forna land, så blev i alla fall utgången en annan. Såväl far och söner som den övriga familjen hade hunnit bli hemvana i det nya landet, och det låg nu nära till hands att tänka på en egen fabrik. Ja, både Malmö och Landskrona, som den tiden hade liknande möjligheter, lockade som hemort. En lämplig fabrikstomt erbjöd sig i kv. Altona i Malmö, St. Nygatan 48, där sålunda den första fabriken anlades.

Även om det alltså liksom hade blivit plats för en fabrik till, så har trots den ungdomliga entusiasmen inför starten säkert åtskilliga betänkligheter manat till försiktighet. Låt oss lyssna till tidens egna pulsslag de åren.

Så skriver t. ex. Sven T. Kjellberg i Minnesblad ur Torna, Bara och Harjagers Härads Sparbank 1848—1948:

"De dåliga åren under 50-talets slut hade sin grund i en djupgående ekonomisk kris, som drabbade hela landet. Denna var av så allvarlig art, att statsingripande ansågs nödvändigt." Och han berättar vidare, hurusom en allvarlig "missväxt å foder" hade den utbredda *handelskrisen* till följd. "Den måste" säger han, "först kännas i städerna, synnerligen i Malmö, vars handlande stodo i vidsträckta förbindelser med

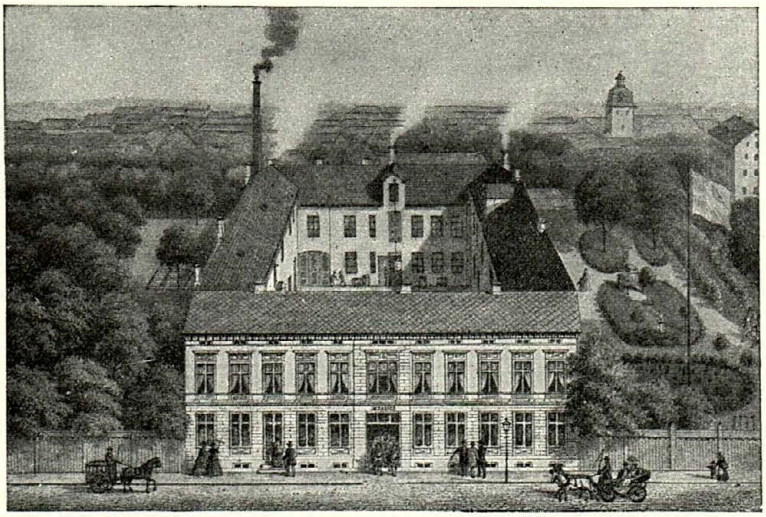

M. Zadigs tvål- och parfymfabrik vid Stora Nygatan. Färgbild i "Sveriges Industriella Etablissement" Sthlm 1878—79.

flera av de större utländska handelshusen. — — Av spannmål finns endast ringa förråd, fraktfart och skeppsrörelse lågo domnade, industri och näringar likaledes förlamade."

I annat sammanhang ordar han om *lanthandeln* sålunda: "Vid mitten av förra seklet levde man ännu i våra bygder såsom självhushållare. De flesta nödvändighetsvaror producerades på gården. Vad man därutöver hade behov utav eller önskade sig kunde man köpa av kringvandrande krämare eller vid marknadsresor och stadsbesök. Lund och Malmö lågo inom räckhåll."

Kjellberg kommer här också in på annat, som präglade tiden. Han skriver: "1860-talet var ett decennium av starka politiska rörelser — — man erinrar sig det danska kriget 1864, vilket satte lidelserna i svallning särskilt i den skandinaviska studentstaden Lund, och frihetsrörelserna i Polen och Nordamerika. —"

Ej förr än 1867 blir M. Zadig svensk medborgare, och fabriken anmäles till en början av barberare F. Sauer. På de

första fakturorna kallas den för "Tyska Tvålfabriken", och som en fanfar står ytterligare tryckt orden "Vive la concourrence".

Den första tiden bär alla papper också den viktiga benämningen "Ångfabrik". Det är i detta sammanhang av intresse att citera några rader ur Hj. Heimbürgers arbete av år 1925 "Den Svenska Tvättmedelsindustrin".

Det framhålles där, hurusom den förut hantverksmässigt bedrivna tillverkningen ännu för 100 år sedan gjorde tvål till en lyxvara; och efter att ha påpekat den stora betydelse, som den nya metoden att framställa soda kom att få för tvålindustrin, i det att just året 1863 den första Solvay-fabriken anlades i Belgien, säger han:

"I ångans tidevarv var det naturligt, att man tog densamma i anspråk vid tillverkningen — —. Den användning, som ångan fått under de senare årtiondena, nämligen vid själva kokningsprocessen, var man i allmänhet ej mogen för tidigare än mot slutet av förra århundradet. Vad som på 80-talet t. ex. i Tyskland kallades för "Dampfseifenfabrik" betydde i regel ej annat, än att man hade en ångmaskin, som drev några transmissioner —"

Ordet tjänade alltså mera till reklam. Den "kallrörda" tvålen var den ursprungliga, och ännu långt efter sekelskiftet kunde man se såväl kvinnor som män vid sina baljor med spadstavar röra luten och oljan samman, tills förtvålning efter timslångt arbete kom till stånd.

Med blott få arbetare började, såsom vi sett, den nya fabriken; men sina tre söner hade Meyer Zadig vid sin sida allt från början. De deltog alla tre omväxlande i allt förekommande arbete, men småningom kom den naturliga fördelningen, i det att den äldste sonen, Moritz, som hunnit utbilda sig i vad till tvåltillverkningen hörde, också utomlands, fick sin huvudsakliga gärning i fabriken, under det att Philipp, som redan under ett par år hade kunnat sätta sig in i bokföring och korrespondens, fick de egentliga kontorsgöromålen om hand och den yngste, Ferdinand, allt mer övertog försäljningen och resandens arbete.

Under de första åren var kundkretsen mest begränsad till

Meyer Zadig med familj omkring 1880. Foto. (Sittande fr. v. Rica, Dina och Meyer, stående Philipp, Adolph, Moritz och Ferdinand.)

södra Sverige, men snart utvidgas den till att omfatta hela landet. Ja, också Norge var en stor avnämare — ända till dess att mellanrikslagen gjorde det nödvändigt att anlägga särskild fabrik i Kristiania. Snart nog måste ytterligare resande anställas och landet indelas i olika distrikt, i södra, mellersta och norra Sverige; men vad Norge angår, skötte Ph. Zadig ända in på nittiotalet ensam försäljningen där, i det att han två gånger årligen gjorde affärsresor dit, sommartid 6, vintertid 3 veckor. När seklet var ungt, trädde redan en yngre generation in på verksamma poster.

Om jag i denna översikt dröjer något utförligare vid Philipp Zadig, så beror det på att det huvudsakligen är brev

och anteckningar från hans hand, som har tjänat mig som belägg, och att jag som hans son och efterträdare i arbetet har haft tillgång till vad just han har efterlämnat, dels väl också på att han som den kommersielle ledaren allt från början har burit det kanske största ansvaret för att företaget genom en försiktig politik blev framgångsrikt. Annars är det lika visst, att varans *kvalitet* alltid stod som det största kravet vid all firmans tillverkning.

Det väcker ovillkorligen förvåning, när man ser, med vilken säkerhet han lägger upp en regelrätt italiensk bokföring, och hur korrekt han redan kan behandla ett språk, som han två år tidigare kanske aldrig ens hade hört, — han var dock sommaren 1865 än ej fyllda 17 år. Hans från senare år kända vackra handstil, vare sig det gällde svenska brev och kontorsböcker eller tyska brev med sina särskilda skrivtecken, var redan nästa färdigt danad. Redan första årets "Balans" är mönstergill; och många var de brev, fakturor och andra handlingar, som han dagligen hade att skriva och expediera, alltjämt förvarade i kopieböckernas våtkopior.

Trots otroligt lång arbetsdag räckte tiden likväl till omtanke också om det egna. Allt innesittararbete krävde motvikt, och vad som nu kallas spänst fick också den tidens ungdom tänka på. Det gavs tillfälle till ridning; och i ett brev från 70-talet till en vän i Göteborg står det: "Jag fortsätter med ridningen, idag morgse var Hr Ahlberg (hos F. Flensburg & Co.), Fanjunkare Blondell o. jag utåt Rosengård o. hem om Hindby." Men framför allt älskade man att fotvandra. En söndagsvandring till Trelleborg omtalas som en uppfriskande förströelse — avfärd kl. ½ 6, där kl. ½ 1 —, och ibland tog man båten till Köpenhamn och lustvandrade på danska vägar.

I brev till denne vän, Sven Lycell, förut i Malmö, berättas 1876 om Malmö Handelsklubb, dels att den i april hade haft "ett storartat sammanträde, som bevistades af de förnämsta härv. köpmän, för diskuterande af frågan om bildande af en Handelsskola eller dylikt", dels något senare, att klubben hade haft "sin sista soirée för denna saison — besökt av 35 par — och från 1 Maj hyrt en Privatvåning i Djeknegatan i kyrkoinspektör Petersons gård — för sommaren."

M. Zadigs tvål- och parfymfabrik vid Stora Nygatan på 1890-talet. Foto.

Flera årgångar brev från den tiden är också fyllda av en säregen propaganda för vegetarianismen. Min far led i unga år av astma och for för dess botande 1874 till ett Kurhaus i Schweiz, där han helt fångades av dess läror. På hemmaresorna har frågorna dryftats, och många tycks ha lytt råden, farit dit efter och funnit önskad bot. Ideella intressen hade över huvud taget funnit en plats i de ungas strävanden; så var min far år 1872 med om att bilda vår första gymnastikförening, Svea, som ännu lever.

Emellertid blev det snart uppenbart, att den unga fabriken måste få större utrymme, och 1871 inköptes den då ännu aldrig bebyggda tomten vid Stora Nygatan 63, nu nr. 35, där de då tillkomna byggnaderna alltjämt står kvar, tillbyggda och ändrade, men nu omoderna.

En av M. Zadigs svågrar i Hamburg, som i yngre år hade företagit vidlyftiga handelsresor till Sydamerika och bl. a. upprättade den första båtlinjen mellan Hamburg och Colombia, blev en av dem, som hjälpte min farfar med hans nya

företag. "Om det är så, som Du skriver, ger han till svar, att tomten har sitt värde och den kan bli Dig till gagn, så vill jag gärna hjälpa Dig." Böcker och brev från våren det året vittnar om hur tomten VI B S:t Jörgen då köptes av Enkefru A. C. och Mamsell A. H. Björkman.

Tidigare samma år 1871 har också viktigare händelser berörts i breven. Den 24 Jan. skrives bl. a. till svågern S. Hauer i Hamburg: — "Die Kriegsnachrichten erhalten wir hier ziemlich schnell, erst durch die hiesigen Tageblättern und dann 1—2 Tage später durch die Hamb. Reform. "Och till sonen Ferdinand, på resa i Halmstad, skriver "Papa", M. Zadig S:r, 1/2 1871: "Dass Paris capituliert hat weisst Du wohl schon. Sei vorsichtig mit politischen Gesprächen!"

Den 21. Januari 1872 står den nya fabriken färdig att tagas i bruk, och årligen firades denna dag sedan med fest på fabriken. I boningshuset åt gatan fanns fyra bostadslägenheter; de gamla bodde nederst till höger om porten, de övriga hyrdes till en början ut men togs efter hand i bruk av sönerna, när de gifte sig. Annars har lägenheten till vänster i porten snart nyttjats för kontor, som sedan blev kvar där; och där tycks man också i början ha inrättat någon butik, med ingång från gatan.

Sådan har man i alla fall på allvar låtit ingå i rörelsen 1877, ty i brev 25/8 det året till sin äldre halvbror i New York skriver min far, efter att ha omtalat, hur fadern "den ganzen Tag im Laboratorium ist" och de tre bröderna har full sysselsättning, i det att nya artiklar ständigt tas upp, att de sedan Maj detta år har en butik i Malmö med bästa läge. Där såldes också "kammar, borstar, svampar, necessaires, attrapper etc. — vad som hör till en komplett toilette-affär".

Tittar vi efter i den gamla huvudboken, är det uppenbart, att alla konti föras exemplariskt, inte minst svågern Simon Hauers, som skötes med samma omsorg och noggrannhet som Skånes Enskilda Banks näst intill.

För visso förvaltades medlen med omtänksamhet, och sparsamheten var mer än en dygd. Jag kan inte neka mig nöjet att relatera, hurusom min far satte in småbelopp i en privat sparbanksbok. Efter en lång följd av år nådde den innestående

summan upp till Kr. 1.000: —; vad gör han då med sin sparpenning? Den sättes in som rörelsekapital i firman. — Också arbetarna lärde man spara och skaffade dem motböcker i Sparbanken.

Pengarna hade värde på den tiden. Ändå häpnar man över *hur* billigt en sparsam man kunde färdas då. Från en av sina första säljarresor, en som överspänner halvannan månad och går ostkusten upp, med Falun som nordligaste mål och med talrika uppehåll över Värmland och södra Götalands städer, redovisar 19-åringen februari 1868 en reseräkning på nästan runt 350: — Rd., varvid 223: 50 utgör "resekostnader" och 127: — "vivre".

Att resa var ej alltid så enkelt som nu. Vare sig det hände under den nyssnämnda resan eller vid något annat tillfälle, nog av: från Öland for min far i släde över sundet till Pataholm. Det var töväder och stundom fotshögt vatten på isen. Mitt ute lägger min far märke till en säregen anordning kring hästens manke och frågar forkarlen, vad det var för något. Jo, det vore till hjälp för att få hästen upp, ifall isen skulle brista. Passageraren gjorde den rätt naturliga reflektionen, att en liknande omtanke ej hade ägnats människan.

Långt senare, från den stränga vintern 1888, har min far i dagboksform skildrat ett annat reseäventyr. På hemresan ropar konduktören på vanligt sätt ut: Hässleholm 10 minuter. — Passagerarna blev fulla tre dygn fastlåsta i samhället, utan möjlighet att ta sig därifrån; många utlänningar fick finna sig i förseningen. Förgäves hade manskap och plogar sökt forcera snömassorna, till dess "den stora snöplogen" från Eslöv omsider lyckades komma fram och göra linjen klar.

Att Norrlandsresorna i stor utsträckning måste ske i släde var helt naturligt, och till den resandens utrustning hörde givetvis en vargskinnspäls, som årligen måste lämnas in till förvaring och eftersyn.

En organiserad försäljningsresa över hela landet var i järnvägarnas barndom sannolikt ej så vanlig. Så kunde i början också andra fabrikanter dra nytta av den organisation, som M. Zadig kunde bjuda.

Vi, som nu kan snaska choklad på varje bio och från auto-

mater hela natten tillfredsställa vårt lystmäte, som därför ger alla tandvårdare huvudbry, vi tänker inte på att ännu för 70 år sen chokladindustrin ej var långt hunnen i vårt land. Det var schweizisk choklad och holländsk cacao, som då var ledande märken. Men i Köpenhamn hade schweizarna "Brödrene Cloetta" en fabrik, och en av bröderna kom hit över och anlade 1872 fabrik här i Malmö. Han sade en gång till min farfar, att han då i början inte skulle ha haft något emot att ha en kompanjon för att hjälpa med startkapital, men att han senare — viss om varans begärlighet — helst ville vara ensam. Den chokladen bjöds alltså till en början ut i landet i samband med M. Zadigs försäljning.

1894, efter att ha varit änkling ett par år, dog M. Zadig Senior, 86 år gl. Han hade de senaste åren blott varit passiv åskådare, men i samhället hade han blivit en känd företeelse, särskilt kanske när han i sitt ekipage kunde ge sig ut på promenad, förspänt med de grå tigerhästar, som eljest skötte fabrikens transporter.

De tre sönerna fortsatte rörelsen så som de redan börjat, och ett stycke in på det nya seklet står redan den tredje generationen klar att fortsätta och övertaga verksamheten. Fabrikens fortsatta öden, på nya vägar och avvägar, och dess senare uppgående i annat företag blir det tillfälle att behandla i annat sammanhang.

Vi nämnde butiken. Den äldsta jag minns låg i Östra Hamngatan — så som gatan då hette. Egentligen var det tre butiker, en för den egentliga parfymerirörelsen, en leksaks- och galanteributik och så en, den s. k. billiga avdelningen, 5-öres upp till 1 kronas artiklar, särskilt för julmarknaden. Vi barn hade vårt nöje i att under julferierna hjälpa till vid försäljningen, varvid de kända "näsduksparfymerna" i tjogtals olika sorter var en begärlig vara. Det var runda flaskor till 1 och 2 kronor, med stänkkork, och på ett blått diagonalband i etiketten stod namnet: Nattens Drottning, Liljekonvalj, Heliotrope, Violette de Parme och vad de allt kunde heta.

Men också för resandenas del utvecklades rörelsen till att omfatta både leksaker och "galanterivaror", så att firman omsider drev en verklig en gros rörelse med en mycket utbredd

kundkrets. När resandenas provkollektion skulle göras i ordning, blev det bråda tider för lagerpersonalen, ty de fyllda kofferterna kunde gå upp till tjugo och mer, en omfattande järnvägslast och ett tidsödande uppackningsbesvär på de i förväg beställda hotellrummen. Att skriva ut orderlistor, senare expeditionuppgifter och handskrivna fakturor var ett petgöra, med invecklade nummer och beteckningar, som knappast skulle gillas av nutida personal.

Att leksaker kom att taga så stor plats i firmans försäljning har väl ursprungligen berott på att kundkretsen var intresserad därav och att firman tidigt kom i kontakt med tillverkare. Så var M. Zadig sannolikt den största avnämaren hos den gamla Gemla Leksaksfabrik, ty när fabriken i Gemla — troligen på 80-talet — brann ned och ledningen flyttade verksamheten till Diö, så vände sig en del arbetare, som önskade stanna kvar, till M. Zadig för att få tillverkningen i Gemla åter i gång; och fabriken där gick sedermera helt i M. Zadigs regi.

Emellertid blev av skilda skäl verksamheten åter delad. 1911 skildes hela grossiströrelsen ut från den egentliga fabriken, och 1918 kom också butiksrörelsen att bli ett särskilt företag.

Fabrikens egna tillverkningar skulle också tillräckligt kunna lägga beslag på tid och uppmärksamhet.

Att titta i gamla priskuranter är nöjsamt inte bara för att man däri får se gamla tiders varubehov och smakriktningar; det ger en också inblick i levnadsvanor och pretentioner, ja kan ha rent historiskt värde. Innan reklamen satte in och blev en nödvändighet, innan utlandet, just genom reklamens snärjande makt, började översvämma marknaden, var försäljningen mera en förtroendesak; en tvål skulle tjäna sitt ändamål och ropades inte ut som ett "skönhetsmedel". Vi har i reklamen för mycket följt tyska och senare amerikanska vägar; det hade inte skadat med litet engelsk humor i stället. Hur t. ex. en engelsk begravningsentreprenör en gång i seklets gryning annonserade: Why live so long, when you can be buried so cheap!

Man förvånas än i dag över denna reklamens makt över sinnena — som om inte en hederlig svensk tillverkare vore den bästa garantin! För min del tycker jag det är bedrövligt

att se, vad allt kan tryckas i "skönhetsmedel-branschen". Man tycks aldrig bli härdad.

När jag för 50 år sedan var på Island, kände man där knappast till ens annonsering. Lantbefolkningen var då ännu så isolerad, att den ofta blott kände till byteshandel, när den med sina hästkaravaner for till hamnplatserna. Ja, "affärs"-begreppet var då ännu så outvecklat, att då en företagsam fotograf började köpa upp hästar för att sälja dem till bruk i de engelska gruvorna, så var det en enkel man, som med förtrytelse berättade mig detta med tillägget: tänk, han tar mer betalt för de stackars djuren än han själv har gett!

Det kan vara hälsosamt att begrunda vår naturliga instinkt, när vi fostras upp i samhällen, där allt, behövligt och mindre nödvändigt, bjudes oss i varje vrå.

Vad tvålar angår, så fanns de i alla möjliga former, färger, tjocklekar och dofter; det är som om man i varje hänseende ville tillfredsställa kundernas än så långt gående önskningar. Mest "oinlagda", men i stor utsträckning inslagna och i ofta lyxbetonade kartonger var tvålarna de, som lade största beslag på tillverkningen vid fabriken. De kunde ta namn efter ingredienserna eller efter doften eller formen eller hade de fantasinamn. En del finns väl sedan länge ej mer, men i 1883 års stora, inbundna priskurant finner vi följande, som ännu talar till de äldre bland oss: Amandes Amères, Excelsior, Turisttvål (med idrottsbilder på etiketten), Opoponax; Transparent-Glycerintvålar, gula och röda, varibland namnet Paris, Guimeauve (gammalt internationellt märke); den förut nämnda M. G. Rybergs Arom. Med. Kryddtvål med enkelt, tryckt omslag, en hel rad andra medicinska tvålar och, ej att förglömma, de mycket begärliga "Äkta Tjär-tvålarna".

Sen fanns det ett otal "figurtvålar" såsom Hjärtan med vaxfigurer inuti, alla möjliga djurbilder, Bacchus på tunnan samt vaxade tvålfrukter med illusoriska dofter och utseende, jultomtar och påskkycklingar icke att förglömma.

När ett nummer upptar "porträtter af namnkunnige män" är det kanske skäl att erinra om att dagsaktuella händelser ej sällan återspeglades i såväl tvål- som parfymfabrikationen. Då min far i ett brev 12/10 1876 till en vän berättar, att "vår

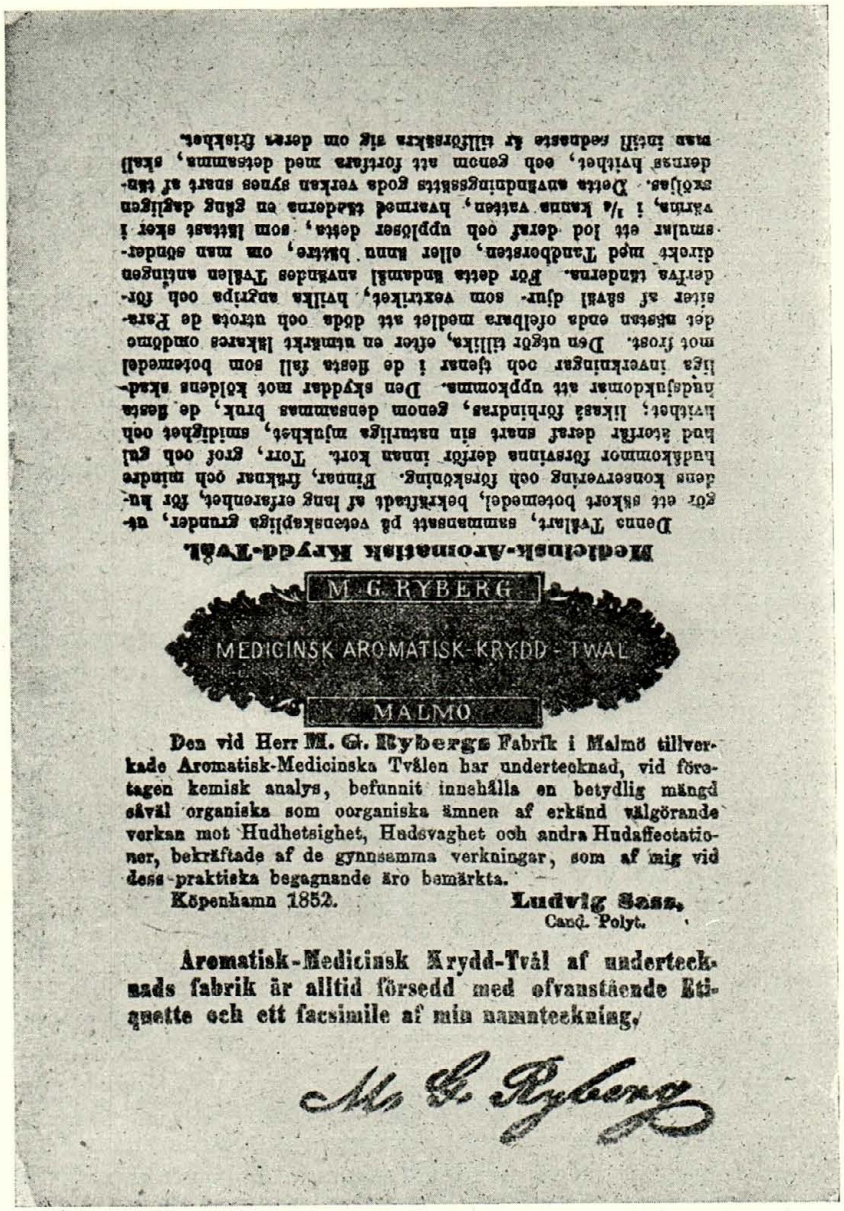

Medicinsk-Aromatisk Krydd-Tvål.

Denna Tvål är, sammansatt på vetenskapliga grunder, utgör ett säkert botemedel, bekräftadt af lång erfarenhet, för hudens konservering och förskönande. Finnar, fräkner och mindre hudåkommor försvinna derför innan kort. Tvår, grof och gul hud återfår deraf snart sin naturliga mjukhet, smidighet och hvithet; likaså förhindras, genom densammas bruk, de flesta hudsjukdomar att uppkomma. Den skyddar mot köldens skadeliga inverkningar och tjenar i de flesta fall som botemedel mot frost. Den utgör tillika, efter en utmärkt läkares omdöme det bästa ända ofelbara medlet att döda och utrota de Parasiter af såväl djur- som växtrike, hvilka angripa och förderfva tänderna. För detta ändamål användes Tvålen antingen direkt med Tandborsten, eller ännu bättre, om man söndersmular ett lod deraf och upplöser detta, som lättast sker i varma, i ¼ kanna vatten, hvarmed tänderna en gång dagligen sköljas. Detta användningssätt gods verkan synes snart af tandernas hvithet, och genom att fortfara med detsamma, skall man intill sednaste ålder tillförsäkra sig om deras friskhet.

M. G. RYBERG

MEDICINSK AROMATISK-KRYDD-TVÅL

MALMÖ

Den vid Herr **M. G. Rybergs** Fabrik i Malmö tillverkade Aromatisk-Medicinska Tvålen har undertecknad, vid företagen kemisk analys, befunnit innehålla en betydlig mängd såväl organiska som oorganiska ämnen af erkänd välgörande verkan mot Hudhetsighet, Hudsvaghet och andra Hudaffectationer, bekräftade af de gynnsamma verkningar, som af mig vid dess praktiska begagnande äro bemärkta.

Köpenhamn 1852. **Ludvig Sass,**
Canc. Polyt.

Aromatisk-Medicinsk Krydd-Tvål af undertecknads fabrik är alltid försedd med ofvanstående Etiquette och ett facsimile af min namnteckning.

M. G. Ryberg

Tvålomslag till "Medicinsk-Aromatisk Krydd-Tvål".

frejdade landsmaninna Christina Nilsson Rouzeaud — gästade vår stad," — att "extrabåt både hämtade och återförde henne från o. till Köpenhamn", att hon överallt mottogs med jubel, och att "ett helt annat lif rådde i vår eljest så tysta o. lugna stad", så har kanske den händelsen bidragit till att flera artiklar kom att bära hennes namn och porträtt. På samma sätt ståtade bl. a. Vega-männens fotografier på vissa artiklar, när nordostpassagen var på allas läppar.

Ja, också politiken avspeglade sig i den enkla fabrikens alster. Jag har en tvålstans från 1882, där årtalet står i mitten och de båda orden *Statsraadsag* och *Stemmeret* över resp. under, och där de båda kortsidorna bär orden *Veto* och *§ 112.* Det är parlamentsstriden i Norge och Oscar II:s veto, som ännu genljuder, en tvål tydligen för den norska marknaden.

Avtal om varu- och namnskydd hade ännu inte fått bindande kraft; så kunde man t. ex. ännu vid mitten av förra seklet se kända etiketter med namnet Eau de Cologne inte bara efterapade utan mångenstädes i världen helt eftergjorda, med fabrikantens namn gladeligen avtryckt. I den omtalade priskuranten har Eau de Cologne redan mist sin ursprungsgiltighet och blivit ett varunamn. Varje ny avdelning i boken inledes med en liten reklamhistorik rörande fabrikens tillverkningar, och om Eau de Cologne heter det, att "jag blivit invigd uti de hemligheter, enligt hvilka fabrikationen verkställes af Kölns förnämsta Eau de Cologne-Destillatörer." Det ser ut, som om namnet "Farina" redan börjat skyddas, ty det föres fram i konkurrensen under påstående, att blott i Köln en 20 fabrikanter använder det, och att det användes "af flera hundra fabrikanter i in- och utlandet". Någon garanti, framhålles det, bjuder sålunda ej det namnet; tvärtom ligger garantin i att etiketten bär namnet och namnteckningen M. Zadig.

Alla möjliga "Hår- och Skäggmedel" tillverkas, men vad "Professor Conradis Pomada" eller "Professor Alexis Pomada" är för viktiga produkter är jag ej i stånd att finna ut. Däremot vet jag, att Pomade Mousquetaire i tennkapsel till Kr. 5: — pr. dussin var något mycket viktigt för mustaschen (borde i sammanhanget här ha stavats mindre modärnt).

"Tandkonserveringsmedel" var, innan specialfabriker bör-

Tvål från 1882, avsedd för den norska marknaden.

jade tillverkning av dylika preparat, mycket stora artiklar. Och som både mun- och allmänt "medicinskt toilette-medel" bör framhållas det av Handelskemisten i Stockholm A. Werner Cronqvist analyserade och rekommenderade M. Zadigs patenterade Tymolin för Toiletten, en handelsvara, som i slutet av förra seklet var oerhört populär.

Det är ej rådligt att gå mera i detalj. Blott kan ännu nämnas det av länsveterinär Ernst Schoug varmt förordade Glycerinbad till tjänst för boskapen, Smör- och Ostfärg och annat för mejeri och lantbruk; vidare en förut mycket begärlig artikel: Blanksvärta, i bleckburkar, i träaskar eller i enbart pappersomslag. Slutligen var Bläck en standardartikel, "antaget till bruk i danska statens tjänst", både Zeolin Skrivbläck och Skriv- och Kopiebläck.

Glömmas bör icke heller M. Zadigs Tvättpulver med violdoft, "framtidens tvättmedel", som det kallades, då det i slutet av förra århundradet började tillverkas, för att länge intaga det främsta rummet bland tvättmedel åtminstone i Södra Sverige. Så vitt jag vet, var denna firma den första som här i landet tillverkade det då nya tvättmedlet, så sammansatt, att det ensamt innehöll samtliga för tvätten erforderliga ingredienser. Idén hade kommit från Frankrike; det var Elisabethsystrarna här i staden, som för min farbror M. Zadig J:r visade det franska "Lessive Phénix". Detta blev anledningen till att han experimenterade fram det egna fabrikatet — ett mer till-

förlitligt, mera skonande preparat än det utländska, senare i mängd importerade, vars övervåldigande reklam det småningom måste vika för.

Flerfaldiga gånger har utvidgningar och modernisering av fabriken stått på dagordningen. Redan på 90-talet köptes för ändamålet först en större tomt, gammal trädgård vid Rönneholmsvägens norra sida, nära nuvarande Triangeln, sedan den stora "Kasinotomten" vid Södra Förstadsgatan; men fastän ritningar för en modern fabrik redan var klara och inlämnade, förhalades och förföll saken. Som ett kuriosum kan också nämnas, att skriftliga underhandlingar sin tid fördes om inköp av den betydande egendomen Möllevången, att likaledes planer varit å bane att överflytta hela verksamheten till Sundbyberg vid Stockholm. Men fabriken blev kvar i sina gamla lokaler, där nya maskiner fick råda bot på trångboddheten.

Skall något ytterligare nämnas från den gamla firmans knoppnings- och blomstringstid, så bör det väl främst vara den sammanhållningens anda, som alltid var rådande och gjorde det möjligt för tre bröder att enas och verka, som yttrade sig i förtroende och aktning bland alla i verksamheten samarbetande och i en sällsynt tillgivenhet och kärlek inom den stora familjekretsen. Därom vittnar icke minst breven.

Fabriksmärket, utskuret av förf. ur ett block glycerintvål.

TILL EN GAMMAL MÅLNING FRÅN MALMÖ STORTORG

Av Axel Cronquist.

Där är något bestickande över gamla stadsbilder. Ens nyfikenhet retas att försöka lista ut vem som — i detta fall för bortåt åttio år sedan — satt och tittade ut genom fönstren i de gamla borgarhusen eller promenerade i lyktskenet på trottoarerna, medan en eller annan hyrdroska, kanske den populäre kusken Glatz' med de krylliga bruna hästarna, körde förbi.

Det är lätt att komma i stämning, då man låter tankarna fara tillbaka till tider, som ibland kallas "gamla och goda". Må vara att beteckningen i verkligheten ej är så träffande, men man stannar där dock gärna. Mig fängslar därför denna tavla så starkt att jag nu tycker mig sitta i mina föräldrars förmak, medan lågan från gaslyktan på gatan sprider ett trolskt sken in i det efter tidens sed väl ombonade rummet med röda tofsprydda plyschklädda mahognymöbler i nyrokoko, allt under det jag osedd av mina genbor kan se långt in i den på andra sidan gatan starkt upplysta våningen, där belåtna herrar intaga sin förtäring vid den kände källaremästaren Janne Strandqvists välförsedda bord.

Redan då jag som liten pojke från våra fönster tittade ut på gatan vid dagsljus kunde jag på hörnhusets vägg mitt emot vårt läsa "Ewald Larsen". Stavningen tycktes mig först lite besynnerlig, men så fick jag av min mor veta att mannen var dansk — en duktig karl förresten, som så småningom fick sin firma att växa sig så stor att hela huset måste ända från grunden byggas om. Ovanför ingången från torget lyste i min barndom en stor skylt med på blå botten inskriptionen "Palmqvist & Jönsson, 1:sta klass skrädderi för civil och militär". Detta var ett synnerligen förnämligt etablissemang; de två sista innehavarna, far och son Jönsson, hade kungl.

hovskräddares titel och i synnerhet herr Jönsson sen. var en fin herre, en ledande i hantverkssocieteten, som med pondus uppbar sitt svarta välfriserade helskägg, cylinderhatten och den välsittande livrocken.

Men konstnärens tavla för oss än längre tillbaka i tiden än dit mina tankar nå och därför står det på denna till dels andra namn på husväggarna än de jag använt och vi finner därför att herr Strandqvists föregångare 1870—76 var restauratören Hans Henrik Kockum, även kallad bierförsäljare. I stora bokstäver förkunnas detta för den hungriga och törstiga allmänheten med ordet "Restauration".

Den ovannämnda fina skrädderifirman hittar vi i mantalslängderna 1873—74 under namn av "skrädderibolaget Löfvall & Jönsson" med innehavarna Jöns Löfvall och Hans Jönsson, men 1875 inträder skräddaremästare Ola Palmqvist som delägare i st. f. herr Löfvall. På vår tavla läser man på husets huvudfasad "Skrädderietablissement". Firman residerade i våningen 1 tr. upp till höger och härunder hyrde "Carl Svensson, Bundtmakare" såsom skylten förkunnar sin butikslägenhet, dock endast under fyra år, ty han avled den 19/2 1872 efter att hava flyttat dit någon gång 1870.

Fastigheten längst till vänster i fil med Södergatans fasadlinje köpte min far 1870 av handlanden P. August Malmgren och vi inflyttade omedelbart i bostadsvåningen 1 tr. upp, varifrån då den mycket uppburne malmöbon rådmannen Henrik Jungbeck avflyttade. I fastigheten fanns två affärslägenheter, en mindre, som hyrdes ut, och en större, som far själv tog i bruk för sin rörelse. Man får säga att båda två var ganska småstadsmässiga, trots att far lade ned mycket penningar för att få sin något modernare; ja år 1884 så mycket att butiken efter en genomgripande förändring och utvidgning då utan tvekan kunde betecknas som Malmö förnämsta affärslokal. Men först ca. tio år senare fick han en butik som verkligen kunne kallas up to date i ett annat hus, som han då köpte och där nu firman Häggström & Burnett driver sin rörelse.

Den andra butiken i min fars gamla hus hyrdes, då mina minnen börja stadga sig, av en specerihandlare Åkesson. 1881

blev det ombyte. En f. d. apotekare Viktor Eckerström startade där en pappershandel, vilken dock ej gick längre än till 1887. Men då var det en rivande herre, som övertog kontraktet, Dignes Dahlstrand, ävenledes han pappershandlare och denna firma äger fortfarande bestånd, men på ett annat ställe på Södergatan och med en annan innehavare.

Grannfastigheten till vårt hus kallade vi Elsners. Det var en väldig tomt med en bakgård stor som ett litet torg, vilket även behövde vara kraftigt tilltaget, ty här parkerades efter torghandelns slut alla de vagnar, veritabla små hus, som tjänade slaktare, gryn- och osthandlare och bagare som flyttbara butiker. Här var stora utrymmen för lagerlokaler och andra kommersiella syften. Så t. ex. både tryckte och redigerade min farfar, boktryckaren Johan Cronquist, här sin tidning Malmö nya allehanda, givetvis ett till sidornas antal och storlek riktigt lilleputtsblad, men kanske ej så dåligt. Jag finner nämligen följande omdöme om detsamma i Lorentz Gillbergs Beskrivning över Malmöhus Län: "Boktryckerier finnas twenne i staden, det Cronqwistska, hwarest utgifves Tidningen Malmö Allehanda, bekant för sitt lätta och lekande skrifsätt."

Butikslägenheterna i Elsners hus var fyra till antalet. 1880 startade bokhandlare Magnus Falkman här sin boklåda, vilken alltjämt är i full gång längre söderut på denna Malmö stora pulsåder. — Ovanför ingångarna till de andra tre minns jag än i dag mycket tydligt namnen E. Mårtensson — f. ö. svärson till köpmannen Carl Nordström, vanligen benämnd "den svenske juden" på grund därav att han började sin framgångsrika affärsbana genom att med hela sitt provlager på ryggen vandra genom byar och småstäder och göra lyckade geschäft — Draminsky och Nils Prawitz. Men de flesta av dessa mindre affärsföretag fick ej någon vidare lång livslängd, en del efterträddes av nya på samma plats och en del flyttade eller fick andra ägare. Och skulle man utreda alla dessa mindre köpmäns livsöden bleve detta ett alltför invecklat puzzle för denna plats. En butik till skall jag dock nämna. Det välkända hattendorffska etablissemanget, som i Elsners fastighet startade sin försäljningsavdelning år 1893.

Den här återgivna färgbilden är reproducerad efter en målning, vilken år 1952 inköptes av Malmö museum. Den tillskrives konstnären Ernfried Wahlqvist, vilken föddes i Ystad 1815 och dog i Stockholm 1895. Han är förut representerad på vårt museum genom en målning, benämnd Kyrkfärd.

ANTECKNINGAR TILL EN MALMÖ-BIBLIOGRAFI FÖR ÅR 1952

Av Ingeborg Heintze.

Allmänna arbetsgivareföreningen 1902—1952. Livsmedelsbranschens arbetsgivareförbund. Malmö. 46 s. Ill. portr.

[Alván, Martin], Fragment ur föreningens historia. [Svenska kommunaltekniska föreningen. Ill. portr.]
Kommunalteknisk tidskrift. Årg. 18 (1952), nr 2 A.

Anderberg, Bertil, Experimentbygge i Malmö. [Ill.]
Byggforum. Årg. 2 (1952), nr 10, s. 17—18.

— Vindslägenheten — en aktuell bostadstyp. [Ill.]
Byggforum. Årg. 2 (1952), nr 4, s. 9—11.

A[ndersson], H[elge], En gammal gård. [Ulricedal. Ill.]
SkD 2/11.

— Hohögs backar i folktraditionen.
SkD 21/1.

— Landsvägskrogar i Malmötrakten. [Ill.]
SDS 19/10.

— Skånska landsvägskrogar. [Södra Sallerup. Ill.]
SkD 7/5.

— Södra Sallerup har varit stenålderns vapensmedja. [Ill.]
Arbetet 20/1.

— Ägonamn i Malmötrakten. [Ill.]
SkD 9/4.

— Ättehögarna i Malmö. [Ill.]
Arbetet. Söndagsläsn. 8/6.

Backman, Hans, Brandmännens vardag [Ill. portr.]
Kommunalarbetaren. Årg. 42 (1952), s. 335—337.

Bager, Einar, "Friska tiggare ..." Några anteckningar kring en gravsten. [Lorents Münters. Ill.]
SDS 2/11.

— En medeltida källare vid Östergatan. [Ill.]
SDS 23/11.

— Rosenvingeska huset. Väggmålningar och byggnadsdetaljer. [Ill.]
Malmö fornminnesförening. Årsskrift. Årg. 20 (1952), s. 41—82.

Björkman, Viktor, Hänt och sant. [Ill. portr.]
Murarnas fackblad. Årg. 13 (1952), s. 6—7, 110—111, 134—135, 206—207.

Blanck, Nils A[nton], Något om efterkrigstidens byggnadsverksamhet i Malmö. [Ill.]
Tidning för byggnadskonst. Årg. 44 (1952), s. 497—499.

Boligbyggeriets udstyrsstandard. Redegørelse fra Danske arkitekters landsforbund.
Bygmesteren. Aarg. 44 (1952), s. 51—58.

Brøndsted, Johannes, [red.] Vore gamle tropekolonier. 1. Kbh. 1952. fol. s. 20, 24.

Danmarks gamle personnavne. Udg. af Gunnar Knudsen og Marius Kristensen. Under medvirkning af Rikard Hornby. II. Tilnavne. H. 14—15. Kbh. 1951—52.

Dhejne, Hans, Vintermotiv från Malmö. — Ostindiefararegatan.
Skånes stämma i dikten. Malmö. s. 135—136.

Djurklou, Nils, 1864—1951. *Platen, D. J. G. von*, Nils Djurklou, in memoriam. [Portr.]
Malmö fornminnesförening. Årsskrift. Årg. 20 (1952), s. 3—4.

Eriksson, Jakob, 1848—1931. *Lindman, Sigurd*, Eriksson. [Portr.]
Svenskt biografiskt lexikon. H. 68, s. 415—423.

Ersgård, Hans, Karl XI:s intåg i Malmö den 20 augusti 1673. Färgplansch med text.
Malmö fornminnesförening. Årsskrift. Årg. 20 (1952), s. 83—84.

Fabricius, Knud, Skaanes overgang fra Danmark til Sverige. Studier over nationalitetsskiftet i de skaanske landskaber i de nærmeste slægtled efter Brømsebro- og Roskildefredene. D. 3. Kbh. Kart.

Fjellander, Axel, Vattenverket i febril verksamhet för att ge Malmö bättre vatten. Av Axeff [pseud. Ill.].
Arbetet 15/3.

Fredricsson, L., Inför ett jubileum. De första åren ... [Malmö hyresgästförening 20 år. Portr.]
Bostaden. Årg. 20 (1952), nr 12, s. 8—9, 18.

Fridén, Erik, Smalnäbbad simsnäppa i Malmö fågeldammar.
Fauna och flora. Årg. 47 (1952), s. 259.

Gasverket. *Böiers, H[enry]*, Ny verkstadsbyggnad vid Malmö stads gasverk. [Ill.]
Svenska gasverksföreningens månadsblad. Årg. 19 (1952), s. 122—125.

— *Grimlund, E[dvin]*, Nya gaskylare vid Malmö gasverk.
Svenska gasverksföreningens månadsblad. Årg. 19 (1952), s. 137—140.

Generalplan för Malmö. Verkställd på stadsingenjörskontoret. D. 2—3. Malmö. Ill. kart. litt.
2. Weibull, Martin, Inventering av näringsliv och allmänna institutioner.
3. Libertson, Sune, Inventering av lokaltrafik.

Gerhard, Karl, Malmö-blandning. [Ill.]
Veckojournalen. Årg. 43 (1952), nr 17, s. 19—20.

Gullberg, Margaretha Sophia, 1821—1881. *[Lindskoug, Ossian]*, Sofie Gullberg — en bortglömd Malmöförfattarinna. Av O. Jonsson [pseud.]
Skåneland. Årg. 8 (1952), nr 3—4, s. 6—7.

Gustafsson, Berndt, Möteslokaler på 80-talet.
Arbetet 3/11.

Gyllin, Yngve, Bistra tider och hård kamp då Sjöfolksförbundet bildades. Av Yge [pseud. Ill. portr.]
Arbetet 21/11.

Handel, industri och hantverk:

A[ndersson], H[elge], Från flintgruvor till kritbruk. [Ill.]
SkD 6/9.

— Landets äldsta industri i S. Sallerup. [Ill.]
SDS 15/5.

Holm, Per, Näringslivets lokalisering — ett samhällsproblem. En sammanfattning av den statliga utredningen om näringslivets lokalisering med kommentarer och tillägg. Sthlm. 136 s. Kart.

Jobs, Anders, Vi som bor på Öster i Malmö. [Ill.]
Öster-Centrum. Butiksrondens spec. uppl. Malmö. 4:o. s. 11.

Malmö "gamla julaffärsgata" har hetat Skomakaregatan i 300 år. [Ill.]
SkD 14/12.

Tengvik, Nils, Den svenska byggnadsmaterialmarknaden. Produktion, distribution och prissättning av jord- och stenindustriens material. [Akad. avh.] Malmö. 319 s. Ill. kart. litt.
(Doktorsavh. vid Chalmers tekn. högskola nr 7.)

Allhems typografers personalklubb 25 år. 1927—1952. Malmö. 4:o. 31 s. Ill. portr.

Astra, apotekarnas kemiska fabriker AB. *Vi* besöker Astras plåsterfabrik i Malmö. [Ill.]
Distranytt 1952, nr 4.

AB C. J. Bergmans Eftr. *Fj[elne]r Lars*, Möbelhantverket dör ut med 104-årig malmöfirma. [Ill.]
SDS 20/4.

Beyronds AB. *Ny* kontors- och fabriksbyggnad. [Ill.]
Affärsekonomi. Åg. 25 (1952), s. 637—638, 676—680.

AB Grönsakscentralen. *Klockare, Gertrud*, Tomat och palsternacka från Sveriges kökträdgård. [Ill. portr.]
Vi. Årg. 39 (1952), nr 21, s. 9, 22—24.

— *Nydahl, Gunnar*, Grönsakscentral i Malmö ger landet färska varor. [Ill. portr.]
Lantarbetaren. Årg. 37 (1952), nr 44, s. 4—5.

AB Carl F. Jönssons åkeri. *Forsberg, B[ernt]*, Malmö största åkeri använder gas för varmvattenberedning. [Ill.]
Svenska gasverksföreningens månadsblad. Årg. 19 (1952), s. 142—143.

Kaffe- & kolonial AB. *Laurens, Carl Olof*, Redovisning ... hos Kaffe- och kolonialaktiebolaget i Malmö.
Kontorsvärlden. Årg. 42 (1952), s. 350—358.

Kockums mekaniska verkstad. *Kjellström, Nils*, Varvens världsmästare. [Ill. portr.]
Veckojournalen. Årg. 43 (1952), nr 17, s. 24—27, 43.

— *Laurens, Carl Olof*, Malmövarvet som är världsetta. [Ill.]
Kontorsvärlden. Årg. 42 (1952), s. 206—217.

(Malmsten & Bergvall), Minnesskrift med anledning av företagets sjuttiofemåriga tillvaro. Gbg. 4:o. 48 s. Ill. portr.

Malmö Läderfabriks AB. *Henrikson, Arne*, Malmö Läderfabriks AB.
Beklädnadsfolket. Årg. 9 (1952), nr 7, s. 21.

Malmö mekaniska tricotfabriks AB. *Dygnet runt.* Årg. 1 (1952). Malmö.

Malmötvätten 50 år. [Ill.]
Arbetet 16/11.

Mazetti AB. *Nordenskjöld, Tore, & Svensson, A. S.*, Mazetti Aktiebolags underjordiska ångcentral. [Ill.]
Industritidningen Norden. Årg. 80 (1952), s. 282—283.

Mohab-fabrikerna. *Laurens, Carl Olof*, Hos Mohab i Malmö ... [Ill.]
Kontorsvärlden. Årg. 42 (1952), s. 402—403, 416.

AB Rascos nya fabriks- och kontorsbyggnad i Malmö. [Ill.]
Affärsekonomi. Årg. 25 (1952), s. 641—642, 680.

Skånes handelskammare. Stadgar ... med däri ... den 7 juni och den 23 oktober 1951 beslutade ändringar. Malmö. 8 s.

Svenska handelsarbetareförbundets avd. nr 1. [Malmö varuutkörareförening.] *Finnström, Karl E.*, Genom fem decennier. Malmö. 87 s. Ill. portr.

Svenska livsmedelsarbetareförbundet. Avd. 69 — Malmö. 50 år. Malmö. 15 s. Ill. portr.

Södra Sveriges pälsvaruhandlareförening. *Mattsson, Mandis*, Från Malmö horisont. [Portr.]
Sveriges pälshandlares riksförening 10 år. Malmö. 4:o, s. 10—11.

AB Wessels. *Laurens, Olof*, Bakom kulisserna hos Wessels varuhus. [Ill.]
Kontorsvärlden. Årg. 42 (1952), s. 258—265.

Föreningar och ordenssällskap:

Skånska luftvärnskårens kamratförening. Jubileumsskrift 1942—1952. Malmö. 4:o. 32 s. Ill. portr.

Hansson, S[igfrid], Malmö har producerat 40.000 lägenheter på de sista 25 åren. Stadens byggnadsnämnd fyller 90 år.
Byggnadsingenjören. Årg. 11 (1952), h. 23, s. 7—8.

— Något om byggförhållanden och byggnadsinspektionen i Malmö. [Ill.]
Byggnadsvärlden. Årg. 43 (1952), s. 318—324.

Hillerström, Rolf, Alkoholismen och samhället. Föredrag.
Svensk socialvårds tidning. Årg. 31 (1952), s. 226—230, 251.

Holm, Wilhelm, & Nordström, Nils, Malmö folkskolors historiska översiktskarta över Malmö med omnejd. Malmö. 19,4 × 20,9 cm.

Hvordan man löser boligproblemet hinsidan. [Augustenborg. Ill.] Av Bilboquet [pseud.].
Bygge og bo. Årg. 18 (1952), h. 2—3, s. 25—27.

Hälso- och sjukvård:

Bergh, Ebbe, Tjugotre år i dövstumföreningen Svenskes tjänst. [Ill.]
Dövas tidskrift. Årg. 62 (1952), nr 3, s. 6—7, 17.

Dahlbom, Johan Christian, 1813—93. Den *förste* tandläkaren i Malmö.
SDS 15/5.

Engström, Sally, Ett tjugofemårsjubileum. [Skånska barnavårdsförbundet. Ill.]
SDS 23/12.

Gröné, Otto, Om läkare- och sjukhusförhållanden i Malmö vid tiden för reformationens införande. [Ill. litt.]
Malmö fornminnesförening. Årsskrift. Årg. 20 (1952), s. 8—40.

Isberg, Hagb[ard], Hur den landsomfattande upprensningen bland de privata förlossnings- och barnhemmen 1928—1938 började i Skåne.
Skånska barnavårdsförbundet 1927—1952. Kristianstad, s. 95—102.

Klercker, Kj[ell] Otto af, Skånska barnavårdsförbundet som anordnare av och huvudman för barnhemsverksamheten.
Skånska barnavårdsförbundet 1927—1952. Kristianstad, s. 39—94.
Om Malmö barnhusfond.

Mauléon, Yngve, Legala aborter i Malmö 1939—1950. [Litt.]
Svenska läkartidningen. Årg. 49 (1952), s. 145—156.

Idrott, gymnastik, sport, lek och spel:

G[ymnastik]f[öreningen] Svea har åttioårsjubilerat. [Portr.]
Gymnastikbladet. Årg. 31 (1952), s. 157—158.

[IOGT-scouter.] Program vid FM Malmö 1952. Malmö. 11 s. Ill. portr.

[Jacobson, Folke], Hästutställningen i Malmö var en gammal fin tradition. Av Jason [pseud. Ill.].
SkD 2/11.

— Jägersros nya sommarbana invigdes 1907 ... Av Jason [pseud. Ill.].
SkD 10/3.

— Vad felas Jägersrotravet? Av Jason [pseud. Ill.].
Hästfronten. Årg. 1 (1952), nr 1.

Kedja, Einar, Katolsk scouting i Malmö.
Hemmet och helgedomen. Årg. 27 (1952), nr 4, s. 3.

KFUM:s idrottsavdelning. 1902—1952. Idrottsavdelningen 50 år. Av P-zon [pseud. Portr.].
Månadsblad för Kristliga föreningen av unge män. Årg. 61 (1952), nr 3, s. 4—7.

[Malmö gymnastik- och fäktklubb 75 år.] Utländska triumffärder ... [Ill. portr.]
SDS 6/11.

Rogmark, Stig, Ridsport — en sport med anor i skånemetropolen. [Ill.]
Ryttare och hästar. [Årg. 1] (1951), s. 109, 111.

Ryttare och hästar. Illustrerad årsbok för kapplöpningar och ridsport. Av Frank Martin [m. fl.] [Årg. 1] (1951). Sthlm. 4:o. Ill. portr.

Simklubben Ran 1922—1952. Malmö. 44 s. Ill. portr.

Igrell, Rune C:son, Litet om garnisoner i Malmö.
Medlemsblad för Kungl. skånska luftvärnskårens kamratförening. Årg. 4 (1952), nr 1, s. 4—5.

Invalidlägenheter i Malmö.
Svensk vanföretidskrift. Årg. 29 (1952), s. 188.

Isberg, Anna, 1870—. *Beronius, Boel-Marie,* Prästfrun och änglamakerskan. [Portr.]
Husmodern. Årg. 36 (1952), nr 14, s. 8—9, 37.

Jacobsson, Mejse, Hellsten, Göran & Vinberg, Hans A., Provhusen i Stockholm, Göteborg och Malmö. 1—3. [Ill.]
Byggnadsindustrin. Årg. 22 (1952), s. 155—159, 207—210, 271—275.

Johansson, Hilding, Folkrörelserna och det demokratiska statsskicket i Sverige. [Lund.] 310 s. Reg.

Kiesling, Erika & Jaenecke, Fritz, En liten trädgård. [Vångvaktaregatan. Ill.]
Hem i Sverige. Årg. 45 (1952), s. 28—31.

Kistner, Jacob, d. 1835. *Bodman, Erik*, Jacob Kistner, Malmös första polisuppsyningsman.
Polistidningen. Årg. 49 (1952), s. 222—225.

Kjældgård, Robert, En fhv. murer be'r om ordet. [Ill.]
Verdens gang. Årg. 6 (1952), s. 210—214.

Kommunikationer:

Beronius, Boel-Marie, Bro över sundet? [Ill.]
Veckojournalen. Årg. 45 (1952), nr 41, s. 28—29.

Bringmark, Gösta, Tekniken och kulturen. [Ill.]
Bostaden. Årg. 20 (1952), nr 2, s. 8—9.

Cronquist, Axel, Modern och gammal ekipagekultur i Malmö. [Ill. litt.]
I förf.:s Ekipage. Sthlm, s. 99—129.

Eneborg, Helmer, Svenska hamnar under år 1951. [Portr.]
Svensk flagg. Årg. 50 (1952), nr 18½, s. 145.

Johansen, Jens, Motorvejen Malmø—Lund. [Ill. kart.]
Ingeniøren. Årg. 61 (1952), s. 737—738.

Järnvägen över eller under Öresund? Utredning om fast förbindelse.
Svensk trafiktidning. Årg. 33 (1952), s. 753—754.

[Larsson, William], Lundaautostradan ställer enorma krav på omläggning av trafiken i Malmö. Av Welon [pseud. Ill.].
SkD 12/10.

[Lindskoug, Ossian], Malmö spårvägar 65 år. Av Sc. [sign. Ill.].
SkD 16/7.

Ljungberg, Leif, Borgmästaren Jöns Stobæus och hans hamnförslag 1726. [Ill. litt.]
Malmö fornminnesförening. Årsskrift. Årg. 20 (1952), s. 85—94.

Luthander, Torsten, Motorismens fantastiska utveckling kräver nu en Öresundsbro. [Ill.]
Skånebilisten. Årg. 14 (1952), nr 5, s. 18—19, 21.

Malmö C i nytt ljus.
SJ nytt. Årg. 10 (1952), nr 1.

Ny busslinje Malmö—Oslo. [Portr.]
SJ nytt. Årg. 10 (1952), nr 5.

Nya fraktboken. Frakttariffer för Malmö central och Malmö västra. Utg.: A. Bergh. 1952 års tillägg. Malmö. 28 s.

Rehnberg, Mats [red.], Järnvägsminnen. Sthlm. 206 s. Ill.
(Svenskt liv och arbete, nr 13.)

Konst (med musik, teater och nöjesliv):

Carlson, Stig, Ur inbillningens värld. [Imaginisterna. Ill.]
Frihet. Årg. 36 (1952), nr 22, s. 24—25.

Forssander, Jan E., Ett besök hos en konstsamlare. [Eric Bergquist. Ill. portr.]
Svenska hem. Årg. 40 (1952), s. 168—169.

Groothoff, Otto, Aktören [August Lindberg] i Malmösalongerna.
SDS 27/6.

— En generös direktör. [Johan Petter Roos. Ill. portr.]
SDS 23/3.

— Malmö-Thalia i farozonen. [Ill.]
SDS 26/3

— Med "Kronbruden" på Tespiskärran. Strindbergs-tournén som 1910 gav dramat f. f. g. i Malmö. [Ill.]
SDS 23/11.

— Medan stadsteatern lät vänta på sig. [Malmö teaterförening.]
SDS 19/3.

— Molièrekomedin i Malmöparkerna. [Ill.]
SDS 19/7.

Hultén, Carl-Otto, 1916—. *Bergman, Per*, Imaginist. [Ill.]
Konstperspektiv. Årg. 8 (1952), nr 4, s. 8—10, 21.

Klingborg, Johan Nilsson, 1851—1931. *Tellander, H.*, Ett skånskt konstnärsöde. [Ill. portr.]
Skåneland. Årg. 8 (1952), nr 7—8, s. 12—15.

Liedholm, Alf, Adolf Nordlings teckningar. [Ill.]
Sjöhistorisk årsbok [Årg. 11] (1951—52). Sthlm, s. 167—189.

Lilja, Gösta & Sandström, Sven, Tre porträtt. Johannes Collin, Erik Jönsson, Eric Alsmark. Malmö. 48 s. Ill. portr.
(Skånes konstförenings publikation nr 17. 1951.)

Malmö Stadsteater. *Mellanakt.* Nytt från Malmö stadsteater. Red.: Hans Bergrahm. Årg. 1 (1952). Malmö.

Nilsson, Robert, Arkitektur — skulptur. [Förslag till skulptural utsmyckning av S:t Petri kyrka. Ill.]
Konstrevy. Årg. 28 (1952), s. 158.

Sandström, Sven, Malmöperspektiv. [Ill.]
Svenska hem. Årg. 40 (1952), s. 33, 74, 88, 111, 214, 223, 247, 288.

[Skulpturen "Tragos".] Mest komplicerade verk som gjutits i vårt land. [Ill.]
Arbetet 14/12.

Svensson, Sigfrid, Sydsvenska silversmycken. [Ill. litt.]
Kulturen. Årsbok. Årg. 18 (1952), s. 41—86..

[Sydsvenska Filharmoniska Föreningen.] *Sällström, Åke*, Filharmoniskt jubileum.
SDS 5/9.

Utsmyckning av fritidslokaler. [Bostadsrättsföreningen Hilleröd. Ill.]
Bostaden. Årg. 20 (1952), nr 7—8, s. 17.

Kyrko- och religionsväsen:

Andersson, Helge, Husie kyrka 1830 och 1847. Tvenne beskrivningar kommenterade. [Ill.]
Malmö fornminnesförening. Årsskrift. Årg. 20 (1952), s. 111—126.

Bager, Einar, Fynd från Malmö äldsta kyrka? [Ill.]
SDS 11/1.

Betlehemsförsamlingen i Malmö jubilerar. [50 år. Portr.]
SkD 10/10.

Blanck, Nils A[nton], Tävlingen om församlingsbyggnad för Västra Skrävlinge, Malmö. [Ill.]
Byggmästaren. Årg. 31 (1952), s. 26—28.

Frälsningsarmén, Malmö II:a kår. 50 årsjubileum. Malmö. [8 s.] Ill. portr.

Gillén, C[arl] W[ictor], Under en öppen himmel. En nittioårig väckelsepredikants minnen. Upps. 171 s.

Hansson, Karl F[redrik], Biskop Peder Winstrup 1605—1679. Lund. 112 s. Ill. portr.
(Föreningen Det gamla Lund. Årsskrift 34.)

Isberg, Hagbard, En tillbakablick och några avskedsord.
Kirsebergs församlingsblad. Årg. 2 (1952), h. 4—5.

K F U K - jubileum. [1892—1952.]
K. F. U. K. i Malmö. Månadsblad. Årg. 34 (1952), nr 5.

KFUM:s gossavdelning. Lägerliv med livsglädje — allvar vid andaktsstund. [50-årsjubileum. Ill.]
SDS 25/10.

Säve, Willis, Årsberättelse över Elimförsamlingens i Malmö verksamhet år 1951 avgiven vid dess 40-årshögtid Trettondedagen 1952.
Vår front. Årg. 10 (1952), nr 1—2, s. 5—11.

Larsson, Erik, En analys av bostadskön i Malmö.
Sociala meddelanden. Årg. 41 (1952), s. 721—732.

Lauring, Palle, Danmark i Skåne. En usentimental rejse. Kbh. 212 s. Ill. kart.

Liliefelt, K[ay] G[öran], Smalnäbbad nötkråka i Malmö.
Fauna och flora. Årg. 47 (1952), s. 260.

Lindal, Harald, Claus Mortensen Töndebinder.
Arbetet 22/9.

Lindell, Ebbe, Malmö under Grevefejden.
I manuskript i Malmö stadsarkiv.

Lindgren, Uno, Hembygdens symboler. [Ill.]
Bygd och natur. Årg. 33 (1952), s. 104—108.

Lindman, Gunnar, Hur skall Malmö utbyggas i framtiden? [Ill.]
Arbetet 24/9.

[Lindskoug, Ossian], Brasks boktryckare en pionjär i Malmö. [Olavus Ulrici.] Av S. Ennermark [pseud. Ill.]
SDS 31/8.

— Från kullerstenar till makadam, asfalt, betong. Av S. W. [sign.].
KvP 12/4.

— Från Rundningen till Beijers park. Av -g [sign.].
SDS 24/2.

— Gasbelysningen i Malmö jubilerar. Av -g [sign. Ill.].
SDS 25/1.

— Kring ett gammalt Malmöhus. Lembkeska gården. Av N-n [sign. Ill.].
SkD 27/12.

— Kungareception i Malmö knutsgille. Av -g [sign. Ill.].
KvP 21/1.

— Malmö gamla vattenledning. Av S. L. [sign. Ill.].
SDS 15/4.

— Malmögata fyller år. [Frans Suellsgatan.] Av -n [sign. Ill.].
SDS 3/6.

— Skjutsinrättning och gästgiveri i Malmö. Av Sc. [sign. Ill.].
SkD 22/7.

Ljungberg, Leif, Malmö genom tiderna. [Resumé av föredrag.]
Svensk socialvårds tidning. Årg. 31 (1952), s. 192—193.

— Tre Malmökaroliner. [Ill. portr.]
Skånska luftvärnskårens kamratförening. Jubileumsskrift 1942—1952. Malmö, s. 19—21.

[*Malmö föreläsningsförening* 70 år.] Ungdom i bänkarna ... [Portr.]
SDS 17/9.

[*Malmö hyresgästförening* 20 år.] Viktig milstolpe ... [Ill.]
Arbetet 13/12.

Malmö kongresstaden. Av E. F. [sign. Ill.].
Rotary-Norden. Årg. 17 (1952), nr 5, s. 7, 15.

Malmö Museum. *Månadsblad*. 148—155. Malmö.
148. Jan. Utställning av Eva Holmberg-Jacobsson.
149. Febr. Utställning av Helge Cardell.
150. Mars. Utställning av Ragnar Person.
151. Juni—aug. Minnesutställning över Erik Jönsson.
152. Sept. Utställning av Svante Tuveson.
153. Sept.—okt. Utställningen Modeparad 1900—1925.
154. Okt. Imaginisterna 1952.
155. Dec. Utställning av Anders A. Jönsson.

Malmö nations skriftserie. VIII. Red. av Lars Dahlgren. Malmö. 88 s. Portr.
Ur innehållet: Jung, H., Studenternas utnyttjande inom armén. Hammarskiöld, S. L., Akademikerna och näringslivet. Dahlgren, T., När vi grundade Konviktoriet och om tiden dessförinnan.

Malmö stads byggnadsnämnd kan fira nittioårsjubileum. [Portr.]
Arbetet 10/5.

Malmö stadsarkiv. *Wadén, Ingel,* Utgallring av kommunal myndighets handlingar. En återblick och ett förslag till lösning av en gammal tvistefråga.
Statsvetenskaplig tidskrift. Årg. 55 (1952), s. 393—394.

Malmö stadsbibliotek. *Ramqvist, Ingrid,* Malmö stadsbiblioteks tekniska facksal. [Ill.]
Bogens verden. Årg. 34 (1952), s. 305—313.

— En *sagogrotta* finns i Malmö på det internationellt berömda stadsbiblioteket ... Av Bastienne [pseud. Ill.].
Folket i bild. Årg. 19 (1952), nr 46, s. 22.

Manner[hult], Ed[vard], "Guldgrävare vid Sjölunda". Besök vid Malmö stads sopstation.
Bostaden. Årg. 20 (1952), nr 2, s. 18.

— När Kungsparken var flottstation. [Ill. portr.]
KvP 5/10.

Mattsson, Hjalmar, Ringduvan i Malmö. [Kart.]
Fauna och flora. Årg. 47 (1952), s. 172—173.

[Moberg, Ivan], Dramatisk limhamnsjul för 50 år sedan. Fiskare Karl Johansson berättar. Av Ego [pseud.]. [Ill. portr.]
Arbetet 30/12.

"Mossros och stubbepil" vid Bödkaregården. Malmö förskönings- och planteringsförenings pristävlan avgjord. [Ill.]
Täppan. Årg. 76 (1952), s. 1—6.

Möller, Gustav, Det fanns ingen folkpension ... [Ill. portr.]
Bostaden. Årg. 20 (1952), nr 2, s. 10—13.

— Gustav Möller berättar om sin barndom. 1—3. [Ill. portr.]
1. Socialister och frälsta skötsammast på Tallgatan. — 2. Familjen levde på 6 kronor i veckan. — 3. Duke of Durham och Euklides.
Vi. Årg. 39 (1952), nr 15/16, s. 16—18, nr 18, s. 14—15, nr 19, s. 9—10.

— Till Gustav Möllers ära [Avtäckning av byst. Portr.]
Scen och salong. Årg. 37 (1952), nr 9, s. 25.

Nilsson, Knut, Malmö Folkets park en stor anläggning och en ganska ovanlig arbetsplats för elektriker. [Ill.]
Elektrikern. Årg. 45 (1952), nr 5, s. 8—9.

[Nilsson Leissner, Torsten], Ny restaurang i Malmö. Schmitzska palatset har nu förvärvats av Hantverksföreningen. Av Leison [pseud. Ill.].
SDS 20/12.

Nordisk passfrihet. D. 1. Passfriheten för nordbor. Betänkande ... Sthlm. 38 s.
(Statens offentliga utredningar. 1952: 4.)

Noréhn, Nils, Ringduvan (Columba palumbus L.) häckfågel på kyrkobyggnad i Malmö.
Fauna och flora. Årg. 47 (1952), s. 127.

— Turkduva, Streptopelia decaocto (Friv.) fångad i Skåne. [Ill. litt.]
Fauna och flora. Årg. 47 (1952), s. 129—132.

Nytt larmsystem fridstörares skräck ... Av Cin [pseud. Portr.]
Medborgaren. Årg. 38 (1952), nr 17, s. 3.

[Ohlson, Karin], Fångar begärde stängd celldörr på fritid. Av Karzo [pseud. Portr.].
Medborgaren. Årg. 38 (1952), nr 15, s. 3.

Olsson, Ejnar, Befattningshavare i städernas tjänst med viss akademisk, teknisk eller social utbildning.
Svenska stadsförbundets tidskrift.. Årg. 44 (1952), s. 135—138.

Pålsson, Bengt, Höstdröm på Kirsebergs backar.
Aldrig ge tappt. Årg. 30 (1952), s. 25—26.

Raffn, Hans, d. 1651. *Sandblad, Nils Gösta & Tuulse, Armin*, Hans Raffns gård i Ystad. Ystad. 74 s. Ill.
(Ystads fornminnesförening. Skrifter. 6.)

Rening av avloppsvattnet från Malmö oundvikligt.
Hygienisk revy. Årg. 41 (1952), s. 423—424.

Rosenkvist, Per Edvin, En vardagsmorgon i Malmö.
Byahornet. Årg. 11 (1952), s. 93—94.

Räjongplan för fångvården. Slutbetänkande av 1951 års fångvårdsutredning. Sthlm. 67 s.
(Statens offentliga utredningar. 1952: 21.)

Schweden, Reiseland im Norden. Sthlm. 212 s. Ill.

Sjöhagen, Axel, Erfarenheter av abstinylbehandling i Malmö.
Social-medicinsk tidskrift. Årg. 29 (1952), s. 41—42.

Skolor:

Carling, Ingeborg, Barnförlamad flicka ... Simundervisning i Malmö folkskolor.
Malmö simsällskap. Årsskrift 1951. Malmö, s. 24—25.

Helander, Olle, Köpmansexamen i frihetstidens Malmö. [Ill. portr. litt.]
Malmö fornminnesförening. Årsskrift. Årg. 20 (1952), s. 95—110.

Kaleen, Gustaf, Huvuddragen av den svenska handelsundervisningens historia fram till år 1830. Sthlm. 528 s. Litt. personreg.

Konservativa skolungdomsföreningen College. Nya College i Malmö på kraftig frammarsch. [Portr.]
Ung höger. Årg. 19 (1952), nr 1, s. 19.

Lindal, Harald, Handelsexamen i Malmö för 150 år sedan.
Handels. Årg. 20 (1952), maj, s. 1—2.

[Lindskoug, Ossian], Att gå med David. Av C. [sign.]
SDS 29/4.

[Moberg, Ivan], Limhamnsbarnens skolluncher för 40 år sedan. Av Ego [pseud. Ill.]
Arbetet 23/5.

Praktisk mellanskolelinje för huslig utbildning [vid Malmö borgarskola].
Svenska stadsförbundets tidskrift. Årg. 44 (1952), s. 270—271.

Realskolelinje i folkskolan.
Svenska stadsförbundets tidskrift. Årg. 44 (1952), s. 270.

Vi gick i Malmö borgarskola ... [Ill.]
Arbetet 28/9.

Thunman, K[arl] G[öte], "Malmöcentralerna". Ett förslag till standardisering av elmätarens placering i bostadshus. [Ill.]
Byggforum. Årg. 2 (1952), nr 5, s. 13—15, 31.
Även i Era. Årg. 25 (1952), s. 82—84.

Thyreen, E[rik], Varför Malmö bygger billigare.
Byggnadsingenjören. Årg. 11 (1952), h. 23, s. 9—10.

Tidningar och tidskrifter:

Agenturbladet. Årg. 12 (1952). Malmö. 4:o.

Arbetet i sin nutida dräkt. [Ill. portr.]
Kommunalarbetaren. Årg. 42 (1952), s. 89, 106—107.

Berger, Margareta, "De kvinnliga på stans tidningar". [Portr.]
Husmodern. Årg. 36 (1952), nr 46, s. 32—33, 62.

Ivre, Karl D., Veckopressen erövrar landet. [Ill.]
Metallarbetaren. Årg. 63 (1952), nr 48, s. 6—7.

SkD Nytt. Tidning för SkD:s försäljare. [Årg. 1] (1952). Malmö. 4:o. Ill.

Sydsvenska Dagbladets aktiebolag. Matrikel 1952. Malmö. 43 s.

Södra journalistföreningen 50 år. Minnesskrift vid halvsekeljubileet. Malmö. 119 s. Ill. portr.

Södra journalistföreningens 50-årsjubileum fick ett ståtligt förlopp. [Ill. portr.]
Journalisten. Årg. 49 (1952), nr 4, s. 3—5.

Tuulse, Armin, Borgar i västerlandet. Ursprung och typutveckling under medeltiden. Sthlm. 4:o. 266 s. 80 pl. Litt. reg.

Uhlén, Axel, Malmö byggnadsträarbetares fackförening 1882—1952. Minnesskrift. Malmö. 472 s. Ill. portr. litt. reg.

Ulfstrand, Staffan, Om flyttfåglarnas ankomst i Malmö åren 1949 och 1950. [Kart.]
Vår fågelvärld. Årg. 11 (1952), s. 16—23.

Utställningar:

Boulogner, Carl-Gustaf, Önskehem på tre sätt. [Ill.]
Möbelvärlden. Årg. 32 (1952), s. 371, 373.

Byggnytt 1952 i Malmö. [Ill.]
Byggmästaren. Årg. 31 (1952), s. 269.

Christensen, Kai, Byggnytt 1952 i Malmø. [Ill.]
Arkitekten. Ugeh. Årg. 54 (1952), s. 378—383.

Fornmark, Erik, Vårutställning i Malmö.]Ill.[
Hundar och hundsport. Årg. 60 (1952), s. 90—91.

Höstutställningen av binäringarna firar i år sitt femtioårsjubileum. Av M-y. [sign. Portr.]
Arbetet 31/10.

SDS-utställningen Barn i lek och verksamhet. 7—16 nov. ... Malmö. 8 s. Ill.

Önskehem 1952. Malmö. 4:o. 82 s. Ill.

Westlund, Henrik, Gasuppvärmd laboratorieugn för höga temperaturer. [Ill.]
Svenska gasverksföreningens månadsblad. Årg. 19 (1952), s. 140—141.

Wiberg, Knut, Rörhönan äggtjuv.
Fauna och flora. Årg. 47 (1952), s. 127—128.

Tillägg till 1945—1951:

Groothoff, Otto, I väntan på en stadsteater. Malmö i okt. 1951. 4:o. 321 s.
Maskinskrivet ex.

AB Nils Heime. Efter fyrtio år. Minnesskrift tillägnad företagets grundare direktör Nils Heime på hans 65-årsdag den 27 sept. 1951. Gbg 1951. 40 s. Ill portr.

Hellström, B[o] & Rundgren, L[ennart], Model tests for port of Malmö improvements. Sthlm 1950. 56 s. Ill.
(KTH. Handl. nr 41.)

Lindeberg, Gösta, Den svenska sjukkasserörelsens historia. Lund 1949. 4:o. 449 s. Ill. portr. litt.

Selander, Einar, Biblioteksteknisk studiekurs i Malmö.
Teknisk dokumentation. Årg. 7 (1951), s. 52—54.

Skåneföreningen 1892 års män 1892—1952. Malmö 1951. 54 s. Ill. portr.

Skånska luftvärnskårens kamratförening. Medlemsblad. Årg. 1 (1949) ff. Malmö. Ill. portr.

Studenter vid Malmö h. allm. läroverk vårterminen 1900. Sthlm 1945. 50 s. Ill. portr.

Ulfstrand, Staffan, En liten flyttfågelundersökning i Malmö 1948.
Vår fågelvärld. Årg. 8 (1949), s. 33—34.

Utdrag av

FÖRTECKNINGEN ÖVER MALMÖ FORNMINNES-FÖRENINGS MEDLEMMAR

Februari 1953.

Hedersledamöter:

Flensburg, Eva, Fröken
Hain, Erskine, Konsul
Hain, Richard, Direktör
Schaar, Yngve, f. d. Polismästare

Övriga medlemmar,

vilka inträtt under tiden mars 1952 — februari 1953:

Andersson, Gertrud, Fröken
Andersson, Maria, Disp.-sköterska
Andreasson, Oscar, Direktör

Beijer, G. & L., Aktiebolag
Berg, Anna, Fröken

Dahlberg, Oskar, Folkskollärare

Edgren, Valborg, Fru
Ekelin, A., Häradsskrivare
Ekholm, Ester, Folkskollärarinna
Evers, A., Lektor

Göransson, Alfred E., Direktör

Hansen, Ellen, Lagerchef
Henriksson, Svea, Fru
Holmberg, Oswald, f. d. Major
Huss, Ragnar, Docent
Håkansson, Anny, Lärarinna

Karlsson, Uno, Lagerföreståndare
Kolkompaniet
Kronblad, H., Hamndirektör

Larsson, Karl L., Hovrättsråd, Stockholm
Lindau, Märta, Professorska
Lindell, Asta, Folkskollärarinna
Lindell, Ebbe, Folkskollärare
Lindgren, Edmund, Ingenjör
Lindgren, Tutsie, Fröken
Lindström, Gurli, Fröken
Lund, Dagmar Frode, Fru

Mattsson, Signe, Fru
Melander, Rudolf, Ingenjör
Mohlin, Allan, Fil. lic.
Mårtensson, Arne, Tel.-ass.
Mårtensson, Wilhelm, Ingenjör

Nihlén, Anna-Edit, Fröken

Nilsson, Elsa, Fru
Normann, Elsa, Fröken

Ohlsson, Max-Erik, Konstnär
Olsson, Maria, Fru

Palmkvist, Agnes, Fröken

Rosenberg, Gustaf Adolf, f. Tågmästare

Rosengren, Edward, Ingenjör
Rydow, Edwin, Ingenjör
Rönnberg-Nilsson, Elisabeth, Fru

Sjöholm, Elsa, Fru
Skoog, Carla, Fröken
Skoog, Vera, Fröken
Slottsstadens samrealskola
Stevelius, Signe, Fröken

Wegfelt, Per, Läroverksadjunkt

Styrelse:

Ordförande: Th. Munck af Rosenschöld, borgmästare

v. Ordförande: Einar Bager, konstnär

Kassaförvaltare: Armin Hattendorff, fabrikör

Sekreterare: Leif Ljungberg, stadsarkivarie

Ledamot: Th. C. Bergh, konsul

Suppleanter: Ester Hallberg, fröken och
Sten Kalling, greve, museiamanuens

Annonser

Johan Jacob Döbelius
Ramlösa Brunn
Han
SAKNAS ALDRIG
vid en god
middag
RAMLÖSA
Ramlösa

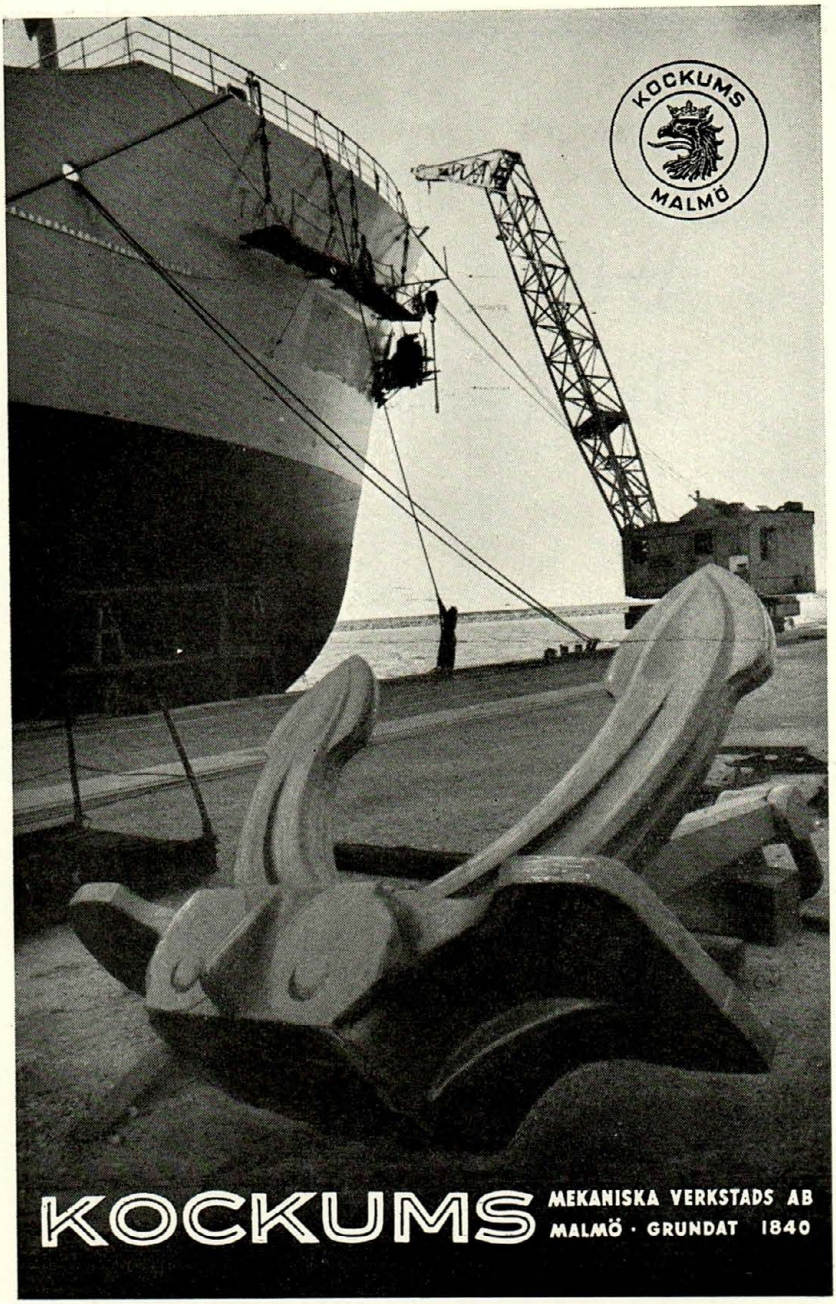
KOCKUMS
MALMÖ
KOCKUMS MEKANISKA VERKSTADS AB
MALMÖ · GRUNDAT 1840

A.-B.
Bröderna Olofson

TEXTILVAROR

EN-GROS

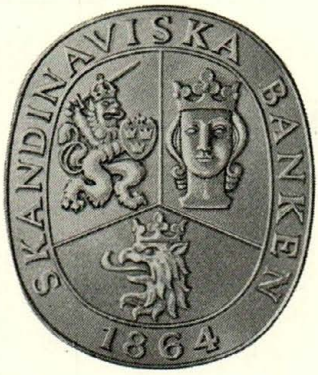

För

värdeförvaring . . .

anlita vår notariatavdelning, som under bankens garanti mottager värdehandlingar till förvaring och förvaltning samt i god tid före deklarationen lämnar redovisning över deponerade värdepapper och avkastningen därav

SKANDINAVISKA BANKEN

O. NORMANNS BLOMSTERHANDEL
BLOMSTERHALLEN
Skomakaregatan 4 MALMÖ Djäknegatan 7

Filial: LILLA FISKAREGATAN 15, LUND

EGNA ODLINGAR

Firman grundad 1885

SKÅNSKA BRAND–HERMES

LUND

Kontor i MALMÖ

Stortorget 25. Tel. 71605

FOTOGRAF Wigforss ATELIER

Reklam- & Industrifotografering

Stortorget 29 MALMÖ Tel. 18246

Anlita hemortens sparbanker

Oxie Härads Sparbank

Malmö Sparbank

Sparbanken Bikupan i Malmö

HALDA P
den svenska reseskrivmaskinen med en stor maskins skrivegenskaper

ÅTVIDABERGS
MALMÖ ÖSTERGATAN 1
Tel. "ÅTVIDABERGS INDUSTRIER"

TAPETER FÄRGER

WIXELL
MALMÖ

CARL GLEERUPS
PAPPERSHANDELS AB.

Mest sorterade inköpskälla i allt som tillhör pappers- och kontorsmaterialbranschen

Adelgatan 21
Tel. 72570 Växel

Skånes Stadshypoteksförening

utlämnar bundna lån mot säkerhet av inteckningar i fastigheter i Skånes städer och vissa stadsliknande samhällen

Expedition: Västergatan 38, Malmö
Tel. 20457

påhlssons bröd
gott bröd

Aktiebolaget

M. FLENSBURGS SÖNER

Södergatan 9 Malmö

Tel. 21261

Specialaffär för hemgifter och bosättning

Affären grundlagd 1805

Wingårds Färghandel

Etabl. 1889

Affärer över hela sta'n

Telefon: Namnanrop "Eugen Wingård"

Allt fotografiskt

STÖLTENS

MALMÖ **LUND**

För varje slag av reproduktion äro våra firmor inrättade, för konstnärliga, vetenskapliga och kommersiella ändamål. Särskilt vilja vi framhålla faksimilreproduktion såväl i färgtryck som i svarttryck av gamla handteckningar, handskrifter och kartor, som gjort våra firmor kända långt utom landets gränser. Av särskilt intresse är faksimileditionen av Malmö medeltida minnesbok, Registrum Ville Malmøyghe, samt nytrycken av Thet Nyia Testamentit på Swensko av 1526, Gustav Vasas Bibel av 1540—1541, Linnés Skånska Resa av 1751, Missale Lundense av 1514, Dutch Corantus 1618—1650 samt facksimiltrycken av Olaus Magnus mycket beryktade Carta Marina av 1539 och Thersners "Skånska Utsigter" från 1820.

Rådgör med oss om allt ifråga om reproduktion.

AB. Malmö Grafiska Anstalt &

AB. Malmö Ljustrycksanstalt

Malmö

Grand Prix

å konstindustriutställningen i Paris 1925

BYGGNADSKREDITIV och INTECKNINGSLÅN

lämnas på fördelaktiga villkor inom Skånes städer och stadsliknande samhällen av

SKÅNSKA INTECKNINGSAKTIEBOLAGET I MALMÖ

Södergatan 10 Tel. 20152, 22453 och 21526

När det gäller böcker och inbindning

för

biblioteket,

för

kontoret ...

IVAR IVERSON & C:o A.B. — MALMÖ

BOKBINDERI & KONTORSBOKFABRIK

Gråbrödersgatan 8 Telefon 71835

Vogue
—naturligtvis

Malmö 1953. Lundgrens Söners boktr.

AB Lundgrens Söner

Boktryckeri

Malmö

Bra Tryckeri

med goda leveransmöjligheter

Grundat 1886

Grand Prix

vid Konstindustriutställningen i

Paris 1925

Baltzarsgatan 24 **Tel.: linjeväl. 19081, 20106**

SKÅNE-MALMÖ

FÖRSÄKRING

Malmö 1953. Lundgrens Söners boktr.